

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Aneta Kočová

**Historická podoba práva na válku z pohledu
vybraných středověkých a raně novověkých
filozofů**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10. června 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 268.263 znaků včetně mezer.

Aneta Kočová

V Praze dne 10. června 2024

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu doc. JUDr. Jiřímu Šoušovi, Ph.D. za odborné vedení této práce, cenné rady, trpělivost, věnovaný čas a předané zkušenosti.

Za konzultace a rady s interpretací díla Tomáše Akvinského v průběhu přípravy této práce bych ráda poděkovala také paní Anně Tropa, Ph.D.

Obsah

Úvod	1
1. Historie a vymezení práva na válku.....	4
1.1. Vymezení koncepce spravedlivé války	4
1.2. Augustin z Hippa.....	6
1.3. Concordia Discordantium Canonum (Graciánův dekret).....	9
1.4. Svatá válka.....	10
1.5. Nástup reformace	12
1.6. Francisco de Vittoria a Francisco Suárez	14
1.7. Vymezení práva na válku	16
2. Tomáš Akvinský	19
2.1. Válka a vzbouření v Sumě teologické.....	19
2.2. Role ctností a zákonů	22
2.3. Interpretace práva na válku z hlediska ctností	25
2.4. Interpretace práva na válku z hlediska politické autority.....	30
2.5. Dílčí závěr.....	32
3. Hugo Grotius	34
3.1. Válka, právo a spravedlnost.....	34
3.2. Pravidla války	39
3.3. Suverenita	43
3.4. Dílčí závěr.....	46
4. Kroniky z období 6. až 15. století.....	48
4.1. Války mezi státy v 6. až 15. stol.	49
4.2. Spory se šlechtou a mezi příslušníky královské rodiny v 6. až 15. století	55
4.3. Exkurs: Stoletá válka.....	59
4.4. Dílčí závěr.....	62
5. Smlouvy a jiné listiny z období mezi 13. a 15. stoletím	65
5.1. Vymezení práva a právních pramenů.....	65
5.2. Válečné aliance a spojenecké smlouvy ve 13. až 15. století	69
5.3. Mírové a rozhodčí smlouvy ve 13. až 15. století	72
5.4. Typická ujednání smluv ve 13. až 15. století.....	77
5.5. Dílčí závěr.....	79
6. Válečné manifesty z období 15. až 17. století.....	81
6.1. Manifest jakožto právní dokument.....	81
6.2. Druhá šmalkaldská válka.....	83
6.3. Třicetiletá válka.....	85
6.4. Války Svaté říše římské.....	89

6.5. Exkurs: Husitské války.....	91
6.6. Dílčí závěr.....	93
Závěr	95
Přílohy.....	101
Seznam použitých zdrojů	106
Abstrakt	119
Abstract.....	120

Úvod

Tématem této práce je historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů, tedy právněhistorické kořeny práva na válku, jakožto jednoho z významných elementů mezinárodního práva veřejného. Téma jsem si vybrala, neboť koncepce spravedlivé války spojuje unikátním způsobem mé dva zájmy – právo a filozofii.

Většina autorů, kteří se zabývají soudobým mezinárodním právem veřejným, uznává jako jeho filozofické základy dílo H. Grotia. Tito autoři vycházejí obvykle až z právních pramenů 19. a 20. století. Počátky moderního mezinárodního práva veřejného však před sebou měly dlouhý právní i filozofický vývoj, který připravil půdu pro jeho vznik. Umístění počátků dnešního práva právě do tohoto období lze odůvodnit univerzalitou Grotiova přirozenoprávního přístupu a (komparativně) širší akceptací moderních právních aktů mezinárodním společenstvím.

Ve starších, středověkých a raně novověkých dokumentech není snadné nalézt válečné právo v dnešním slova smyslu. Rozhodně je však možné najít určitá pravidla a vzorce chování, které tvořily dobový diskurz o válce. Jednu z významných obtíží výzkumu středověkého práva na válku představuje skutečnost, že univerzálním právním pramenem bylo v té době pouze obyčejové právo, které ze své povahy nelze jednoduše zkoumat a také neobsahuje žádnou jednotnou, zachovanou a dostupnou doktrínu. Z tohoto důvodu ve své diplomové práci vycházím zejména z jiných pramenů, které zachycují válečné právo kazuisticky, a dále z filozofických či teologických koncepcí. Filozofie a rovněž teologie (v té době podle evropského pojetí nejvyšší úroveň vědy), zejména scholastická, byla v té době rámcem pro právní diskuzi a byla schopna zachytit lépe klíčové otázky (právní) teorie než jakékoliv dobové pokusy abstrahovat obyčejové právo.

Cílem této práce je formulovat pojetí dobového práva na válku (relevantního také pro české země) z vybraných filozofických, historických a právních zdrojů a identifikovat jeho základní charakterizační prvky, jež toto právo na válku ve středoevropském středověku a raném novověku charakterizovaly. Při splnění tohoto cíle bude následně možné zodpovědět výzkumnou otázku: jak vypadaly středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce práva na válku a nakolik byly tyto koncepce případně reflektovány v právní praxi na území českých zemí. K tomu lze doplnit, že kombinace právních, historických a filozofických zdrojů umožnila v práci zohlednit poznatky z práva, filozofie, politické teorie, historie, teologie i morálky a zvýšila tím šanci zachytit tento komplexní problém, který může představovat v mnoha ohledech podobné výzvy jako dnešní diskurs o právu na válku.

Diplomová práce je strukturálně rozdělená na část filozofickou (kapitoly 2 a 3) a na část právní (kapitoly 4, 5 a 6). Účelem filozofické části je představit klíčové středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce, které se týkaly práva na válku. Jako představitele dvou odlišných filozofických koncepcí jsem vybrala Tomáše Akvinského jako zásadního představitele teorií práva na válku v období středověku a Huga Grotia jakožto zástupce myslitelů zabývajících se právem na válku v období raného novověku. Ti nebyli ani prvními, ani nejoriginálnějšími mysliteli v rámci svých myšlenkových směrů.¹ Výběr T. Akvinského a H. Grotia je však pro účely této práce významný tím, že jejich dílo o právu na válku mělo velký vliv na vývoj myšlenek a koncepcí práva na válku, včetně kořenů dnešních přístupů v mezinárodním právu veřejném (jako tomu bylo v případě H. Grotia), anebo se v něm dovršil a zakončil mnohaletý vývoj některého myšlenkového směru (jako tomu bylo v případě Akvinského). Filozofie spravedlivé války má dlouhou historii a psalo o ní mnoho autorů, jejichž přístup byl velice diferencovaný, ale pro účely této diplomové práce byli vybráni právě tyto dva, aby zastupovali myšlenkovou tradici, v jejíž rámci působili a publikovali svá díla. Obě jmenované osobnosti byly vybrány i s ohledem na to, do jaké míry ovlivnily vývoj koncepce spravedlivé války a zda může být jejich dílo relevantní i v dnešní době.

Část diplomové práce, která se zabývá posouzením právní praxe středověku a raného novověku v českých zemích, vychází ze zdrojů jako jsou středověké kroniky, mezinárodní smlouvy a válečné manifesty. Snažím se v této práci pracovat jak s původními prameny práva, tak s prameny poznání práva, které umožňují komplexnější pohled na zkoumanou problematiku. Právní prameny byly vybrány tak, aby co možná v největší míře zachycovaly právo na válku v českých zemích a jejich nejbližším sousedství. Již zde stojí za zmínku uvést, že hlavním zdrojem pro kapitulu o právních listinách jsou zejména latinsko- a německojazyčné dokumenty ze sbírky *Archivum Coronae Regni Bohemiae, Codex Iuris Bohemici* a *Codex Diplomaticus* z online databáze *Czech Medieval Sources online*. Hlavním zdrojem kapitoly o manifestech jsou manifesty (převážně ve staré němčině psané švabachem) z databáze univerzity Yale² a navazující článek od autorů O. Hathawayové, W. Holstea, S. Shapira, J. van de Velde a L. Wang Lachowiczové, obsahující jejich kvantitativní analýzu.³ Pro účely této práce byly vybrány zejména dokumenty, které se vztahují k dění v českých zemích, případně které jej významně ovlivnily. Vzhledem k tomu, že se takových dokumentů nedochovalo mnoho, vztahují se zbylé

---

¹ Akvinského dílu předcházelo např. dílo Augustina z Hippa či Graciána, Grotiově tvorbě zase dílo Vittorii či Suáreze.

² War Manifestos Database [online]. [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://documents.law.yale.edu/manifestos>

³ HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos. *The University of Chicago Law Review*. 2018, vol 85, no. 5

manifesty k válkám Svaté říše římské, jejíž právní praxe se české dobové praxi vzhledem ke geografické blízkosti i příslušnosti českých zemí ve Svaté říši římské od přelomu 11. a 12. století do roku 1806 blížila asi nejvíce.

Časově byl rozsah výzkumu této práce omezen na období středověku a raného novověku 6. až 17. století, protože už během vrcholného středověku došlo událostem (zejména k reformaci), které výrazně ovlivnily vývoj myšlenkové koncepce spravedlivé války, která se pak v důsledku toho na pomezí pozdního středověku a raného novověku rozdělila na dva různé směry. Proto by nebylo snadné ani účelné snažit se podřadit filozofy i právní prameny pod jedinou koncepci. Z tohoto důvodu práce reflektuje také filozofický a právní vývoj raného novověku, ve kterém se dovršily některé změny, které měly kořeny už v období středověku.

Celé dějiny středověku a raného novověku včetně dějin spravedlivé války mají příliš velkou šíři a hloubku, takže všechny jejich nuance ani rozdíly, ba ani všechny myšlenkové směry není možné popsat v jedné diplomové práci. Každé téma této práce by mohlo vydat na samostatnou publikaci. Koneckonců analyzovaný rozsah pramenů v této práci má rozpětí větší než tisíc let. Práci lze tedy považovat za možný základ dalšího analytického výzkumu historických kořenů práva na spravedlivou válku. Zvolená koncepce umožňuje zachytit významné právní i filozofické koncepce napříč časovým i myšlenkovým spektrem a jejich kontrast dává tak vyniknout jejich mnohosti a vzájemným rozporům či konfliktům. Právě konflikty a rozpory pomáhají zachytit problém a dobu lépe než jakákoliv snaha shrnout a vysvětlit všechny úkazy jednou ucelenou teorií.

Z uvedených koncepčních důvodů i vzhledem k otázce dobových zdrojů převažuje v mé práci kvalitativní analýza nad analýzou kvantitativní. U filozofických pramenů pracuji hlavně s analýzou původních textů za pomoci deskripce a pak připisuji význam analyzovanému textu v rámci kriticky a historicky analytické interpretace. Při zpracování jsem rovněž využila metody abstrakce a dedukce a zapojuji také sekundární zdroje. U právních a historických pramenů převažují metody deskripce, abstrakce a kritické, historické, logické a diskurzivní analýzy a komparace. V této části jsem se snažila identifikovat nejdůležitější motivy a opakující se prvky a zároveň postihnout možnosti zhodnocení či regulace práva na válku, které jednotlivé právní prameny poskytovaly.

1. Historie a vymezení práva na válku

1.1. Vymezení koncepce spravedlivé války

Právo na válku se vyvíjelo nezávisle na sobě v různých kulturních prostředích a tato práce se zabývá zkoumáním práva na válku právě v té podobě, v jaké se vyvíjelo v evropském kulturním kontextu a které bylo relevantní pro české právní dějiny ve středověku a raném novověku.⁴ Z koncepce „spravedlivé války“ („*bellum iustum*“) pak vychází současné mezinárodní právo⁵ a navazuje na ni do jisté míry také americká koncepce spravedlivé války.⁶ Evropská středověká tradice ospravedlnění a úpravy vedení války má své kořeny mimo jiné v křesťanském myšlenkovém milieu a převzala také prvky z pozůstatků římské civilizace, stejně tak jako od řeckých filozofů a z rytířské kultury.⁷ Současná česká literatura, která se zabývá mezinárodním právem veřejným, sleduje vývoj současné právní úpravy taktéž od Římské říše, přes středověké křesťanské autory až po zakladatele mezinárodního práva v raném novověku, jakým byl např. H. Grotius. V tomto kontextu však zmiňuje výhradně zahraniční autory.⁸

Od koncepce spravedlivé války je však třeba odlišit další myšlenkové směry, které se zabývaly právem na válku a které se vyvíjely současně s koncepcí spravedlivé války ve stejném kulturním a politickém kontextu. Mezi takové směry náleží např. realismus a pacifismus.

Realismus lze podle současných představitelů koncepce spravedlivé války definovat jako myšlenkový směr, podle kterého nelze dělat ve válce žádná morální rozhodnutí, a proto je v ní vše dovolené. S tímto směrem bývá také často spojováno tvrzení, že morální výroky o válce nemají žádnou vypovídající hodnotu, protože političtí aktéři, kteří je pronášejí, sledují svoje osobní zájmy, které veřejně nepřiznávají.⁹ Nejvýznamnějším rozdílem mezi koncepcí spravedlivé války a realismem je odpověď na otázku, zda je možné válce nastavovat pravidla a limity a zda je

---

⁴ Jiný pohled představují např. islámské a židovské středověké koncepce spravedlivé války. Srov. KELSAY, John. War (Just War, Holy War). In: LAGERLUND, Henrik (ed.). *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500 and 1500*. New York: Springer, 2011, s. 1385-1386 (dále jen jako: „Encyclopedia of Medieval Philosophy“)

⁵ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War: Religious and Secular Concepts, 1200-1740*. Princeton: Princeton University Press, 1975, s. 3-4 (dále jen jako: „Ideology, Reason, and the Limitation of War“)

⁶ Např. v roce 2003 se na základě kritérií spravedlivé války vyjadřovali k zahájení vojenských operací v Iráku bývalý americký prezident J. Carter a profesorka univerzity v Chicagu J. B. Elshtainová, viz COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*. ISI Books, 2012, s. 1-3

⁷ KELSAY, John. War (Just War, Holy War), s. 1384

⁸ Srov. ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 84-94; ŠTURMA, Pavel a Čestmír ČEPELKA. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1-3; HOBZA, Antonín. *Válečné právo pozemní*, Praha, 1923, s. 12-15; MALENOVSKÝ, Jiří, *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993, s. 48-50, POTOČNÝ, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné*, 2. přepr. a dopl. vyd. Praha: Panorama Praha, 1978, s. 382, 389-390

⁹ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. Basic Books, 1977, s. 3, 10 (dále jen jako: „Just and Unjust Wars“)

možné, aby se řídila něčím jiným než vlastním „střízlivým“ zájmem jednotlivých aktérů. Na rozdíl od koncepce spravedlivé války se realismus staví k oběma otázkám záporně.¹⁰

Současní autoři, kteří se zabývali tradicí spravedlivé války, k realismu zaujali kritický postoj. Autoři D. D. Corey a J. D. Charles poukázali na to, že tradice spravedlivé války je tu již mnoho staletí a nabízí bohatý slovník a koncepty, které vznikaly po letech diskuzí a morálních reflexí, které realismu chybí.¹¹ M. Walzer dále poznamenal, že v historii je spíše obvyklé, že se političtí vůdci snažili ospravedlnit svoje kroky ve válce. Morální diskurz kolem války podle něj existuje a vždycky existoval, což je samo o sobě důkazem, že na něm záleží. Na konci kapitoly ještě dodal: „*Harry Truman's flat statement that he never lost a night's sleep over his decision to drop the atomic bomb on Hiroshima is not the sort of thing political leaders often say.*“¹²

Kromě realismu existuje dále v rámci diskurzu o právu na válku také pacifismus. Pacifismus lze definovat jako směr, podle něhož je válka ze své podstaty špatná a nemělo by se regulovat něco, co je samo o sobě zakázané. Válka nepředstavuje pro pacifisty řešení. Pacifismus vychází v evropské kultuře zejména z Nového zákona a hrál proto klíčovou roli v prvních staletích existence křesťanství.¹³ Český právník A. Hobza se vyjádřil vůči pacifismu kriticky: „*hnutí toto, které vychází z idealistických předpokladů a přehlíží různé reálné síly ve vývoji lidstva, nemá naděje na plný úspěch v době dohledné.*“¹⁴ Podle historika J. T. Johnsona zase představitelé pacifismu nadřazují otázku pravidel ve válce (*ius in bello*) diskuzi o tom, zda je válka vůbec povolená a vhodná (*ius ad bellum*), a to bez dostatečného odůvodnění.^{15,16}

Alternativou k oběma variantám (realismu a pacifismu) zůstává koncepce spravedlivé války. Podle této koncepce by se válka z principu neměla odmítat, ale zároveň by mělo být možné ji podrobit morálnímu a právnímu diskurzu. Válka je podle představitelů koncepce spravedlivé války regulovatelná a omezitelná, ale zároveň v některých případech nezbytná a spravedlivá.¹⁷ Významným dělením v rámci této koncepce je již výše zmíněné akademické rozdělení jednotlivých stádií války na *ius ad bellum*, tedy práva na válku, dále *ius in bello*, neboli práva aplikovaného ve válce, a je možné mluvit také o *ius post bellum*, a sice právu vítěze po válce.¹⁸

---

¹⁰ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 4–5

¹¹ Tamtéž

¹² WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars*, s. 19

¹³ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 4

¹⁴ HOBZA, Antonín. *Válečné právo pozemní*, s. 12

¹⁵ JOHNSON, James Turner. *The Broken Tradition. The National Interest*. 1996, No. 45, s. 8

¹⁶ Za jeden z projevů pacifismu v moderních dějinách bývá označována v západní literatuře i politika appeasementu mezi světovými válkami. Na druhou stranu starší literatura střední a východní Evropy u politiky appeasementu naopak upozorňuje na prvky utilitarismu, a tedy i účelového politického realismu, kdy stoupenci appeasementu v rámci svého antikomunismu nepřímo podporovali Hitlerovu politiku *Drang nach Osten*.

¹⁷ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 5–6

¹⁸ Tamtéž, s. 17

Tato diplomová práce se věnuje výhradně právu na válku (*ius ad bellum*), ačkoliv v některých případech je nezbytné posuzovat také zbylé kategorie, protože mohou být propojené s konkrétní otázkou *ius ad bellum*.

1.2. Augustin z Hippa

Křesťanští myslitelé se vyjadřovali k tématu války již před Augustinem z Hippa (podle křesťanského dogmatu byl svatořečen, a je proto známý též jako sv. Augustin neboli Aurelius Augustinus).¹⁹ Byl to však právě Augustin, který položil základy pro diskuzi o spravedlivé válce, tak jak ji známe dnes, a to zejména zasazením konceptu války do křesťanské nauky a pěti kritérii, která byla určující pro posouzení spravedlnosti zahájení války.

Pro lepší pochopení Augustinovy role v založení tradice spravedlivé války je nutné ilustrovat kontext doby, ve které tento antický myslitel žil. Augustin se narodil roku 354 n. l. a umřel roku 430 n. l.²⁰ Zažil tedy poslední roky Římské říše na sklonu její existence, který byl doprovázen dobytím Říma, zejména kmenem Gótů.²¹ V důsledku toho se křesťané museli kriticky vypořádat s tím, že křesťanství mohlo zavinit svojí mírumilovností slabost a pád Říma, a obhájit jeho existenci jakožto náboženství, které bude i nadále schopné se adaptovat na nové poměry a bude moci pokračovat jako jeden z pilířů státní moci. Klíčovým problémem byla pro Augustina otázka, jak interpretovat pasáže Bible, které zdánlivě nedovolovaly křesťanům účast ve válce, jako např.: „*Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují. Já vám [...] pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou. Blaze těm, kdo působí pokoj.*”²²

Významným vlivovým zdrojem Augustina při řešení výše zmíněného rozporu mezi křesťanskou mírumilovností a válkou bylo dílo jednoho z Augustinových předchůdců – sv. Ambrože. Od něj přebíral Augustin snahu o začlenění křesťanského motivu lásky k bližnímu do koncepce spravedlivé války. Ambrož zastával názor, že právě láska k bližnímu by mohla ospravedlnit válečné násilí a uvést ho do souladu s biblickými texty.²³ Přes inspiraci Ambrožovou ideí fixe o možnosti války jako ochrany slabší strany čili předobrazu pozdější koncepce spravedlivé obranné války dospěl Augustin k poněkud jiným závěrům. Válka pro něj

---

¹⁹ Dále jen „Augustin“.

²⁰ O'DONNELL, James. St. Augustine: Christian bishop and theologian. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1998 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Augustine>

²¹ WINDASS, Stanley. Saint Augustine and the Just War. *Blackfriars*. 1962, Vol. 43, No. 509, s. 5

²² COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 10; překlad biblických veršů Mt 5:43-45, Mt 5:39 a Mt 5:9 z *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad*. 3. podst. dopl. a přepr. vyd. Praha: Ekumenická rada církví, 1985

²³ KELSAY, John. War (Just War, Holy War), s. 1382

nepředstavovala zlo, protože by v ní umírali lidé, nýbrž proto, že poskytovala příležitost pro rozvinutí hříchu, totiž touhy zabíjet.²⁴ Z tohoto důvodu nezačlenil Augustin do své koncepce institut sebeobrany v soukromé sféře, který by podle něj vedl jen ke kultivaci pocitů nenávisti k nepříteli.

V případě války ve veřejné sféře však toto nebezpečí nehrozilo: *“Voják, [Augustin] tvrdí, nepochybně může zabíjet bez touhy, protože je minister legis, služebník práva.”*²⁵ Tento posun v motivaci od nenávisti k povinnosti byl pro Augustina klíčový. Umožňoval křesťanským vojákům, aby se vyvarovali hříchu, a poskytoval prostor pro začlenění motivu lásky, se kterým přišel sv. Ambrož. Voják totiž mohl jednat z lásky, avšak překvapivě nešlo o lásku k bráněným spoluobčanům, nýbrž o lásku k nepříteli. Takovou lásku přirovnával Augustin k lásce otce, který trestá své dítě, protože ho miluje.²⁶

Druhým významným klíčem k interpretaci Augustinovy filozofie byly vlivy Platónovy, konkrétně dílo novoplatonských myslitelů. Za nejvýznačnější prvky lze v této souvislosti považovat např. *“ontologickou hierarchii Boha, duše a těla”* a existenci *„inteligibilních (platónských) forem, které se nacházejí v Boží mysli a fungují jako model pro smyslové věci.”*²⁷ Adaptace těchto platónských prvků do Augustinovy filozofie měla i odpovídající důsledky. Jestliže existoval předobraz pozemských věcí v Boží mysli a tyto obrazy byly již svojí existencí nadřazené těm pozemským a samy o sobě dokonalé, pak lze tvrdit o pozemských věcech přesný opak. Pozemské věci byly již ze své podstaty nedokonalé a v porovnání s Božím předobrazem měly nižší hodnotu. To znamená, že sebelepší politické uspořádání na zemi bylo vždycky v Augustinových očích nedostatečné a podřadné. To se týkalo také politických autorit a státu obecně, které podle Augustina byly nezbytné jen v důsledku lidského hříchu a v ideálním světě by jich vůbec nebylo potřeba. Na základě těchto skutečností hodnotil Augustin mír jakožto morálně neutrální.²⁸ Tyto prvky vyvstávají v kontrastu zejména s těmi autory, kteří převzali do svých děl myšlenky Aristotela, jako je například Tomáš Akvinský. Akvinského koncepcí spravedlivé války v rámci některých interpretací kladla na rozdíl od Augustinovy koncepce důraz právě na kritérium autority a představovala pozitivní obraz panovníka, jak o tom pojednává samostatná kapitola této diplomové práce.

---

²⁴ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*. Cambridge University Press, 1975, s. 17

²⁵ WINDASS, Stanley. *Saint Augustine and the Just War*, s. 3

²⁶ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 17

²⁷ TORNAU, Christian. *Saint Augustine. The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2000 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/augustine/>

²⁸ Tamtéž

Tento rozdíl mezi božskými a pozemskými věcmi proto také ovlivnil Augustinovo chápání pozemské války a míru, které lze zařadit mezi myšlenky představující teoretický základ pro válečné právo ve středověku. Augustin rozvedl tento pohled ve svém stěžejním díle *O obci Boží*, ve kterém vyzdvihl animozitu obce Boží a obce pozemské. Konflikt mezi Boží a pozemskou obcí však není možné vnímat na úrovni pozemských institucí, jako je církev a stát.²⁹ Jedná se spíše o rozdělení lidí na zemi, kteří buď svým jednáním a vírou náleží Bohu, anebo je jejich mysl u pozemských věcí, jak ilustruje následující vysvětlení: *“Pozemská obec, která nežije ve víře vyhledává pozemský mír [...], což je spojení lidských vůlí k dosažení věcí, které jsou pro tento život užitečné. Boží obec [...] užívá tohoto míru jen proto, že musí, dokud nepomine smrtelnost, která jej vyžaduje.”*³⁰ Tento úryvek poukazuje na to, že středověká koncepce spravedlivé války neměla ve svých počátcích za svůj cíl prvoplánově ani nastolení a udržení míru, ani prosperitu státu na úrovni své pozemské existence.

Prismatem uvedených myšlenek pak Augustin hodnotil a posuzoval také konkrétní kritéria spravedlivé války. Tyto podmínky samotný Augustin nikdy systematicky neuspořádal, ale D. Corey a J. Charles identifikovali u Augustina těchto pět kritérií: (1.) válka musí mít spravedlivou příčinu, (2.) válka má být vyhlášena řádnou autoritou, (3.) válka má sloužit míru, (4.) válka musí být užita jako poslední možné řešení a konečně (5.) při válce je třeba prokázat druhé straně milosrdenství (což však už spadá do *ius in bello* požadavků).³¹

Augustin se zabýval rovněž spravedlivými důvody, tedy 1. kritériem, při nichž bylo možné válku zahájit. Ani zde neprovedl systematizaci a kategorizaci, ale kazuisticky uvedl následující příklady, jež lze mezi takové spravedlivé příčiny zařadit: *„potrestání zločinů, které spáchal občan nebo skupina z jiné země, [...] pokud daná země odmítla nahradit újmu, [dále] pokud sousední národ odrážel útok a potřeboval pomoc nebo pokud měla cizí země nepřátelské názory či jedná nepřátelsky vůči křesťanství.”*³²

Vzhledem k tomu, že Augustin, jak již bylo uvedeno výše, neprovedl kategorizaci a nerozlišoval zvláště mezi náboženskými a sekulárními důvody,³³ je možné přemýšlet nad tím, zda všechny důvody uvedené Augustinem neměly více či méně náboženský základ.

---

²⁹ TORNAU, Christian. Saint Augustine

³⁰ AUGUSTIN. *The city of God*. New York: Modern Library, 1950., s. 695, citováno dle LANGAN, John. The Elements of St. Augustine's Just War Theory. *The Journal of Religious Ethics*. 1984, Vol. 12, No. 1, s. 11

³¹ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 58–62

³² Tamtéž, s. 94

³³ tamtéž, s. 59

1.3. Concordia Discordantium Canonum (Graciánův dekret)

Další dílo, které bývá obvykle uváděno jako významný příspěvek k diskuzi o spravedlivé válce, vyšlo až ve 12. století, tj. sedm století po Augustinovi. Jeho autorem byl kamaldulský mnich Gracián.³⁴ Předmětný text se nazývá *Concordia Discordantium Canonum*, notoriетně je však znám pod jménem Graciánův dekret.³⁵ Válkou a důvody, při jejichž splnění lze spravedlivě zahájit válečný konflikt (*casus belli*), se zabírá pasáž Dekretu zvaná Kauza (*causa*) 23. Graciánovy přístupy byly právní, takže jeho dílo mělo dopad mimo teologii také na kanonické právo.³⁶ V rámci výuky práva bylo jeho dílo ve středověku přednášeno na univerzitách, mj. i na pražské univerzitě.³⁷

Kauza 23 je strukturována do jednotlivých otázek (*questio*), které prozkoumávají různá témata.³⁸ V rámci této kauzy si Gracián, podobně jako Augustin, nejprve položil otázku, zda by válka měla být vůbec povolena. Syntézou několika zdrojů, zejména Augustina a Isidora ze Sevilly, došel Gracián ke kladné odpovědi a v návaznosti na to se začal v dalších částech věnovat formulaci spravedlivých příčin války.³⁹ Za tři příklady spravedlivé příčiny považoval (1.) odražení útoku, (2.) získání neprávem odejmutého majetku a nápravu újmy způsobené jinou zemí nebo jejími poddanými a (3.) právo cesty, které vychází z biblického příběhu čtvrté knihy Mojžíšovy (Nu 25, 21-25), ve kterém Izraelité vedli válku s Emorejci, protože jim byl odepřen průchod přes území. Právo cesty bylo považováno za obyčej a ochrana obyčeje byla v tomto případě uvedena v Bibli jakožto důvod k obranné válce.⁴⁰ Oproti Augustinovu přístupu lze u Graciána sledovat posun k větší míře kategorizace a snahu představit tematiku více uceleně.⁴¹

Problematika spravedlivé příčiny se v Graciánově díle projevila zajímavým způsobem také u otázky, které subjekty mají autoritu k zahájení války. Vzhledem k tomu, že Gracián do svých úvah zahrnul také války z náboženských příčin, nedošel ke zcela jednoznačné odpovědi.⁴² Musel se totiž vypořádat se dvěma pojetími spravedlivé války – jedním, které navazovalo na Augustina a zabíralo se převážně sekulárními příčinami, a druhým, které představovalo svatou válku,

---

³⁴ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 55

³⁵ Celý název Graciánova dekretu je do češtiny překládán jako „Usmíření rozporných kánonů“. Vlivem tohoto díla došlo k oddělení kanonického práva od teologie, viz TRETERA, Jiří R. a Záboj HORÁK. *Právní dějiny církvi: Synagoga a církve v průběhu dějin*. Praha: Leges. 2019, s. 175

³⁶ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 55

³⁷ KEJŘ, Jiří. *Dějiny pražské právnické univerzity*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1995, s. 51, 54-55

³⁸ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 68

³⁹ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 35-38

⁴⁰ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 70

⁴¹ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 55-56

⁴² Tamtéž, s. 69, 71-72

vedenou „s cílem napravit újmu, kterou křesťanům anebo církvi způsobili heretici, exkomunikovaní a nevěřící.“⁴³

Z tohoto důvodu rozvedl Gracián tři situace, ve kterých mohla zahájit válku (a případně se jí účastnit) taktéž náboženská autorita, nikoliv jen sekulární. Prvním takovým případem byla situace, ve které mohl církevní představitel použít svou autoritu nepřímou a apelovat na sekulární vládcu, aby zahájil válku. Toto právo dovodil Gracián již od Řehoře Velikého, který v krizové situaci přiměl sekulární panovníky k obraně země. Graciánův dekret dále obsahoval právo církevních představitelů povolání křesťany do boje přímo a vycházel přitom z události, kdy byl papež Lev IV. donucen zajistit obranu Říma před útokem Saracénů a nemohl se spolehnout na pomoc sekulární moci. Posledním případem byla válečná účast biskupů s regáliemi, kteří kromě své církevní moci drželi částečně také sekulární pravomoci a byli podřízeni světskému vládci, který je mohl povolání do války, když bylo potřeba. Pro kontext je nutné dodat, že biskupové v té době sami disponovali vojenskými jednotkami. Biskupové s regáliemi se sice nemohli účastnit bitev přímo, ale mohli doprovázet panovníka a podporovat ho modlitbami a jejich vojáci se směli účastnit boje.⁴⁴

Na Graciánovo dílo pak navázali v dalších staletích mnozí komentátoři, kteří Dekret dále rozvíjeli a komentovali. V první vlně lze zmínit např. Rufina, Hugguccia či Sicarda z Cremony.⁴⁵ Mezi druhou vlnu komentátorů, kteří vycházeli mimo Graciána také z papežských výnosů, se řadí např. Hostiensis, Alanus Anglicus nebo Johannes de Deo.⁴⁶ Třináctému století pak dominovalo dílo Tomáše Akvinského⁴⁷ a jeho následovníků a komentátorů. Akvinského dílu se pak věnuje samostatná kapitola této práce.

1.4. Svatá válka

Současně s koncepcí spravedlivé války se vyvíjela také koncepce tzv. svaté války. Původně před Augustinem tvořila teorie svaté války v rámci koncepcí antického křesťanství v Evropě součást spravedlivé války a pokud se vyskytla potřeba ochrany náboženství, byla tato spravedlivá válka považována za autorizovanou přímo Bohem. Toto pojetí válek, které jsou vedeny samotným Bohem, má své kořeny v biblických příbězích. Až teprve Augustin zavedl

---

⁴³ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 84

⁴⁴ Tamtéž, s. 72-85

⁴⁵ Tamtéž, s. 86 a násl.

⁴⁶ Tamtéž, s. 127 a násl.

⁴⁷ HALL, Alexander W. Thomas Aquinas. In LAGERLUND, Henrik (ed.). *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500 and 1500*. New York: Springer, 2011, s. 1279

omezení pro válku s náboženskými motivy, mimo jiné i tím, že zakázal účast církevních představitelů ve válce a válečné aktivity předal výhradně do rukou světských vládců.⁴⁸

V průběhu následujících staletí se však praxe od Augustinova učení výrazně odchýlila, což ovlivnilo i středověké myslitele, kteří museli najít cestu, jak smířit doktrinní požadavky se zavedenou praxí. Současný historik F. H. Russell uvedl v tomto kontextu dvě významné postavy, které hrály klíčovou roli v tomto vývoji.⁴⁹ První z nich byl papež Řehoř Veliký⁵⁰, který převzal vojenskou iniciativu, a to především budováním obrany měst a participací na mírových jednáních.⁵¹ Byl to právě Řehoř, kterého zmiňoval Gracián ve svém Dekretu jako jeden z příkladů účasti církevních představitelů na válečných jednáních. Druhou postavou, která přispěla k většímu začlenění církevních představitelů do rozhodování o válce, byl franský panovník Karel Veliký.⁵² Jeho válečné úsilí bylo spojeno s šířením křesťanství, které započalo trend rozmazávání hranic mezi církevními a světskými příčinami ve franské říši. Od dob Karla Velikého byly hranice mezi válkou a výkonem státní moci, stejně tak jako mezi církevní a sekulární autoritou stále více rozmazávány.⁵³

K dalšímu zajímavému posunu došlo během sporů o investituru roku 1078. Řehoř VII. prohlásil, že vinu za smrt všech padlých nesou sekulární vládcí a pokusil se vymanit papežský úřad z jejich vlivů, zejména v oblasti vojenské moci. Tento vývoj pak otevřel cestu první křížové výpravě papeže Urbana II.⁵⁴ Někteří současní historici tvrdí, že „od té doby měli papeži vždycky pocit, že křížové výpravy byly jejich zvláštním posláním.“⁵⁵ Ze svaté války, která byla původně součástí doktríny spravedlivé války, se stal svébytný středověký institut, který neměl již nic společného s obranou vlasti, jež byla pro spravedlivou válku typická. Svatá válka byla v této době přímo autorizována papežem.⁵⁶

Dalším významným myslitelem, který přispěl k debatě o svaté válce, je Gracián, jehož vliv na rozvoj tohoto konceptu byl již zmíněn, a rovněž na Graciána navazující následovníci a komentátoři. Ti přispěli k rozvoji konceptu svaté války zejména myšlenkou, že k zahájení svaté

---

⁴⁸ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 38

⁴⁹ Tamtéž, s. 27

⁵⁰ Řehoř Veliký žil v letech 540 a 604 a společně s Ambrožem, Augustinem a Jeronýmem bývá řazen ke čtyřem latinským církevním otcům, viz SPUNAR, Pavel. Řehoř Veliký *Religionistická encyklopedie* [online]. [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/%C5%98eho%C5%99_Velik%C3%BD_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/%C5%98eho%C5%99_Velik%C3%BD_(JKI-K))

⁵¹ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 27-28

⁵² Franský král a římský císař Karel Veliký, jinak také Charlemagne, viz SULLIVAN, Richard E. Charlemagne. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1999 [cit. 2024-01-22]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Charlemagne>

⁵³ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 28-29

⁵⁴ Tamtéž, s. 34-35

⁵⁵ MUNRO, Dana C. The Popes and the Crusades. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1916, Vol. 55, No. 5, s. 348

⁵⁶ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 38

války není třeba předchozí újmy. Odklon od víry a vlastnictví půdy, která dříve patřila křesťanům, byly dostačujícím důvodem pro zahájení války. Postupnou ztrátou detailů a nuancí se stávala doktrína stále radikálnější: „*Obrana církve nebyla vždy vědomě rozlišována od obrany Svaté země, od obrany hierarchie a kléru a obrany víry a věřících.*“⁵⁷

Komentátoři se všichni shodli na tom, že až na výjimky má autoritu vyhlásit svatou válku pouze papež, a to jak proti vnějším nepřátelům, jako byli např. pohané, tak i proti vnitřním, jako byli např. heretici. K dalšímu vývoji na téma autority nezbytné k zahájení svaté války došlo až ve druhé vlně Graciánových komentátorů. Ti měli za to, že moc papeže by měla být posílena a papež by měl disponovat jak církevní, tak světskou mocí.⁵⁸ Během vývoje doktríny pod vlivem obou vln komentátorů došlo postupně k posunu v otázce, zda je pouhá absence víry dostatečným důvodem pro zahájení války, či zda je třeba předchozí újmy. Komentátoři se přikláněli spíše k druhé možnosti. Toto pravidlo se ale nevztahovalo např. na heretiky, kteří představovali přímou vnitrostátní hrozbu, a proto se ve válce proti nim všechna tato jinak důsledně diskutovaná pravidla neaplikovala vůbec.⁵⁹

Křížové výpravy se pak pomalu během 13. století vytratil, ale doktrína svaté války, která se postupně vydělila z koncepce spravedlivé války, měla mnoho pokračovatelů. Navazoval na ni například myšlenkový směr, který vznikl a přetrval v Anglii, ve Francii či ve Švýcarsku od konce 15. století nadále.⁶⁰ Středověcí zastánci koncepce svaté války představovali alternativní proud vůči konkurující přirozenoprávní větvi spravedlivé války.⁶¹ Myslitelé, kteří se hlásili k tradici svaté války, měli v souladu s ní tendenci neaplikovat žádné limity na války s náboženským motivem. Častým znakem byla absence bližšího posouzení spravedlivé příčiny, neboť víra byla v hierarchii hodnot nejvýše, jak argumentoval např. švýcarský teolog H. Bullinger. Rozdíl v náboženství byl obvykle považován za dostatečnou příčinu pro zahájení války a běžnou byla také absence *ius in bello* limitů, ke které se hlásili např. W. Allen či H. Bullinger.⁶²

1.5. Nástup reformace

V Evropě se během 15. století objevilo mnoho nových konfliktů, které způsobily společenské a politické otřesy a otevřely cestu k reformaci. Celý tento proces vedl postupně

---

⁵⁷ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 113

⁵⁸ Tamtéž, s. 116, 140, 142

⁵⁹ Tamtéž s. 156, 180

⁶⁰ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 81 a násl.

⁶¹ Tamtéž, s. 81

⁶² Tamtéž, s. 113, 115

k významným změnám v koncepci spravedlivé války. V českých zemích probíhaly tou dobou husitské války, které byly předzvěstí přicházející reformace.⁶³ Vedle zmíněného bouřlivého dění v českých zemích se i v ostatních evropských státech řešily mnohé problémy, které destabilizovaly společnost: v Anglii a Francii probíhal již půl století trvající konflikt, později známý jako stoletá válka, církve se snažila vyřešit papežské schizma, římsí králové a císařové měli problém se udržet u moci na delší dobu a Evropu zachvacovaly společenské otřesy a expanze islámu.⁶⁴ V případě islámských expanzí tak nebyl pád Konstantinopole v roce 1453 jejich vyvrcholením, ale spíše prvním z dalších dílčích kroků směrem do Evropy.⁶⁵

Historici se shodují, že to bylo právě Lutherových devadesát pět tezí z roku 1517, které zahájily nezvratný nástup reformace, jež vedla k rozkolu římskokatolické církve na dvě frakce a posléze ke vzniku nových církví a náboženských směrů.⁶⁶ S tímto vymezením počátků dalekosáhlých změn souhlasil také historik T. Kaufmann a označil ho jako původ všech procesů, které vedly ke změnám: „*Koherentní historický příběh reformace [...] předpokládá definici nějakého výchozího bodu: Luthera a jeho vypořádání s papežskou církví. Mezi všemi určujícími aktéry 16. století je nesporné, že to byl právě Lutherův konflikt s římskokatolickou církví, oznámení jeho exkomunikace 15. června 1520 a z toho vzešlá vyhrocení a spory, které uvedly do chodu onen jedinečný sled událostí.*“⁶⁷

Důsledkem toho bylo zakládání nových církví a rozdělení nábožensko-politického společenství na dvě uskupení zvaná Protestantská unie⁶⁸ a Katolická liga.⁶⁹ Následující války měly pak jádro konfliktu právě v rozdílném přístupu k náboženství: šmalkaldské války uvnitř Svaté říše římské, které vedly k Augšpurskému míru, dále osmdesátiletá válka za vymanění Nizozemska ze španělské nadvlády, francouzské náboženské války mezi hugenoty a katolíky, a nakonec třicetiletá válka, která završila období náboženských válek a skončila Vestfálským mírem.⁷⁰

Rozkol v náboženství ovlivnil významným způsobem také dobové vnímání války. Historik J. T. Johnson popsal na příkladu příměří, jak se změnil pohled na válku v poreformační

---

⁶³ ČORNEJ, Petr. *Husitská revoluce: Stručná historie*. 1. vyd. Paseka, 2021, s. 10-11

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Viz HUDSON, Myles. Fall of Constantinople. *Encyclopedia Britannica* [online]. 2019 [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Fall-of-Constantinople-1453>

⁶⁶ Např. STERN, Robert. Martin Luther. *Plato Stanford* [online]. 2020 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/luther/>

⁶⁷ KAUFMANN, Thomas. *Erlöste und Verdammt: Eine Geschichte der Reformation*. 4. vydání. C.H.Beck, 2016, s. 17

⁶⁸ ČAPKA, František. *Slovník českých a světových dějin*. Brno: CERM, 1998., s. 274

⁶⁹ Tamtéž, 159

⁷⁰ FLETCHER, Christopher. Religious Wars in Early Modern Europe. *Digital Collections for the Classroom* [online]. 2018 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://dcc.newberry.org/?p=14404>

době. Během stoleté války, tedy před reformací, byla válka vnímána jako boží soud, ve kterém rozhodovalo vítězství jedné či druhé strany o tom, kdo z bojujících byl v právu. Příměří se tedy před reformací podobalo odročení u soudu. Na rozdíl od toho ve válkách po reformaci se bojující strany nedokázaly spokojit s výsledkem války jakožto spravedlivým. Naopak to pro ně byla známka toho, že druhá strana bojovala nečestně anebo toho, že Bůh chce uchránit stranu, která prohrála, pocitů pýchy. Příměří v důsledku toho nabylo v poreformační době spíše taktického významu. Lidé si již nedokázali představit, že by spravedlnost nebyla na jejich straně.⁷¹

1.6. Francisco de Vittoria a Francisco Suárez

Zatímco se vývoj koncepce svaté války, který byl popsán již výše, výrazným způsobem odchyloval od původní tradice spravedlivé války, také druhá, více sekulární část tradice prošla významnými změnami. Na rozvoj kritérií *ius ad bellum* původní koncepce měla největší vliv církevní část tradice, která započala u Augustina a dostala se přes Graciána až k Akvinskému, zatímco *ius in bello* kritéria vycházela převážně z rytířské kultury, ze sekulárních zdrojů a ze zažitých praxí.⁷² V poreformačním období od 16. století však přestalo být hledisko jednotlivých stádií tolik podstatné a došlo k novému rozdělení tradice spravedlivé války. Tentokrát již nebyly zásadní rozdíly mezi *ius in bello* a *ius ad bellum* kritérii, ale mezi tím, zda byla válka z náboženských důvodů přípustná či ne.⁷³

O svaté válce již byla řeč, a její protějšek, který reprezentují jména jako Francisco de Vittoria a Francisco Suárez ze Salamanské školy, byl pro vývoj tradice spravedlivé války neméně významný.

Dominikánský myslitel Francisco de Vittoria, který žil v 16. století, položil základy přirozenoprávní větve myšlení o spravedlivé válce. Jeho přínosem bylo zejména omezení spravedlivé příčiny, která směla vycházet pouze z předchozí utrpěné újmy a musela mít původ v přirozeném právu.⁷⁴ Pro zahájení spravedlivé války bylo kromě toho nezbytné, aby jí předcházela potřeba bránit veřejné dobro, a případně také mír a bezpečnost.⁷⁵ Co se týče vztahu spravedlivé příčiny a náboženství, vymezil Vittoria jejich vztah následovně: zakázal útočnou válku z náboženských důvodů, ale uznal za spravedlivou obranu proti cizímu národu, který by se snažil o nastolení svého náboženství za hranicemi svého vlastního státu.⁷⁶

---

⁷¹ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 62–64

⁷² Tamtéž, s. 150

⁷³ Tamtéž, s. 3–25

⁷⁴ Tamtéž, s. 154

⁷⁵ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 132

⁷⁶ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 154

Další přínos Vittoriova díla je možné pochopit z dobových okolností. Jeho dílo obsahuje např. reflexi „španělsk[é] do značné míry válečně uskutečňovan[é] koloniální expanz[e] v tzv. Novém světě, tj. v Karibiku a v různých oblastech Severní, Střední i Jižní Ameriky.“⁷⁷ Vittoria se proti nim ostře vyhradil a zpochybnil legalitu i legitimitu imperialismu a náboženských konverzí: „Rozdíl v náboženství ani „objevitelský duch“ nemohou sloužit jako legální, teologický ani morální důvod pro válku.“⁷⁸ Stejně nepřijatelné pro Vittoriu bylo, pokud panovník vedl válku pouze proto, aby „získal či zvětšil svoji osobní slávu anebo aby získal určitý osobní prospěch.“⁷⁹ F. de Vittoria sice neuznával rovnost všech náboženství, ale věřil, tak jako mnozí před ním, že víra se nedá vynutit, a proto zakazoval násilné konverze nevěřících.⁸⁰ Z toho samého důvodu připouštěl, že válka může být spravedlivá na obou stranách, což mu umožnil koncept „nepřekonatelné nevědomosti.“ Pokud původní obyvatelé Ameriky mylně věřili ve špatné božstvo, pak to bylo podle Vittorii tím, že ještě nebyli dostatečně přesvědčeni k přestoupení na křesťanskou víru. A vzhledem k tomu, že člověk na rozdíl od Boha nedokáže rozpoznat, zda místní lidé ještě nebyli přesvědčeni, nebo zda si naopak již vyslechli všechny argumenty a odmítli je, musí vždycky počítat s první zmíněnou možností.⁸¹ Z tohoto důvodu mohli podle Vittorii vést spravedlivou válku i nekřesťané, ačkoliv jejich přesvědčení stálo na mylných základech.

Další osobností, která významně přispěla k rozvoji přirozenoprávní větve koncepce spravedlivé války v raném novověku, byl španělský jezuitský myslitel Francisco Suárez. Podobně jako F. de Vittoria vyvozoval základy svého myšlení z přirozeného práva. Za předpoklad spravedlivé války považoval vždy předchozí újmu: „*Spravedlivá příčina je „závažná újma, kterou nelze nahradit jiným způsobem” [...] Příkladem by bylo nespravedlivé zadržení majetku vladaře nebo jeho poddaných, porušení práv národa a [...] závažná újma na cti nebo reputaci vladaře nebo jeho poddaných*“⁸²

F. Suárez se nespokojil pouze s klasickými formálními požadavky na spravedlivou válku, ale považoval za nutné zvážit před zahájením války také to, zda není vedení takové války škodlivé pro poddané válčící země.⁸³ F. Suárez se podobně jako F. de Vittoria vyjadřoval i k dobovým problémům, jako byla problematika konverze nevěřících a možnost spravedlivé

---

⁷⁷ VYŠNÝ, Peter a Marek PRUDOVÍČ. Koncepcia spravodlivej vojny v stredovekej a rano – novovekej sociálno-právnej filozofii. *Právněhistorické studie* [online]. 2023, roč. 53, č. 2, s. 70

⁷⁸ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 131

⁷⁹ VYŠNÝ, Peter. Teória spravodlivej vojny Francisca de Vitoriu. *Právnik*. 2021, č. 9, s. 769

⁸⁰ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 188-189

⁸¹ Tamtéž

⁸² SHIELDS, Christopher a Daniel SCHWARTZ. Francisco Suárez. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2014 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/suarez/>

⁸³ tamtéž

války na obou stranách. Právo nutit nekřesťany k přestoupení na jinou víru považoval za povolené pouze za předpokladu, že by daný člověk byl poddaným země a byl podřízen státní moci. Pokud by však byl nekatolík pod autoritou jiného státu, tak panovník neměl právo nutit takového poddaného ke konverzi. F. Suárez se vyjádřil také k možnosti spravedlivé války na obou stranách. V tomto případě uvedl, že je nezbytné řešit spor arbitráží. Mimo to zvažoval možnost války, která by byla nespravedlivá na obou stranách. Taková válka podle něj nebyla v rozporu s přirozeným právem, ale s Boží vůlí zcela určitě ano.⁸⁴

Jak Vittoria, tak Suárez se kromě klasických předpokladů jako je spravedlivá příčina a legitimní autorita, zabývali také proporcionalitou, kritériem nutnosti a nově také šancí na úspěch.⁸⁵

1.7. Vymezení práva na válku

Jak je vidět z tohoto stručného úvodu ke kontextu, ve kterém vznikala koncepce spravedlivé války ve středověku a raného novověku, nelze termín „spravedlivá válka“ vymezit jednoduše ani jednoznačně. Je třeba vzít v potaz zejména to, že spravedlivá válka obsahovala ve středověku a raném novověku jak sekulární, tak i náboženské motivy, a to i přes to, že se od sebe tyto dva instituty svými pravidly mnohdy značně lišily a po rozdělení koncepce spravedlivé války a svaté války si také navzájem odporovaly. Druhým významným interpretačním bodem je problematika rozdělení veřejného a soukromého práva. Koncepce spravedlivé války se vyvinula z morální a teologické argumentace, a tudíž se zde automaticky nabízí analogie se sebeobranou. Sebeobrana byla významným motivem v Bibli, a to hlavně v kontextu upřednostnění milosrdenství před pomstou. Proto z ní někteří středověcí autoři dovozovali pravidla pro obrannou válku, zatímco jiní, např. Augustin, ji z toho samého důvodu odmítali vidět jako paralelu pro právo na válečnou obranu.

Problematickým bodem koncepce spravedlivé války ve středověku a raném novověku byla povstání a občanské války. Ve středověku převažoval již zmíněný obraz války jako božího soudu, který proběhl mezi dvěma rovnými stranami, které nemohly konflikt vyřešit jinak než válkou, neboť neexistovala vyšší autorita, která by spor rozhodla. Je proto obtížné do tohoto obrazu zasadit problematiku války proti heretikům anebo potlačení povstání proti světskému vládci. Komplikované bylo také hledisko legitimní autority, neboť v průběhu středověkých dějin se značně měnilo. Různí političtí aktéři vedli odlišné typy válek se svébytnou motivací. Na válku se podle toho pak vztahovala jiná pravidla. Jako příklad je možné uvést, že svatá válka

---

⁸⁴ JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s.193

⁸⁵ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s.137

nevyžadovala v určité době předchozí újmu jakožto spravedlivou příčinu. Dalším takovým rozdílem by byla absence *ius in bello* pravidel, která v některých případech (proti exkomunikovaným nebo proti heretikům) nebyla dodržována.⁸⁶

Vzhledem k výše uvedené reflexi analyzuji v této práci jako „válku“ takové konflikty, které měly dvě nebo více stran a alespoň na jedné z nich byl panovník či jiný obdobný představitel veřejné moci s dostatkem suverenity. Aby se konflikt kvalifikoval jako válka, musí být dále veden násilným nebo jiným obdobným způsobem (např. obléháním), a to bez ohledu na to, zda reálně proběhl nebo jen zavalil příčinu ke vzniku *casus belli*, ale vzápětí byl vyřešen usmířením obou stran. Ačkoliv obsahuje koncepcí spravedlivé války mnohé rozpory a protiklady, přihlížím také k těmto nesrovnalostem, pokud je to nezbytné pro účely této práce (např. analyzuji spory s náboženskými motivy v době, kdy se teoreticky již oddělila koncepce spravedlivé války a svaté války).

Z hlediska analýzy jednotlivých konfliktů používám v práci zejména kritéria, která vymezil pro spravedlivou válku Augustin, a to z toho důvodu, že většina právněfilozofických děl operuje v různých obměnách právě s těmito pěti kritérii a zároveň jsou to nejčastěji uváděná hlediska v právních pramenech či v pramenech poznání práva, které slouží v této práci k analýze spravedlivé války. Kritérium spravedlivé příčiny (*iusta causa*) používám zaměnitelně s pojmem „*casus belli*,“ který je v současném diskurzu běžně považován za „*důvod a titul obnovení vojenských operací*“⁸⁷ (v kontextu této práce však primárně zahájení války, nikoliv jen obnovení). Dále rozlišuji kritéria nezbytnosti a proporcionality na základě Augustinovy koncepce spravedlivé války. Kritériem nezbytnosti je posuzováno, zda je již provinění útočící strany „*tak závažné, že shovívavost by neprospěla ani pachatelům, ani jejich obětem.*“⁸⁸ Jedná se tedy o materiální posouzení morální povinnosti reagovat na utrpěné bezpráví v krajních situacích. Kritérium proporcionality (*last resort*) zase slouží k posouzení toho, zda strana využila nejprve nenásilných prostředků v naději, že se jí podaří konflikt odvrátit.⁸⁹

Pro úplnost je třeba dodat, že v práci je hojně používán pojem „stát“, a to i přesto, že středověké veřejnoprávní státní subjekty nesplňovaly současná kritéria, která se s tímto pojmem vážou. Podle historika J. Žemličky se výraz „stát“ v dnešním významu začal objevovat nejdříve

---

⁸⁶ JOHNSON, James Turner. *Just War Tradition and the Restraint of War: A Moral and Historical Inquiry*. Princeton University Press, 1981, s. 49

⁸⁷ BEŇA, Jozef. Československé légie v Rusku – právní problémy. *Právněhistorické studie*. 2018, roč. 48, č. 2, s. 23

⁸⁸ COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*, s. 58

⁸⁹ Tamtéž, s. 58-59

v 15. století.⁹⁰ V českém historickém diskurzu je však běžně používán i pro uskupení, která na českém území existovala předtím. S vědomím relativnosti a dobové podmíněnosti tohoto pojmu, je v této práci pojem užíván pro vládní moc a státní útvary i ve starší době.

---

⁹⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 69

2. Tomáš Akvinský

2.1. Válka a vzbouření v Sumě teologické

O válce pojednal Tomáš Akvinský ve druhé části druhého dílu své stěžejní knihy Sumy teologické. Počínaje otázkou 39 se zabýval hříchy, které jsou v rozporu se ctností míru. Za tyto hříchy označil schizma (39), válku (40), svár (41) a vzbouření (42).

Otázky v Sumě se řídí ustálenou strukturou: každá otázka se dělí na články, ve kterých se rozebírá jeden specifický problém, ke kterému pak T. Akvinský nabídl řešení. Každý článek má svoji úvodní tezi, která je na konci otázky potvrzena nebo vyvrácena. Hned za touto tezí následují argumenty, které ji podporují. Každý nový argument je s výjimkou toho prvního uveden slovy „mimo to“. Argumentace této pasáže pochází často z Bible a od všeobecně uznávaných církevních myslitelů. Po argumentech, které podporují tezi, následují argumenty, které ji vyvrací. Jsou uvedeny frází „avšak proti“ a bývají zakončeny Akvinského vlastním názorem, který je uvozen frází „Odpovídám.“ Po rozvedení vlastní argumentace se T. Akvinský vypořádal se všemi argumenty ve prospěch teze („mimo to“), které uvedl na začátku článku.

Právem na válku se T. Akvinský zabýval zejména v prvním článku otázky 40, který nese název „*Zda válčení je vždy hřích.*“⁹¹ Tento článek představuje také jádro Akvinského pojetí spravedlivé války a obsahuje systematickou a kompletní odpověď na danou problematiku. V dalších třech člancích se řeší tematika účasti duchovních ve válce, užívání lsti a válčení ve dny sváteční. Tyto články se zabývají hlavně *ius in bello* požadavky, ale mohou svou argumentací poskytnout důležité interpretační hledisko k *ius ad bellum* kritériím.

T. Akvinský uvedl první článek podle zavedené struktury tezí: „*zdá se, že válčení je vždy hřích.*“⁹² Následovaly dva argumenty z Bible, které měly toto tvrzení podpořit. První pasáží je Mt 26, 52: „*Každý, kdo vezme meč, mečem zahyne,*“ tedy věta, kterou pronesl Ježíš, když byl zatčen v Getsemanské zahradě a jeden z jeho následovníků ho začal bránit. Druhým argumentem na podporu teze je Mt 5, 39: „*Já však vám pravím, abyste neodporovali zlému,*“ ve spojení s Ř 12,19: „*Ne bráňte se, nejdražší, ale dejte místo hněvu,*“ anebo také v ekumenickém vydání: „*Nechtějte sami odplácet, milovaní, ale nechte místo pro Boží soud.*“ Pasáž z Evangelia podle Matouše pochází z Kázání na hoře, kdy Ježíš zavrhne dosavadní „oko za oko, zub za zub“ a místo toho káže „*kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou.*“ Pasáž z Ř 12 pochází

---

⁹¹ AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologické summy svatého Tomáše Akvinského druhé části druhý díl: Otázka I. - CV.* Olomouc: Edice Krystal, 1938, II-II, q. 40, a. 1, s. 341 (dále jen jako „Summa theologická“)

⁹² AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologická*, II-II, q. 40, a. 1, s. 341

z Pavlova kázání římské křesťanské obci,⁹³ ve kterém Pavel křesťany nabádal, aby se spolehli na Boha a jeho spravedlnost. Třetí Akvinského argument již nepochází z Bible, nýbrž ze systematického dělení ctností. Jako důvod pro absolutní zákaz války je uvedena skutečnost, že válka je v rozporu se ctností míru a jestliže stojí proti ctnosti, musí se tedy jednat o hřích. Čtvrtým argumentem pak byla skutečnost, že církve v té době zakázala turnaje, které v Akvinského chápání byly přípravou nebo cvičením pro časy války. Ve zmíněné Sumě teologické v tomto kontextu Akvinský poznamenal, že u vědních oborů je cvičení se v daném oboru povolené, pokud je i věda samotná povolená („*exercitium ad rem licitam est licitum*“).⁹⁴ Pokud tedy církve zakázala cvičit se ve válce, pak to podle Akvinského znamenalo, že také válka samotná musela být zakázána.

Následuje protiargumentace („avšak proti jest“), která má naopak na začátku uvedenou tezi vyvrátit. T. Akvinský se zde obrátil na Augustina, který ve svém kázání *O Mládenci setníkově* poukázal na pasáž z Lukášova evangelia Lk 3, 14: „*Tázali se ho i vojáci: „A co máme dělat my?“ Řekl jim: „Nikomu nečiňte násilí, nikoho nevydírejte, spokojte se se svým žoldem“.*“ K té Augustin dále uvedl, že „*kdyby křesťanská kázeň haněla války, prosícím v Evangeliiu by byla dána spíše ta rada spásy, aby zahodili zbraně a úplně se vzdálili od vojska.*“⁹⁵

T. Akvinský pak vyřešil celý spor tím, že stanovil tři kritéria, která činila válku spravedlivou. Těmi byla (1.) autorita vládce, (2.) spravedlivá příčina a (3.) správný úmysl. U autority vládce vyzdvihl Akvinský především zákaz užívání zbraní soukromou osobou, která měla možnost hájit svá práva před soudem. Naopak starost o stát vymezil jako pravomoc, která náležela pouze vládci podřízeného města, království či provincie. Tuto pravomoc dále dělil na vnitřní a vnější. Vládci podle Akvinského „*chrání hmotným mečem proti vnitřním poruchám tím, že trestají zločince*“ a „*jim také přináležejí válečným mečem chrániti celek proti vnějším nepřátelům.*“⁹⁶ Spravedlivé příčině naproti tomu věnoval T. Akvinský pouze jeden krátký odstavec, ve kterém stanovil, že napadení si musí útok zasloužit a citoval Augustinův výrok: „*Výměr spravedlivých válek bývá, že mstí křivdy, jestliže má býti trestán národ nebo město, které buď opomenulo pomstíti, co nešlechtného jeho poddaní učinili, nebo vrátili, co bylo neprávem vzato.*“ Z celé pasáže tedy nevyplývají žádné konkrétní příklady spravedlivé příčiny, ale obecně vzato lze identifikovat prvek retribuice (trest za způsobenou újmu) a restituice (navrácení

---

⁹³ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad.* 3. podst. dopl. a přepr. vyd. Praha: Ekumenická rada církví, 1985, s. 144

⁹⁴ AQUINAS, Thomas. *New English Translation of St. Thomas Aquinas's Summa Theologiae (Summa Theologica)* [online]. přel. Alfred J. Freddoso. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www3.nd.edu/~afreddos/summa-translation/TOC.htm>, II-II, q. 40, a. 1, s. 285 (dále jen jako „Summa Theologica“)

⁹⁵ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologická*, II-II, q. 40, a. 1, s. 341

⁹⁶ Tamtéž, s. 342

neprávem vzaté věci). Úplně nakonec se Akvinský věnoval správnému úmyslu, kterým se mělo „prospě[t] dobru nebo [...] unik[nout] zlu.“⁹⁷ Dále následuje pasáž z Augustinovy knihy *Proti Faustovi*, která demonstruje příklady špatných úmyslů válčící strany, kterými byly např.: „Chtivost škoditi, mstivá krutost, nepokojný a nezkrotný duch, sveřepé vzbouření, panovačná choutka [...]“⁹⁸

Z Akvinského odpovědi vyplývá tedy jednoznačně, že válka nemusí být vždy nespravedlivá. Spravedlivou může být válka za předpokladu, že jsou dodržena stanovená pravidla. Po této expozici se Akvinský vrátil k počátečním argumentům ve prospěch teze („mimo to“) a vypořádal se se všemi důvody, proč by válka mohla být hříchem za všech okolností. Nejprve se vyjádřil k pasáži z Mt 26,52 a navázal zde na argumentaci, kterou již započal Augustin. Podle Akvinského nežívá meče nezákonně ten, kdo jedná z rozkazu vyšší autority. Musela to být buď autorita vládce či soudce, kteří dali rozkaz anebo povolení, případně bylo možné se také odvolat přímo na autoritu Boha, pokud útočník jednal „z horlivosti pro spravedlnost.“ Ke druhému argumentu, že se člověk nemá bránit zlu, se vyjádřil Akvinský tak, že sice zdůraznil „připravenost ducha, aby byl totiž člověk vždy připraven neodporovati nebo nebrániti se, bude-li třeba,“⁹⁹ ale zároveň přednesl argument, že občas je potřeba se bránit. Obrana mohla být nezbytná jmenovitě s ohledem na obecné dobro nebo pro dobro nepřátel, které bylo podle Akvinského lepší potrestat než je zanechat v jejich hříšnosti. Třetí argument se zaobíral problematikou ctností a hříchu a Akvinský zde namítl, že i ti, kdo vedou válku, mohou zamýšlet mír, proto nemusí být válka nezbytně v rozporu s mírem. S posledním argumentem o zákazu církve naložil tak, že rozdělil turnajová cvičení na ta, která jsou nezřízená a nebezpečná, a na ta, která taková nebezpečí neobsahují. Odsoudil pak pouze cvičení nezřízeného rázu, kdežto druhý typ nezakázal.

Další články se zaobírají *ius in bello* požadavky, ale i tak je užitečné zmínit některé pasáže. Ve druhém článku „Zda duchovním a biskupům je dovoleno válčiti“ definoval Akvinský spravedlivou válku jako „dovolen[ou] a spravedliv[ou], jak jsme již řekli, pokud chrání chudé a celý stát před křivdami nepřátel.“¹⁰⁰ Dále zdůraznil, že válka není hříchem a že duchovní mají zakázáno se na ní podílet, „poněvadž takové zaměstnání nehodí se jejich osobě.“¹⁰¹ Důvodem tedy nebyla hříšnost či špatnost války, ale spíše to, že si povolání duchovních a účast na válce

---

⁹⁷ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologická*, II-II, q. 40, a. 1, s. 342

⁹⁸ Tamtéž, s. 342

⁹⁹ Tamtéž, s. 343

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 343

¹⁰¹ Tamtéž, s. 345

odporovaly natolik, že by duchovní nemohli vykonávat dobře svoji práci (viz pasáž „Odpovídám“).

Otázka číslo 42 Sumy teologické se zaobírá vzbouřením. Akvinský vzbouření chápal jako samostatný institut a odlišoval ho od války dvojím způsobem: (1.) z hlediska stádia přípravy: „válka [...] obnáš[í] vzájemné skutečné napadání, ale vzbouření se může říci, ať se děje takové napadání skutečně nebo se připravuje takové napadání.“¹⁰² Dále je důležité rozlišit, (2.) proti komu je útok veden: válka je vedena proti vnějšimu nepříteli a vzbouření je „mezi stranami jednoho množství, mezi sebou nesouhlasícími, třebaž když jedna část města jest podněcována k rozbroji proti druhé.“¹⁰³ V druhém článku pod názvem „Zda je vzbouření vždy smrtelný hřích“ jsou vymezeny podmínky spravedlnosti vzbouření. Z tohoto článku je možné vyčíst klíčové informace o legitimitě vládce a o tom, co se rozumí pod pojmem „lid“. Akvinský se zde odvolal na Augustina, když definoval lid jako „ne každé shromáždění množství, ale shromáždění sdružené souhlasem práva a společenstvím prospěchu.“¹⁰⁴ Proto došel k závěru, že vzbouření je vždycky hříchem, protože za vzbouření považuje „nesvornost v tom, co je zjevně dobré,“¹⁰⁵ a tedy hřích, který jde vždy proti legitimnímu zájmu lidu. Naopak tyranská vláda, tedy taková, která směřuje pouze k vlastnímu prospěchu, a nikoliv k obecnému dobru, byla Akvinským považována za nespravedlivou, a bylo dovoleno proti ní vést vzbouření, za podmínky, že to nezpůsobí větší škody než samotná tyranova vláda.

Otázky 40 a 42 Sumy teologické tedy nabízejí odpovědi na to, zda válka může být spravedlivá, dále obsahují 3 kritéria, která byla nutným předpokladem pro spravedlnost války a vysvětlují cíl a význam války pro společnost, z nichž vyvstává zejména ochrana státu a lidu a následování dobra.

2.2. Role ctností a zákonů

Pro účely této práce je nezbytné rovněž vymežit dobový význam konceptů jako jsou ctnosti a zákony v Akvinského díle, které umožňují pochopení rozdílných interpretací Akvinského pojetí práva na válku. Akvinský, který navázal na Aristotela, vycházel při konstrukci morálních základů svého učení z etiky ctností. Etiku ctností lze popsat jako systém, ve kterém lze určit ctnost jakožto střední cestu mezi extrémy dvou neřestí. Pro určení tohoto

---

¹⁰² AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologická*, II-II, q. 42, a. 1, s. 351

¹⁰³ Tamtéž, s. 351

¹⁰⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologická*, II-II, q. 42, a. 2, s. 352

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 352 až 353

měřítka byl klíčovou složkou rozum.¹⁰⁶ Mimo to byly také ctnosti mezi sebou propojené a navzájem závislé a cílem jejich uskutečňování nebylo pouze být ctnostným, ale spíše aktualizace rozumnosti.¹⁰⁷ Koneckonců byl to právě Akvinský, kdo přinesl do filozofie myšlenku, že rozum nemůže odporovat víře a povedlo se mu tak zakomponovat Aristotelovo učení do církevní filozoficko-teologické tradice.¹⁰⁸

Jednotlivé akty jednání z hlediska ctností nebylo podle T. Akvinského možné posuzovat samostatně: „*Z jednotlivých aktů musejí vzniknout postoje, určující orientaci jednání, postoje trvale obrácené k dobru, které činí chtění snadným a zároveň samozřejmým, totiž ctnosti.*“¹⁰⁹ Co se týče dober, ke kterým mělo směřovat jednání, lze říci, že v lidské společnosti existovala podle Akvinského různá dobra a v jejich hierarchii považoval za nejvyšší dobro blaženost (*eudaimonia*). Člověk se měl podle něj ve svém životě snažit dosáhnout právě tohoto posledního cíle.¹¹⁰ Z toho je zjevné, že aby jednotlivý skutek byl správný, musel být podle Akvinského posuzován z širší perspektivy dlouhodobého jednání. Hledisko dlouhodobého jednání v souladu s ctnostmi, stejně jako směřování k nejvyššímu dobru je třeba mít na paměti, pokud chceme interpretovat Akvinského pravidla pro spravedlivou válku jak prisma ctností, tak z hlediska politického.

Co se týče konkrétních ctností, zmiňují Akvinského interpreti v diskuzi o válce nejčastěji ctnosti lásky a spravedlnosti. Spravedlnost definoval Akvinský jako „*habitus, v souladu se kterým člověk, za pomoci pevné a vytrvalé vůle, dává každému, co mu náleží.*“¹¹¹ V diskuzi o lásce (*caritas*) zase Akvinský uvedl, že láska je „*určitý druh přátelství člověka s Bohem.*“¹¹² Toto přátelství podle něj obsahovalo dvě složky: člověk musí chtít, co je pro druhého člověka dobré, a tento vztah musí být vzájemný. Právě láska postavená na tomto sdílení se nazývá *caritas*.¹¹³

V Akvinského koncepci lásky existovala však také hierarchie. Na prvním místě stál vždycky Bůh, kterého bylo třeba milovat nade vše ostatní.¹¹⁴ Z této lásky se pak odvozovala

---

¹⁰⁶ FINNIS, John. Aquinas' Moral, Political, and Legal Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005 [cit. 2024-01-20]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/aquinas-moral-political/>

¹⁰⁷ FINNIS, John. Aquinas' Moral, Political, and Legal Philosophy

¹⁰⁸ HALL, Alexander W. Thomas Aquinas, s. 1279

¹⁰⁹ KLUXEN, Wolfgang. Tomáš Akvinský. Základní stanoviska jeho etiky. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice*. Praha: Křesťanská akademie, 1994, s. 134, citováno dle NĚMEC, Václav. Etika Tomáše Akvinského. In ŠPINKA, Štěpán a et al. *Přístupy k etice I*. Praha: Filosofía, 2014, s. 190

¹¹⁰ NĚMEC, Václav. Etika Tomáše Akvinského, s. 186

¹¹¹ AQUINAS, Thomas. *Summa Theologica*, II-II, q. 58, a. 1, s. 390

¹¹² AQUINAS, Thomas. *Summa Theologica*, II-II, q. 23, a. 1, s. 149-150

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ AQUINAS, Thomas. *Summa Theologica*, II-II, q. 26, a. 3, s. 190-191

láska k druhým lidem. Láska k Bohu se v Akvinského pojetí vztahovala i na naše bližní tím, že „bychom měli na našem bližním milovat právě to, že existuje v Bohu.“¹¹⁵ Zároveň by však měl člověk milovat sám sebe víc než svého bližního, neboť „člověk miluje sám sebe [...] proto, že se podílí na tomto dobru, zatímco bližního miluje z účasti na tomto dobru.“¹¹⁶ Z toho plyne, že přímá participace na dobru, které pochází od Boha, vytvářela silnější vztah než pouhé sdílení této jednoty s ostatními lidmi. Akvinský toto ilustroval na tvrzení, že člověk by se neměl „podílet na hříšném zlu, které je v rozporu s jeho účastí na blaženosti, jen aby zbavil svého bližního hříchu.“¹¹⁷ Tento pohled lze vztáhnout také v kontextu diskuze o spravedlivé válce právě na nepřátelskou stranu. Akvinský totiž vysvětlil, že je třeba milovat hříšníky v tom ohledu, že jsou také schopni podílet se na nejvyšším dobru (blaženosti), ale nikoliv s ohledem na jejich hřích, který byl podle něj přímou překážkou tomuto dobru.¹¹⁸ Mimo to existovala hierarchie také v lásce k ostatním lidem. Akvinský vyvrátil názor, že by člověk měl milovat všechny stejnou měrou, neboť podle něj existovaly přirozené sklony, které pocházely také od Boha.¹¹⁹ Proto bylo přirozené milovat své blízké více než cizí lidi nebo nepřátele. V tomto ohledu se Akvinský zajímavým způsobem odklonil od Augustinova pohledu, pro kterého představovala obrana (a tím také preference) svých blízkých hlavně příležitost k hříšné touze zabít, spíše než přirozený sklon, který pocházel od Boha.

Kromě ctností je s ohledem na politické interpretace Akvinského koncepce spravedlivé války podstatná také otázka práva. Za právo Akvinský považoval „nařízení rozumu směřující k obecnému dobru, která vydává a vyhláší ten, kdo se stará o společnost.“¹²⁰ Zákony měly tedy podle Akvinského tři znaky: (1.) vycházely z rozumu, (2.) jejich cílem bylo obecné dobro a (3.) byly vydány legitimní autoritou.

T. Akvinský rozlišoval několik druhů zákonů: zákon věčný, božský, přirozený a lidský.¹²¹ Pro diskuzi o spravedlivé válce byly klíčové především koncepty lidského a přirozeného práva. Lidský zákon dělil T. Akvinský na právo národů, které vznikalo odvozením z přirozeného práva, a právo civilní, které pocházelo z lidské tvorby.¹²² Přirozené právo naopak považoval za

---

¹¹⁵ AQUINAS, Thomas. *Summa Theologica*, II-II, q. 25, a. 1, s. 175-176

¹¹⁶ Tamtéž, II-II, q. 26, a. 4, s. 191

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ Tamtéž, II-II, q. 25, a. 6, s. 180

¹¹⁹ Tamtéž, II-II, q. 26, a. 6, s. 193

¹²⁰ AQUINAS, Thomas. *Summa theologiae*. Cambridge University Press, 2006, I-II, q. 90, citováno dle DAVIES, Brian. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae: A Guide and Commentary*. Oxford University Press, 2014, s. 213 (dále jen jako „Thomas Aquinas's Summa Theologiae“)

¹²¹ DAVIES, Brian. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae*, s. 231

¹²² MURPHY, Mark C. Consent, Custom, and the Common Good in Aquinas's Account of Political Authority. *The Review of Politics*. 1997, vol. 59, no. 2, s. 332 (dále jen jako „Consent, Custom, and the Common Good“)

„přirozenost inklinací (žít, vědět atd.), které odpovídají těmto základním dobrům.“¹²³ Za základní dobra jsou v tomto kontextu považovány právě hodnoty jako život, vědění atp. Alternativní definicí je pojetí přirozeného práva jakožto principů praktického rozumu¹²⁴ či „účast[i] rozumového tvora na věčném zákoně.“¹²⁵ Význam přirozeného práva pro téma spravedlivé války spočívá zejména v propojení politické autority a přirozeného práva. Politická autorita byla totiž vyvozována právě z přirozeného práva. T. Akvinský ji přiřazoval zrovna tomuto druhu práva, neboť podle něj nějaká forma vlády existovala skoro ve všech známých lidských společnostech.¹²⁶ Z tohoto důvodu lze na politickou autoritu vztáhnout všechny atributy přirozeného práva. Podle Akvinského měla být přirozenou inklinací či základním dobrem a měla vycházet z rozumu. Toto pojetí představuje velký kontrast zejména v porovnání s Akvinského předchůdcem Augustinem, který vnímal politickou autoritu spíše jako nezbytné zlo, a s H. Grotiem, podle kterého panovník nemusel nezbytně vládnout ve prospěch lidu a měl možnost suspendovat přirozené právo. O Grotiově pojetí politické autority je blíže pojednáno v subkapitole 3.3. této práce.

Význam lidských zákonů spočíval zejména v tom, že společně se ctnostmi sloužily k vedení lidí k dobrému a ctnostnému životu. Vztah ctností a zákona byl při vedení lidí k dobru podle Akvinského jasný: „Některým lidem, (...) musí být zabráněno v konání zla za pomoci strachu a síly a člověk může doufat, že takoví lidé snad sami zavčasu začnou jednat na základě ctností.“¹²⁷

2.3. Interpretace práva na válku z hlediska ctností

Soudobí interpreti Akvinského pojetí práva na válku, kteří svoji interpretaci jeho koncepce práva na válku založili právě na systému ctností, se neshodli na jednotném výkladu otázky 40 Sumy teologické. Největším zdrojem neshody pro ně byla otázka presumpce špatnosti války a aplikace jednotlivých ctností na *ius ad bellum* požadavky. Z tohoto důvodu představím v této kapitole tři interpretační možnosti, které jsou v současném diskurzu o Akvinského právu na válku nejčastější.

Předpoklad, že válka je sama o sobě špatná, lze na první pohled vyvodit již z formulace úvodní otázky „*zda válčení je vždy hřích*.“ Tato formulace vytváří očekávání, že válka je obecně

---

¹²³ FINNIS, John. Aquinas' Moral, Political, and Legal Philosophy

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ KLUXEN, Wolfgang. *Philosophische Ethik bei Thomas von Aquin*. Hamburg: Meiner, 1980, s. 234, citováno podle NĚMEC, Václav. *Etika Tomáše Akvinského*, s. 206

¹²⁶ MURPHY, Mark C. Consent, Custom, and the Common Good, s. 334

¹²⁷ DAVIES, Brian. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae*, s. 216

vzato špatná, ale že existují určité výjimky, kdy válka hříchem není. Obdobná domněnka vznikne i při čtení anglického překladu: „*Is engaging in war always a sin?*“¹²⁸ či latinského originálu: „*Videtur quod bellare semper sit peccatum.*“ Latinský překlad nicméně nabízí ještě druhé znění otázky, a to hned v úvodu: „*Primo, utrum aliquod bellum sit licitum.*“¹²⁹

Tento pohled zastával např. religionista Richard B. Miller. Ten zvažoval při posuzování problému presumpce dvě možná argumentační východiska. Jedním z nich byla výše zmíněná formulace otázky, na kterou si R. Miller odpověděl kladně. Dále však uvedl, že samotná formulace otázky není dostačujícím argumentem, nicméně „[...] *argumenty, které podporují afirmativní odpověď k úvodní otázce, naznačují presumpci špatnosti války.*“¹³⁰ Za stěžejní argumentaci, která měla podle něj dokázat hříšnost války, považoval pasáže, kde se Akvinský vypořádal s úvodními čtyřmi argumenty na podporu teze („mimo to“). Na jejich začlenění do textu otázky kladl R. Miller největší důraz.¹³¹

Mimo otázku presumpce se R. Miller zabýval i problematikou ctností. V tomto ohledu identifikoval dva různé přístupy: (1.) válka je buď výsledkem specifikace ctnosti spravedlnost anebo (2.) je výsledkem „*možného konfliktu povinností*“¹³² a vzniká poměřením navzájem si odporujících ctností.¹³³ Obecně se přiklonil spíše k druhé variantě s tím, že aplikace pouze jedné ctnosti bez zasazení do širšího kontextu v rámci celého systému ctností by podle něj byla nedostatečná.¹³⁴

U tohoto stanoviska však R. Miller nezůstal a zabýval se tématem ctností hlouběji. S odkazem na teorii spravedlnosti J. Rawlse poznamenal, že před válkou existoval pouze výjimečně stav, kdy nepřátelská strana nebyla v rozporu s pravidly války. Z toho dovodil, že rozhodování o válce často předcházela situace, kdy nepřátelská strana jednala právě proti ctnosti lásky, neboť mír vycházel přímo z ní, jak lze dovodit z uvedení hříchů proti míru v Sumě teologické.¹³⁵ R. Miller proto přiznal, že spravedlnost je v této diskuzi relevantní, zároveň však dodal, že mír je napojený na lásku přímo, zatímco na spravedlnost jen nepřímo. Nakonec došel k závěru, že „*spravedlnost dosažená nenásilnými prostředky je preferovanější než spravedlnost*

---

¹²⁸ AQUINAS, Thomas. *Summa Theologica*, II-II, q. 40, a. 1, s. 285

¹²⁹ DE AQUINO, Thomas. *Secunda pars secundae partis a quaestione XXXIV ad XLIII. Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.corpusthomicum.org/sth3034.html>

¹³⁰ MILLER, Richard B. Aquinas and the Presumption against Killing and War. *The Journal of Religion*. The University of Chicago Press, 2002, Vol. 82, No. 2, s. 183

¹³¹ Tamtéž, s. 183

¹³² Tamtéž, s. 177–178

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Tamtéž, s. 174–175

¹³⁵ Tamtéž, s. 188

dosažená násilím,¹³⁶ a vyhradil se proti představě, že by obě řešení mohla být stejně spravedlivá a stejně morální. R. Miller tedy ve své interpretaci upřednostňoval hlavně systematický interpretační postup, což se projevilo zejména u jeho důrazu na zařazení čtyř argumentů podporujících presumpci hříšnosti války do textu Sumy a na jeho systematickém posouzení duality mezi válkou a mírem. Z uvedeného lze předpokládat, že R. Miller zastával směr, který nerozlišoval mezi ctnostnou a hříšnou válkou, neboť uznával pouze koncepci hříšné války, a válku obecně vnímal jako krajní prostředek.

Další možnou pozici představuje interpretace religionisty Darrella Colea,¹³⁷ který souhlasil s primární aplikací ctnosti lásky na diskuzi o válce, ale odmítal stanovisko, že válka byla ze své podstaty špatná. D. Cole nejprve vymezil vztah člověka ke ctnostem a zdůraznil, jak pouze skrze správné seřazení ctností a dosažení správného cíle je možné získat blaženost. Podle něj byla láska „*ctnost nezbytná pro dosažení všech ostatních ctností, a tím pádem také pro dosažení skvělosti v jakékoliv činnosti, která je toho hodná*.“¹³⁸ Nejlepším objektem lásky byl v Akvinského koncepci samozřejmě Bůh a tímto interpretačním rámcem posuzoval D. Cole také pravidla války.¹³⁹

V otázce systematického interpretačního přístupu se D. Cole významně odchýlil od Millerova pohledu. Válku a mír taktéž považoval za vzájemné protiklady, ale vzhledem k tomu, že z Akvinského textů dovedil možnost existence nespravedlivého míru, musel mít tento mír také svůj protiklad, tedy spravedlivou válku.¹⁴⁰ Dále se zabíral otázkou, zda pacifisté sdíleli s představiteli koncepce spravedlivé války již zmíněnou presumpci špatnosti války. Tuto možnost však odmítl s ohledem na skutečnost, že Akvinský v diskuzi o účasti duchovenstva na válce vyloženě uvedl, že spravedlivá válka není hříchem.¹⁴¹

Tento poznatek by měl být nicméně podle D. Colea interpretován skrze ctnost lásky. Tento argument podpořil Akvinského poznámkou, že podle Starého zákona měla být odplata vyhledávána z lásky ke spravedlnosti, a tento princip přetrvával i v Novém zákoně.¹⁴² D. Cole v návaznosti na to přešel k posouzení role ctností v Akvinského koncepci spravedlivé války. Nejprve se zabíral vztahem mezi ctnostmi a třemi předpoklady spravedlivé války. Podle něj tři stanovená tzv. „primární“ kritéria (tedy spravedlivá příčina, správný úmysl a legitimní autorita)

---

¹³⁶ MILLER, Richard B. Aquinas and the Presumption against Killing and War, s. 191

¹³⁷ COLE, Darrell. Thomas Aquinas on Virtuous Warfare. *The Journal of Religious Ethics*. Blackwell Publishing, 1999, Vol. 27, No. 1

¹³⁸ Tamtéž, s. 58

¹³⁹ Tamtéž, s. 65

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Tamtéž, s. 66-67

¹⁴² Tamtéž, s. 66

sloužila k vymezení samotné disciplíny války, ve které se člověk měl snažit vynikat.¹⁴³ D. Cole si při tom pomohl analogií s hrou baseballu a přirovnal tři kritéria k těm pravidlům baseballu, která vymezovala samotnou baseballovou disciplínu. Pokud by byla tato pravidla v baseballu porušena, nejednalo by se již o hru baseballu. Naopak Coleova tzv. „sekundární pravidla“ reprezentovala ctnosti a nebyla závazná, ale jednotliví aktéři je měli následovat, pokud chtěli být ve svém oboru dobří. Jako obdobu sekundárních pravidel viděl D. Cole v baseballu pravidla např. o tom, jak udělat správný odpal, kterými se měl řídit každý začátečník, ale profesionál je již nepotřeboval.¹⁴⁴ D. Cole proto přiznal právo rozhodovat o sekundárních pravidlech nejen vládci, ale také vojákům (kteří byli „učni“ v tomto přirovnání) a vojevůdcům (kteří měli roli „zkušeného trenéra“).¹⁴⁵

Cole zakončil svoji argumentaci návratem ke ctnostem, zejména k lásce k Bohu. V jeho interpretaci bojovali podle Akvinského křesťané za Boží spravedlnost, kdežto nekřesťané pouze za pozemský mír a řád, a proto pouze křesťané mohli dosáhnout blaženosti, pro kterou byla nezbytná právě ctnost (láska) se správným objektem (láska k Bohu).¹⁴⁶ D. Cole proto popřel presumpci špatnosti války a vycházel přitom přímo z textu otázky 42 Sumy. Zároveň omezil jednání ve válce ctností lásky, která byla podle něj klíčovou pro každé rozhodnutí. Ač považoval Cole Akvinského tři kritéria spravedlivé války za podstatná, představovala podle něj pouze hranice, které neměly být překračovány, ale nepovažoval je zároveň za úplné. Ke správnému vedení války bylo třeba podle Colea nechat se vést ctnostmi.

Filozof Gregory M. Reichberg ve svém článku¹⁴⁷ představuje opačný konec spektra této debaty, neboť se vyjádřil nesouhlasně k presumpci hříšnosti války a stejně tak k primární aplikaci lásky na debatu o zahájení spravedlivé války. Klíčovou tezí Reichbergovy interpretace byl názor, že biblická pasáž z Mt 5, 39 „*Já však vám pravím, abyste neodporovali zlému,*“ se má aplikovat především na církev, ale nikoliv na stát.¹⁴⁸

G. Reichberg se věnoval nejprve otázce presumpce. Na tomto místě uvedl argumentaci o formě, v jejímž rámci rozlišil otázky Akvinského Sumy teologické, které zkoumají, zda je něco ctnostné, od otázek, zda je něco povolené (*licit*). Na první typ otázek byla odpověď vždy kladná, zatímco u druhého typu Reichberg vysledoval, že odpověď mohla úvodní domněnku potvrdit, ale také vyvrátit. Otázka o válce se podle Reichberga ptá na povolenost, tudíž ze samotné otázky

---

¹⁴³ COLE, D., Thomas Aquinas on Virtuous Warfare, s. 67-68

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 68

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 68-69

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 75-76

¹⁴⁷ REICHBERG, Gregory M. Thomas Aquinas between Just War and Pacifism. *The Journal of Religious Ethics*. 2010, Vol. 38, No. 2

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 219

presumpci dovodit nešlo. Z uvedených důvodů se kriticky vyjádřil k latinským vydáním Sumy, která překládala úvodní otázku jako „*Zda válčení je vždy hřích*,“ a místo toho poukázal na francouzský překlad „*Zda válka může být povolena*,“ který považoval za mnohem vhodnější.¹⁴⁹

Dále se G. Reichberg věnoval struktuře textu. Otázka číslo 40 se nachází v oddílu Sumy, který se zabývá hříchy proti lásce. K tomu uvedl, že jméno války uvedené v názvu, nemuselo nutně znamenat, že je válka špatná, protože Akvinský se v otázce nevěnoval tématu špatnosti války, ale místo toho vymezil podmínky spravedlivé války. Umístění války do této sekce Sumy podle Reichberga naopak dokazovalo, že se s láskou nemusela navzájem vylučovat.¹⁵⁰ V další části své argumentace dále polemizoval s již zmíněným Millerem a snažil se vyvrátit jeho teorii, že by čtyři argumenty, které podporují úvodní otázku, vytvářely presumpci špatnosti války. Na tomto místě argumentoval účelem Sumy, která měla sloužit k edukativním účelům a byla určena studentům teologie. Pokud tedy původní čtyři argumenty nebyly zahrnuty v Akvinského odpovědi („Odpovídám“), pak nepředstavovali podle G. Reichberga ani interpretační vodítko k otázce.¹⁵¹

V poslední části své argumentace se zabýval Reichberg interpretací Kristova Kázání na hoře a významem věty „*Já však vám pravím, abyste neodporovali zlému*,“ která je součástí Akvinského úvodní argumentace („mimo to“). Akvinský se podle Reichberga snažil vyhnout dvěma radikálním protipólům – jedním z nich byl úplný zákaz násilí (neboť Akvinský vztahoval tento pouze na duchovenstvo) a druhým pak násilí bez omezení (Akvinský zakazoval násilí pouze soukromým osobám, naopak jej dovolil pro osoby veřejné).¹⁵²

G. Reichberg na závěr přiznal, že existují lepší způsoby propagace dobra, než je trestání zla, ale zároveň v tom nespátroval důvody, které by ospravedlnily existenci presumpce hříšnosti války, jak to tvrdil např. R. Miller. Ctnost lásky byla pro Reichberga relevantní, ale rozlišoval její aplikaci podle toho, zda jednajícím byl stát nebo církev a zda se jednalo o soukromou či veřejnou osobu.¹⁵³ Svoji argumentaci zakončil tím, že podle něj jsou tradice spravedlivé války a pacifismus dvě odlišné, leč kompatibilní doktríny.¹⁵⁴ Na základě toho lze říci, že interpretační směr, který zastupuje G. Reichberg, se všeobecně vymezuje proti tomu, že válka by byla ze své podstaty dobrá nebo špatná a dává velký důraz na individuální kontext aplikace pravidel spravedlivé války.

---

¹⁴⁹ REICHBERG, Gregory M. Thomas Aquinas between Just War and Pacifism, s. 220

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 221-222

¹⁵¹ Tamtéž, s. 222, 228-229

¹⁵² Tamtéž, s. 230

¹⁵³ Tamtéž, s. 239

¹⁵⁴ Tamtéž

2.4. Interpretace práva na válku z hlediska politické autority

Systém ctností nabízí jedno možné interpretační hledisko Akvinského pravidel spravedlivé války, nicméně existuje také alternativní pohled, který klade důraz na politickou autoritu a funkce státu v koncepci práva spravedlivé války Tomáše Akvinského. Tato druhá, alternativní interpretace klade větší důraz na aristotelovské vlivy na dílo T. Akvinského, a to i v rámci analýzy jeho pojetí práva na zahájení spravedlivé války.

Představitelem této interpretace byl např. historik Frederick H. Russell. Ze všech tří kritérií, která Akvinský uvedl v textu otázky 40 ohledně práva spravedlivé války, považoval Russell za nejdůležitější panovnickou autoritu, jejíž důležitost pro legitimizaci zahájení válečného konfliktu podle něj podtrhovalo také systematické zařazení v Akvinského díle na první místo v pořadí kritérií. Posledním požadavkem – tedy správným úmyslem – se naopak podle něj měli řídit vojáci a generálové, a klasifikoval ho tedy jako *ius in bello* kritérium.¹⁵⁵ Tři Akvinského požadavky však podle Russellovy interpretace představovaly pouze jednu ze dvou formulací spravedlivé války T. Akvinského. Jako druhou formulaci identifikoval takovou válku, která byla vedena za účelem obecného dobra.¹⁵⁶

Aplikace tohoto hlediska měla podle F. Russella na posouzení spravedlnosti zahájení války z pohledu Akvinského významný dopad. Dobro společnosti by podle této koncepce převážilo nad dobrem jednotlivce, moc by se koncentrovala do rukou suveréna vzhledem k tomu, že se na něj v rámci tohoto pojetí přenesl důraz, který byl původně spíše na spravedlivé příčině, jak to bylo v souladu s dosavadní tradicí. Panovník byl totiž na základě této definice součástí procesu rozhodování o tom, co bylo obecným dobrem, a právě válka za účelem dosažení obecného dobra mohla být jedinou spravedlivou válkou.¹⁵⁷ Na tomto místě je nutné dodat, že pod obecné dobro spadaly i náboženské záležitosti. Akvinský zastával spíše zdrženlivý názor ohledně válek proti nevěřícím na cizím území, ale uznával jurisdikci panovníka nad nevěřícími uvnitř jejich vlastního území. Stejně tak podporoval válku proti heretikům (a to nejen jejich potrestání např. exkomunikací, ale přímo smrtí).¹⁵⁸

Tuto interpretaci Akvinského pojetí spravedlivé války podporují rovněž poznatky z Akvinského spisu o politické autoritě *De Regno*.¹⁵⁹ V tomto díle přirovnal Akvinský lidskou společnost k lodi, která potřebuje kormidelníka, aby se bezpečně dostala do přístavu. Podobně

---

¹⁵⁵ RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*, s. 268

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 269

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 261-262

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 286-287

¹⁵⁹ AQUINAS, Thomas. *De Regno: On kingship, To the King of Cyprus* [online]. Přel. Gerald B. Phelan. 1949 [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: <https://isidore.co/aquinas/english/DeRegno.htm#21>,

bylo také lidem třeba vedení, aby se úspěšně dostali ke svému cíli. Svým způsobem by toho člověk měl být schopen sám, neboť lidské tělo bylo již vedeno duší, konkrétně její rozumovou částí, ale Akvinský přebíral od Aristotela důležitý poznatek o lidské povaze. Aristoteles považoval lidi za společenské tvory, kteří byli uzpůsobeni k tomu žít společně s ostatními.¹⁶⁰ Člověk i přes všechna tato nastavení ale podle Akvinského nebyl schopen si zajistit živobytí sám a musel spolupracovat s ostatními. Proto vznikla potřeba koordinace, a s tím i potřeba vlády. Ačkoliv tedy byli lidé uzpůsobeni ke společnému životu, jak již bylo řečeno, zároveň se od sebe navzájem lišili a měli rozdílné zájmy a potřeby. Vládce proto představoval rozumovou část lidského bytí, a podobně jako rozum měl za úkol řídit zbytek celého organismu.¹⁶¹

Akvinský ve spisu *De Regno* představil jako cíl lidské společnosti prosperitu, bezpečnost a zachování jednoty společenství, jinými slovy mír.¹⁶² Obecné dobro pro něj znamenalo zajistit tyto hodnoty pro společenství lidí a jako pravý opak obecného dobra identifikoval tyranii. Akvinský vyhodnotil vládu jednoho člověka jako nejlepší formu vlády, protože podle něj dokáže dovést lidi k cíli nejefektivnějším způsobem, má však také potenciál pro největší selhání, totiž právě sklouznout k tyranii. Tyran byl totiž v Akvinského podání vládce, který nejednal pro dobro společnosti, ale pro svoje vlastní dobro. Také proto představoval největší možné zlo v kontrastu s největším možným dobrem, kterým byl jeden dobrý vládce.¹⁶³ V této klasifikaci opět můžeme spatřovat odraz Aristotelovy kategorizace dobrých a špatných forem vlády.

V dalších částech spisu *De Regno* se Akvinský zabíral otázkou, co všechno dobrá vláda obnáší. Panovník musel nejprve ustavit ctnostný život ve společnosti, zajišťovat jeho dodržování, postihovat jeho porušení a dále ho rozvíjet a zdokonalovat. Pod to spadala také plynulá výměna úředníků jako personálního substrátu zajišťujícího ctnostné panství, aby byla vláda schopna fungovat v dlouhodobém měřítku, dále také vydávání zákonů, trestání a odměňování, která měla zabránit vnitřnímu rozpadu, a nakonec také ochrana země proti vnějším nepřátelům.¹⁶⁴ Rozhodování o zahájení války za účelem ochrany společenství bylo tedy podle Akvinského záležitostí panovníkova rozhodnutí.

Další poznatky o roli panovníka lze dovodit ze zkoumání Akvinského konceptu politické autority. Podle filozofa M. Murphyho lze tvrdit, že ačkoliv podle Akvinského vycházela politická autorita z přirozeného práva (a nebyla tedy vlastní pouze křesťanským národům), Akvinský nepovažoval jako určující hledisko pro určení autority přirozené vlohy jednotlivce

---

¹⁶⁰ AQUINAS, Thomas. *De Regno: On kingship, To the King of Cyprus*, kapitola 1

¹⁶¹ Tamtéž, kapitola 1

¹⁶² Tamtéž, kapitola 3

¹⁶³ Tamtéž, kapitola 4

¹⁶⁴ Tamtéž, kapitola 16

k vládnutí. M. Murphy ve svém výkladu Akvinského díla naopak tvrdí, že podle Akvinského byl klíčovým hlediskem způsob nabytí autority (vládce musel být hoden postu a nesměl ho získat zakázaným způsobem) a její užívání (panovník musel jednat v rámci svěřených kompetencí a nezneužívat svěřené moci).¹⁶⁵ Podle Murphyho pak byli v Akvinského představě vládce a proces určení obecného dobra propojeni radikálním způsobem. V určitém smyslu, tvrdí Murphy, nebylo možné obecné dobro bez autority vůbec určit.¹⁶⁶

Uvedené argumenty mě přiměly zaujmout názor, že interpretace Akvinského koncepce práva na válku skrze hledisko politické autority je vhodnějším interpretačním hlediskem než aplikace etiky ctností. Koncept politické autority, která rozhoduje zásadním způsobem o vedení válek ve prospěch obecného dobra společnosti, má velkou oporu v Akvinského textu *De Regno*. Skrze zdůraznění paternalistické role panovníka, jehož úkolem bylo fungovat jako „rozum“ společnosti a rozhodovat o jejích cílech a směřování, dodával spis *De Regno* kontext některým pasážím ze Sumy teologické, které na tuto problematiku odkazují.

2.5. Dílčí závěr

Akvinského největší přínos spočíval v systematickém vypořádání se s otázkou, zda je válka špatná v každém případě či jen za určitých podmínek a vymezení tří kritérií spravedlivé války. Mezi ta se řadí spravedlivá příčina, správný úmysl a řádná autorita. Názory na aplikaci této koncepce se však v současném filozofickém a religionistickém diskurzu značně liší. Jeden směr interpretuje Akvinského teorii prismaticem teologie a etiky ctností, zatímco druhý přisuzuje větší význam aspektu politické autority a teorii státu.

Zástupci teologické interpretace se zabývali hlavně otázkou, zda je válka ve svém jádru špatná. Na základě toho posuzovali, zda ji bylo v některých výjimečných případech možné obhájit jako spravedlivou, anebo zda vnímal Akvinský válku neutrálně a přisuzoval jí kladnou či zápornou hodnotu právě podle toho, zda byla splněna jeho tři kritéria. Dalším klíčovým interpretačním sporem bylo určení, které ctnosti se mají aplikovat na posouzení spravedlnosti války. Někteří autoři se přiklonili k názoru, že válka je výlučně záležitostí lásky (zde míněno ve smyslu lásky k Bohu a zprostředkovaně i k dalším lidem), zatímco jiní argumentovali ve prospěch více individualizovaného přístupu.

Alternativu k náboženskému pohledu představuje politicko-mocenský výklad Akvinského doktríny práva na válku, v jehož rámci jsou tři předpoklady spravedlivé války považovány za formální kritéria, ale kromě toho existuje k posouzení ještě hledisko materiální. Materiální

---

¹⁶⁵ MURPHY, Mark C. Consent, Custom, and the Common Good, s. 328-329

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 337

hledisko mělo reflektovat hlavně panovníkovu roli ve státě a přinášelo otázku, k čemu vlastně stát slouží. Jako ústřední cíl panovníkovy snahy bylo identifikováno dosažení obecného dobra, tedy prosperity, bezpečnosti, jednoty a míru. Podle této koncepce byl dobrým panovníkem ten, který upřednostňoval zájmy státu před svými vlastními zájmy. Zároveň měl však panovník moc určit, co vlastně obecné dobro vůbec znamená. Tento pohled reflektují i Akvinského metafory ve spisu *De Regno*, v němž Akvinský přirovnal panovníka ke „kormidelníkovi lodi“ a vysvětlil, že panovník je pro stát tím, co rozum pro lidskou bytost.

3. Hugo Grotius

3.1. Válka, právo a spravedlnost

Otázce práva na zahájení války, jež je předmětem této práce, se v období raného novověku věnoval rovněž významný myslitel mezinárodního válečného i dalšího práva a právní filozofie Hugo Grotius. Toto téma rozpracoval blíže ve svém díle *De iure belli ac pacis*, které bylo vydáno roku 1625.¹⁶⁷ Tato kniha se dělí na tři části. Z témat, které se významně vztahují k tématice *ius ad bellum*, lze najít v knize úvodní otázku, totiž zda vůbec může existovat spravedlivá válka, a tato část rovněž obsahuje rozlišení soukromé a veřejné války za pomoci rozvinutí konceptu suverenity. Druhá kniha zahrnuje mj. pasáže k tématu spravedlivé příčiny a třetí kniha zase kritéria, na základě kterých jsou války zákonné a spravedlivé.¹⁶⁸

Grotiovo pojetí války spočívalo v systému, který kombinoval jak právní, tak morální aspekty práva na válku. Tato koncepce napomohla vytvořit systém, který čerpal z rozmanitých zdrojů od lidské a boží vůle, přes rozum až po zájem států. Tyto skutečnosti se podle H. Grotia navzájem vyvažovaly a doplňovaly, zároveň však může být obtížné z nich jednoznačně dovodit jejich správnou aplikaci. Toto se vztahuje zejména na případy, kdy si přirozené právo a právo národů navzájem odporují, což se projevuje zejména na problému formální a méně formální války, který je v této práci předmětem zkoumání její subkapitoly 3.2.

Podle historika a politického filozofa J. Olsthoorna největší Grotiův přínos spočívá v jeho systematickém přístupu, a naopak některé jeho „substantivní názory“ je dnes možné rozporovat, neboť v jeho díle se nachází jak morální argumentace ve prospěch otroctví, tak i pro politický absolutismus.¹⁶⁹ Podle mého názoru jsou však i Grotiovy dnes již nepřijatelné názory důležité, neboť jeho systém stojí na vzájemném respektování práv druhých lidí. Pokud se tedy ve svém díle vyslovil pro to taková práva hromadně suspendovat, je třeba sledovat důvod této suspence a to, ve kterých situacích k ní může docházet. Z této otázky je pak možné dovodit klíčové závěry o základních hodnotách Grotiova systému.

Zároveň se však zcela ztotožňuji s Olsthoornovým názorem, že po obsahové stránce ne všechny principy obsažené v Grotiově díle dnes mohou být stejně relevantní¹⁷⁰, zejména s ohledem na hledisko proporcionality příčin války. I z těchto důvodů se diplomová práce v této

---

¹⁶⁷ MILLER, Jon. Hugo Grotius. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/grotius/#JustWarDoct>

¹⁶⁸ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace: Student edition*. Stephen C. Neff (ed.). Cambridge University Press, 2012 (dále jen jako „On the Law of War and Peace“)

¹⁶⁹ OLSSTHOORN, Johan. Grotius and the Early Modern Tradition. In MAY, Larry (ed.). *The Cambridge Handbook of The Just War*. Cambridge University Press, 2018, s. 34

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 34

části vzhledem k *ius ad bellum* spíše zaměří na vysvětlení právního a morálního systému, v rámci kterého se posuzuje válka, než na analýzu právních vztahů, ze kterých mohou vzejít potenciální spravedlivé příčiny vyhlášení války. Tématem spravedlivé příčiny se H. Grotius zabýval v knize druhé jmenované publikace. Již na tomto místě lze uvést, že válečné příčiny se v Grotiově pojetí podobaly soukromoprávním nárokům.

Grotius uvedl své dílo úvahou o definici války. Válkou je „*nikoliv bezprostřední jednání, nýbrž stav věcí; takže válka je stavem, kdy jsou strany mezi sebou ve sporu.*“¹⁷¹ Už v této samotné definici se odráží jeho chápání války jakožto ohraničený časový úsek, ve kterém se zásadním způsobem mění význam právních jednání válčících stran.

Pod definici války dále zařadil také válku soukromou, tedy takovou, která není vedena mezi dvěma suverény.¹⁷² Tento neobvyklý krok odůvodnil tím, že slovo *bellum* má svůj původ ve slově *duellum*.¹⁷³ Tato koncepce umožnila H. Grotiovi zahrnout do diskuze o válce i soukromé osoby, což mu pomohlo vytvořit velice přesvědčivé ospravedlnění konceptu osobní sebeobran. Na druhou stranu vzhledem k výše řečenému nerozlišování soukromého a veřejného práva přinesl H. Grotius soukromoprávní pojetí spravedlivé příčiny, u které nebylo primárně posuzováno kritérium závažnosti.

Do své definice Grotius naopak nezahrnul kritérium spravedlnosti, protože určení toho, co je ve válce spravedlivé, bylo stěžejním předmětem zkoumání jeho díla.¹⁷⁴ Tímto byl vymezen předmět jeho zkoumání v oblasti válečného práva.

V knize *De iure belli ac pacis* lze najít tři koncepční definice práva,¹⁷⁵ které jsou klíčové pro následnou interpretaci pravidel zahájení války. První definicí slova „právo“ je vlastnost nějakého jednání, které je po právu, tzn. „*to, co je spravedlivé, a to spíše v negativním smyslu než-li v pozitivním; tedy právo je to, co není nespravedlivé. A nespravedlivé je vše, co je v rozporu s přirozenou podstatou společnosti.*“¹⁷⁶ Toto vymezení spravedlnosti by podle některých autorů bylo přesnější nahradit označením zákonnost.¹⁷⁷ „Spravedlivé“ v tomto pojetí tedy v sobě obsahuje všechna možná jednání, která nejsou nespravedlivá, bez ohledu na to, zda jsou přikázána či pouze dovolená. To může zahrnovat i všechna jednání, která mají neutrální morální

---

¹⁷¹ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace: including the Law of Nature and of Nations*. A. C. Campbell, David J. Hill (eds.). M. Walter Dunne Publisher, 1901, I.1.2, s. 18 (dále jen jako: „The rights of war and peace“)

¹⁷² V Grotiově pojetí byla moc suveréna „*taková moc [...] jejíž jednání nejsou podřízena právní kontrole jiného subjektu, takže nemohou být prohlášena za nicotná působením jiné lidské vůle.*“ viz GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, s. 50

¹⁷³ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.1.2, s. 18

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 18

¹⁷⁵ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.1.3, I.1.4, I.1.9, s. 18, 19 a 20

¹⁷⁶ Tamtéž, I.1.2, s. 18

¹⁷⁷ OLSTHOORN, Johan. Grotius on Natural Law and Supererogation. *Journal of the History of Philosophy*. 2019, Vol. 57, No. 3, s. 446

hodnotu nebo dokonce negativní za předpokladu, že se ještě nenacházejí v rozporu se spravedlností. Toto dělení bere v potaz zájem na fungování společnosti. Dalo by se říci, že v Grotiově systému reprezentuje společenský zájem, byť se zdá, že je to zájem minimalistický, který směřuje především k sebezachování.

Pod druhou grotiovskou definicí spadají subjektivní práva, tedy právo jakožto „*morální kvalita spojená s osobou, umožňující jí něco mít či dělat po právu*.“¹⁷⁸ Subjektivní práva lze však přesněji chápat jakožto práva ve „*striktním slova smyslu*“ a v „*nedokonalém smyslu*“¹⁷⁹ nebo také perfektní a imperfektní.¹⁸⁰ Perfektním právem se rozumí „oprávnění“, ve smyslu práva na určité plnění, zatímco imperfektním naopak spíše „hodnost“ či zásluha.¹⁸¹ Pro lepší pochopení této kategorizace lze uvést, že např. C. Boisenová rozlišila tyto dva druhy tím, že pod první zařadila „*základní požadavky společenského řádu zajištěné zachováním práv druhých*“¹⁸², oproti tomu druhý typ je spíše záležitostí ctností jako je „*svoboda, láska, a obezřetné vedení státní správy*.“¹⁸³ H. Grotius dále doplnil toto teoretické dělení o výčet konkrétních příkladů perfektních práv, pod která spadala osobní svoboda, rodinná moc a moc nad otroky, a dále vlastnictví a závazky.¹⁸⁴

V praktické rovině je toto druhé dělení na práva perfektní a imperfektní významné tím, že pomáhá určit, které právo je prakticky vynutitelné, a které není. Grotius toto ilustroval na příkladu nalezení opuštěné věci, která nemá vlastníka; nálezce podle něj neměl povinnost rozdat svůj nález chudým, ačkoliv by to bylo ctnostné jednání. Jinými slovy „*nikdo kromě opravdového vlastníka si žádné právo k věci nárokovat nemůže*.“¹⁸⁵

Subjektivní práva pak v Grotiově pojetí představovala individuální pohled na právo a jeho aplikaci oproti výše zmíněnému pohledu, který vycházel právě z první uvedené definice práva a jehož cílem bylo určit základní společenské hodnoty a zajistit chod společnosti. Začlenění subjektivních práv (a obdobně soukromé války) do tří definic práva, bylo dalším důkazem toho, že válka podle Grotia už nebyla pouhou záležitostí hlav států, ale dotýkala se všech společenských vrstev, neboť i jejich subjektivní práva byla součástí systému právních vztahů. To se mimo jiné promítá i do některých úvah o tom, zda měl jednotlivec právo odmítnout jít do

---

¹⁷⁸ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.1.4, s. 24

¹⁷⁹ ŠEJVL, Michal. Přírozená subjektivní práva mezi středověkem a novověkem. *Právník*. 2017, č. 5, s. 448

¹⁸⁰ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.1.4, s. 19

¹⁸¹ BOISEN, Camilla. Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order. *Grotiana*. 2020, Vol. 41, No. 2, s. 293

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ GROTIUS, Hugo. *The Rights of War and Peace*. Richard Tuck (ed.). Indianapolis: Liberty Fund, 2005, I.1.8, s. 143, citováno dle BOISEN, Camilla. Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order, s. 293

¹⁸⁴ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.1.5, s. 19, 20

¹⁸⁵ Tamtéž, II.10.11, s. 129

války, pokud by vyhodnotil situaci jinak než panovník, a Grotius výslovně stanovil povinnost neuposlechnout příkazy, které by šly proti zákazu vyplývajícimu z přirozeného práva.¹⁸⁶

Tomuto dělení práv odpovídalo také Grotiovo pojetí spravedlnosti. Po vzoru Aristotela dělil spravedlnost na expletivní a atributivní. Expletivní spravedlnost podle Grotia odpovídala perfektním právům, vyjadřovala to, co člověku náleží, na co má právo. Naopak atributivní spravedlnost se zaobírala hodnotami a ctnostmi, které zase odpovídají imperfektním právům.¹⁸⁷ H. Grotius tedy z hlediska *ius ad bellum* jednoznačně rozlišoval právo a spravedlnost a považoval důvody, normy a principy tohoto práva jako současně závazné pro každého jednotlivého obyvatele státu.

Na příkladu dělení perfektních a imperfektních práv lze identifikovat vzorec, ve kterém Grotius vymezil jeden prvek, který byl stálý a rigidní (v tomto případě perfektní práva) a tento byl korigován druhým prvkem (tedy imperfektními právy), který byl flexibilnější a více individuální. Obdobného vztahu je možné si v Grotiově systému všimnout na mnoha dalších místech, jako např. ve vztahu mezi přirozeným a pozitivním právem či mezi právem a morálkou.

Posledním, třetím významem slova právo je podle H. Grotia „zákon“, který představuje „*pravidla morálního jednání, které nás zavazují dělat to, co je správné. [...] „zavazují“ neboť i ty nejlepší rady či předpisy, pokud nás nezavazují k tomu, abychom se jimi řídili, nemohou spadat do kategorie práva či zákona.*“¹⁸⁸ Grotiův právní systém má ve vztahu k tématu diplomové práce velký význam také v tom, že umožňuje určit, jak se má postupovat při interpretaci právních ustanovení. S ohledem na to, že pravidla pochází z různých zdrojů, mají podle toho také svoji hodnotu a právní sílu. Na základě toho je možné určit, které právo má přednost a zda je možné ho případně novelizovat. Pokud je možné dovést, ze kterého pramene ustanovení pochází, pak lze také říci, jak se bude používat.

Po vymezení tří definic práva postupoval Grotius dále rozlišením mezi přirozeným právem a pozitivním právem.¹⁸⁹ Přirozené právo je podle Grotiova přesvědčení diktováno rozumem a jeho příkázání v sobě obsahují morální nutnost a zavazují člověka k danému jednání. Těmto jednáním je třeba podle Grotia rozumět jako zakázaným či přikázaným přímo Bohem, který je tvůrcem přírody.¹⁹⁰

Zatímco předpisy přirozeného práva měly podle Grotia samy o sobě vnitřní hodnotu, ať už dobrou nebo špatnou, božské právo se od nich lišilo tím, že jejich pozitivní či negativní hodnota

---

¹⁸⁶ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.3.9, s. 55-56 a poznámka 43

¹⁸⁷ Tamtéž, I.1.8, s. 26, 27

¹⁸⁸ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.2.9. s. 20

¹⁸⁹ Tamtéž, I.2.10, s. 21

¹⁹⁰ Tamtéž

vznikala až teprve výslovným nařízením.¹⁹¹ Autorem přirozeného práva sice byl podle Grotiovy představy Bůh, ten však měl být jeho stvořitelem, dále už nemohl jeho obsah měnit. Grotius dokonce vyslovil domněnku, že toto by stále platilo „i kdybychom měli přistoupit na to, co nemůže být připuštěno bez nejvyšší hříšnosti, že žádný Bůh neexistuje nebo že záležitosti lidí ho nezajímají.“¹⁹²

Tento výrok je předmětem častých diskuzí. Významná je především otázka, zda Grotius „emancipoval mezinárodní právo od náboženství“, jak tvrdí někteří autoři a jak je většinou Grotiovo dílo prezentováno.¹⁹³ Takové tvrzení však podle mého názoru nemá dostatečnou oporu v textu, protože Grotius hned vzápětí v témže díle dodal, že „pravý opak nám byl vštípen částečně rozumem, částečně nepřerušenu tradicí a potvrzen mnoha důkazy a zázraky z různých dob.“¹⁹⁴ Navíc jeho systém spočíval na předpokladu, že jeho účastníci jsou věřící a že ateismus by měl „rušivé účinky na společnost.“¹⁹⁵ Vzhledem k tomu, že morálním principům Grotius přikládal velkou hodnotu při aplikaci práva, není úplně představitelné, že by se dala víra od Grotiovy doktríny oddělit.¹⁹⁶

Pozitivní právo Grotius definoval jakožto právo, které vzniklo z něčí vůle. Podle toho, o čí vůli se jednalo, pak bylo možné rozlišovat mezi božským a lidským právem.¹⁹⁷ Pozitivní právo se obvykle drželo v oblasti mezi hranicemi, které byly vymezené přirozeným právem. V rámci nich mohlo však zvyšovat standard, který nastavilo přirozené právo (např. přikazuje monogamii, ačkoliv by polygamie nebyla v rozporu s přirozeným právem¹⁹⁸) anebo ho naopak mohlo snížit, zejména stanovením beztrestnosti některých činů, které přirozené právo zakazovalo (např. neomezené rabování).

Božské právo bylo podle Grotia právem vycházejícím z Bible.¹⁹⁹ I tento zdroj práva navazoval obdobně jako u T. Akvinského na rozum: „V tom spočívá pak další pramen práva kromě přírody, a sice svobodná vůle Boží, o které [...] nám rozum říká, že se jí musíme

---

¹⁹¹ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.2.10. s. 21

¹⁹² WILSON, George Grafton. Grotius: Law of War and Peace. *The American Journal of International Law*. 1941, Vol. 35, No. 2, PROLEGOMENA, čl. 11. s. 210

¹⁹³ GEORGE, William P. Grotius, Theology, and International Law: Overcoming Textbook Bias. *Journal of Law and Religion*. 1999-2000, Vol. 14, No. 2, s. 609, 610

¹⁹⁴ WILSON, George Grafton. Grotius: Law of War and Peace, s. 210

¹⁹⁵ NELLEN, Henk. Hugo Grotius on Religion as a Motive for Waging War, *Historische Forschungen*. 2015, Vol. 105, s. 265, citováno dle BOISEN, Camilla. Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order, s. 301

¹⁹⁶ Více o roli křesťanství v Grotiově myšlení viz SELTENREICH, Radim. Hugo Grotius jako křesťanský myslitel své doby. *Revue církevního práva*. 2022, č. 86

¹⁹⁷ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.2.13, s. 25

¹⁹⁸ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, II.5.9, s. 126

¹⁹⁹ OLSTHOORN, Johan. Grotius and the Early Modern Tradition, s. 34

*podřídít.*²⁰⁰ Grotius se podle právníka M. de Blois věnoval mnohem více posouzení toho, zda není válka v rozporu s božským právem, než že by se pokoušel určit, zda je v rozporu s přirozeným a lidským,²⁰¹ což také může napovědět o důležitosti božského práva.

Druhou kategorií pozitivního práva bylo podle Grotia lidské právo. To dále dělil (1.) na civilní (tedy vnitrostátní) právo a (2.) právo národů. Pro diskuzi o válce vzal Grotius v potaz především to druhé.

Právo národů podle Grotia „*dovozuje svoji autoritu ze souhlasu všech nebo alespoň mnoha národů.*“²⁰² To mu propůjčuje také velkou legitimitu, ačkoliv i to může vést k některým obtížím. Praxe států totiž může být sama o sobě nemorální, ač by se těšila velké podpoře. Toto vyjde najevo zejména ve chvíli, kdy se právo národů octne v rozporu s přirozeným právem. Dalším zdrojem sporů a kontroverzí může být situace, kdy se státy na praxi neshodnou. Mimo to je třeba vzít v potaz, že právo národů odráží primárně zájem států, který v sobě obsahuje také jejich obchodní zájmy nebo zájem samotného panovníka.²⁰³ Všechny tyto aspekty je třeba vzít v úvahu při interpretaci sporu práva národů a přirozeného práva. Obsah práva národů lze podle Grotia určit podle „*nepřerušného zvyku a svědectví těch, kteří jsou [v tomto oboru] zkušení.*“²⁰⁴

3.2. Pravidla války

H. Grotius se zabýval zásadami vedení konfliktů. Přitom uváděl, že pravidla války se odvíjí od toho, zda se jedná o válku veřejnou, soukromou či smíšenou. Veřejná válka byla podle něj taková, která měla na obou stranách autoritu suveréna, u smíšené vystupoval suverén pouze na jedné straně a soukromá svrchovaný subjekt postrádala úplně.²⁰⁵ Vzhledem k tématu a logice diplomové práce je předmětem této kapitoly především válka veřejná. Smíšená válka bude zmíněna v subkapitole 3.3. v souvislosti s právem na svržení nehodného panovníka. Nyní lze velmi stručně říci, že k soukromé válce podle H. Grotia lze přistoupit, pouze pokud nebylo možné vyřešit spor soudní cestou, protože v daném místě chyběla jurisdikce nebo soud stranám upřel slyšení a odmítl tak spravedlnost (*denegatio iustitiae*), druhým případem byla obrana při ohrožení vlastního života.²⁰⁶ Soukromou válku lze tedy chápat analogicky se svépomocí. Od veřejné války se soukromá lišila především tím, že nemohla mít právní následky, o kterých bude

---

²⁰⁰ WILSON, George Grafton. *Grotius: Law of War and Peace*, s. 211

²⁰¹ DE BLOIS, Matthijs. *Blessed [Are] the Peacemakers – Grotius on the Just War and Christian Pacifism. Grotiana*. 2011, Vol. 32, s. 22–27

²⁰² GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.2.14, s. 25

²⁰³ OLSSTHOORN, Johan. *Grotius and the Early Modern Tradition*, s. 40

²⁰⁴ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.1.14, s. 32

²⁰⁵ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.3.1, s. 55

²⁰⁶ Tamtéž, I.3.2, s. 56

řeč ještě dále. Z tohoto pojetí lze usoudit, že soukromá válka je spíše výjimkou než pravidlem a bude se vyskytovat v naprostém minimu případů.

Grotius dále rozdělil války (1.) na formální a (2.) méně formální. Toto rozlišení lze z hlediska tématu diplomové práce považovat za klíčové, protože každý druh měl mít odlišné právní účinky. Formální nebo také legální válka byla ta, která bez ohledu na materiální hledisko splňovala určité předpoklady. Mezi ně Grotius počítal vedení války pod autoritou suveréna²⁰⁷ a oficiální vyhlášení války.²⁰⁸ Požadavkem na oficiální deklaraci války rozuměl, že válka měla být „*veřejně prohlášena, a to tak veřejně, že oznámení o tomto prohlášení učiní jedna ze stran druhé.*“²⁰⁹

Mezi právní následky formální války patřilo povolení zbavit nepřítele (tehdy také ve smyslu obyvatelstva) života i majetku.²¹⁰ Obzvláště právo nakládat s cizím majetkem bylo podle Grotia znatelně širší při formální válce než v neformálním konfliktu. Konfiskaci a dispozici s cizím majetkem bylo podle něj možné aplikovat jak ve válce s cílem vynutit plnění práva, tak v obranné válce a množství majetku, které bylo podle něj takto možno získat či zničit, nebylo nijak omezeno.²¹¹ S podmínkou legálního vyhlášení formální války se také pojila možnost vynucování sekundárních práv, o kterých bude řeč později. Tato koncepce formální války měla v Grotiově pojetí výrazně snížené požadavky na *ius ad bellum* i *ius in bello* pravidla, neboť umožňovala výrazný zásah do životů a majetku nepřátelské strany.

Určité právní následky nastávaly u méně formální války (zejména té, kde chyběla oficiální deklarace) podle Grotia sice také, ale v režimu přirozeného práva.²¹² Režim přirozeného práva vytvářel narozdíl od režimu formální války limity, které značně omezovaly možnosti válčících stran. V grotiovském pojetí to oproti formální válce v praxi znamenalo, že konfiskace a dispozice s cizím majetkem byla omezena. Oprávněná strana mohla zabavit pouze tolik majetku, na kolik měla podle spravedlivé příčiny nárok, a to pouze za předpokladu, že byla taková válka vedena specificky za účelem získat tento majetek zpět.²¹³ Zabíjet v neformální válce pak bylo možné pouze pokud to souviselo s válečnou příčinou, typicky v sebeobraně.²¹⁴ Méně formální válka nedovolovala vynucování sekundárních práv.²¹⁵

---

²⁰⁷ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.3.4, s. 57, 58

²⁰⁸ Tamtéž, III.3.5, s. 317

²⁰⁹ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, III.3.5, s. 344

²¹⁰ Tamtéž, III.4.3, s. 349–350

²¹¹ Tamtéž, III.3.12, s. 347 a poznámka 21

²¹² Tamtéž, III.3.12, s. 347

²¹³ Tamtéž, III. 6. 2, s. 359

²¹⁴ Tamtéž, II.1.3, s. 82

²¹⁵ Tamtéž, III.3.12, s. 347

Grotius se dále vyjádřil k tomu, co znamenalo, že je překračování limitů ve formální válce povoleno: „*nikoliv protože tak může být učiněno bez porušení správného chování a povinnosti, ale protože to na tomto světě nepodléhá trestu.*“²¹⁶ Tudíž ačkoliv jednání nepodléhalo trestu, člověk se pořád zodpovídal Bohu. Ten, kdo by chtěl své jednání plně odčinit a dosáhnout odpuštění, by proto musel nahradit škodu, kterou způsobil, a to v plné výši.²¹⁷

Existence teoretického konstruktů formální války vytváří zajímavý paradox, protože zde vedle sebe paralelně fungují dva systémy – (1.) se základem v přirozeném právu a (2.) se základem v právu národů. Přirozené právo sice nepřestalo platit vyhlášením formální války, ale nebylo vynutitelné. V situaci, kdy útočící strana zavdala té napadené svým jednáním důvod k válce zásahem do života nebo majetku, mohla se napadená strana bránit. V případě formální války by však jednání útočící strany, která zavdala příčinu válce, nepodléhalo žádnému trestu. Tento problém je tím zřetelnější, že formální nespravedlivá válka měla zdaleka nejvíce výhod (bezrestnost a sekundární práva) a nejméně omezení (zejména výrazné omezení *ius in bello* limitů), kdežto méně formální spravedlivá válka neměla žádné z těchto výhod a byla omezená nejvíce.

Grotius v textu výslovně nerozvedl diskuzi o tom, proč se rozhodl umožnit tak významný zásah do práv, obzvláště s ohledem na to, že zbytek jeho doktríny stál právě na vzájemném dodržování práv všech členů společnosti. Jednotliví Grotiovi interpreti viděli v této rozporuplné konstrukci různý význam. Např. C. Boisenová interpretovala hromadnou suspenzi přirozenoprávních limitů jako Grotiovu snahu předejít novým příčinám k válce.²¹⁸ Bezrestnost činů útočící strany totiž pomáhala zamezit vzniku nového nároku, který by vycházel z přirozeného práva. Podle J. Olsthoorna je v Grotiově „*bezrestnost [válečných zločinů] sama o sobě špatná. Proto může být morálně přijatelná pouze jako menší zlo.*“²¹⁹

Nabízí se zde otázka, zda by nešlo ukončit nekončící řádu válek i méně drastickými prostředky. Zdá se, že Grotiem popsané řešení bylo nejvíce nakloněno variantě, ve které bylo nejvýhodnější zbavit se poražené strany jednou provždy, aby se předešlo možnému budoucímu odporu ze strany poražených.²²⁰ Tento efekt byl navíc posílen tím, že strany sporu si musely příčinu války, která vzešla z porušení přirozeného práva, posoudit samy. Grotius totiž prosazoval pravidlo, aby se třetí strany řešení vzniklého konfliktu nezúčastnily. Jako důvod uvedl, že zaplést se do cizího sporu mohlo být pro třetí stranu nebezpečné, a kromě toho by nebylo snadné poznat,

---

²¹⁶ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, III.4.2, s. 349

²¹⁷ OLSSTHOORN, Johan. *Grotius and the Early Modern Tradition*, s. 36 a 39

²¹⁸ BOISEN, Camilla. *Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order*, s. 290

²¹⁹ OLSSTHOORN, Johan. *Grotius and the Early Modern Tradition*, s. 40

²²⁰ Srov. MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. 1. vyd. Praha: Fortuna Libri, 2022

zda uspokojení nároků, vycházejících ze spravedlivé příčiny, nebylo již excesivní, a tedy protiprávní.²²¹

Zde je na místě, analyzovat Grotiovo vymezení primárních a sekundárních práv, jež byla v textu ostatně již dříve zmíněna. Primární práva vymezil Grotius jako ta, která vycházela z přirozeného práva a bylo možné je bez dalšího vynucovat. Vyhlášení podle něj nebylo v těchto případech podle přirozeného práva potřeba. Jednalo se tedy o případy, kdy se stát bránil bezprostřednímu útoku nebo chtěl potrestat druhou stranu. To samé se vztahovalo na válku s cílem restituce. I tak bylo však v Grotiově pojetí považováno formální vyhlášení za čestné.²²²

Naopak sekundární práva vycházela podle Grotia z práva národů a bylo jimi každé právo, které se vztahovalo k osobě nebo předmětu v zastoupení.²²³ Tak tomu bylo například u náhrady škody. V této situaci již nešlo získat věc zpět, a proto musela oprávněná strana uspokojit svůj nárok náhradním plněním. Pokud by se jednalo o sekundární právo vycházející z primárního práva potrestat pachatele, který zavedl příčinu k válce, pak by bylo výkonem sekundárního práva právě vedení války s jeho vojsky, která zastupovala svého suveréna.²²⁴ Výše popsané vymezení situací, kdy bylo třeba vyhlásit válku, se však týká pouze méně formálních válek. U formálních válek byla však deklarace v Grotiově pojetí podle práva národů nutná vždy, když se vynucovala sekundární práva. Stačilo, aby válku deklarovala pouze jedna strana.²²⁵

Grotius se zabýval také účelem deklarace, který byl neméně důležitý pro porozumění tohoto právního institutu: „*mělo by být s jistotou známo, že válka není vedena ze soukromé iniciativy [...], nýbrž vedena a schválena veřejností a autoritou suveréna na obou stranách.*“²²⁶ Někteří interpreti navíc zastávali názor, že se Grotius nedomníval, že lze v deklaracích najít skutečný důvod války, a deklarace taktéž neměla nic společného se záměrem suveréna, nýbrž zajišťovala jednodušší ukončení nebo předcházení válce a dávala čas oběma stranám najít jiné řešení.²²⁷

Dalším důležitým Grotiovým teoretickým institutem z hlediska práva na válku je koncepce spravedlivé příčiny válečného konfliktu. Na spravedlivé příčině lze ilustrovat silné provázání mezi soukromým a veřejným právem v grotiovské koncepci: „*[...] příčiny války jsou tak početné jako příčiny soudních žalob.*“²²⁸

---

²²¹ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, III.4.4, s. 350

²²² GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, III.3.6, s. 317

²²³ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, III. 4.3, s. 349 a poznámka č. 9 k III.3.6, s. 344

²²⁴ Tamtéž, III.3.6, poznámka 9 na s. 344

²²⁵ Tamtéž, III.3.6, s. 344, 345 a částečně v poznámka č. 9

²²⁶ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, III.3.11, s. 321

²²⁷ BOISEN, Camilla. Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order, s. 298

²²⁸ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, II.1.2, s. 81

Jak již vyplynulo z diskuze o primárních právech, bylo možné rozlišit války na (1.) obranné, (2.) s cílem náhrady škody (kompenzace) a (3.) s cílem potrestat (retribuce).²²⁹ V těchto třech případech je jednoznačné, že způsobená újma předcházela zahájení války.

Grotius se také věnoval tématu nespravedlivé příčiny. Tou byla zejména taková příčina války, která měla pouze vnější zdání spravedlnosti, ale ve skutečnosti nespádala pod žádný ze tří spravedlivých důvodů války.²³⁰ Příkladem nespravedlivé příčiny byl např. strach z rostoucí moci sousedního státu, získání výhodnější pozice (na straně útočícího státu), touha expandovat na cizí území nebo touha vládnout druhým pod záminkou, že je to pro jejich dobro.²³¹ Mimo to pak podle Grotia existovaly pochybné příčiny, kdy nebylo hned zjevné, zda jsou spravedlivé nebo ne. H. Grotius vyvinul více schémat, které mají pomoci v rozhodování v takových situacích, ale obecně považoval za vhodné se řídit pravidlem, že v nejistotě má člověk volit vždy bezpečnější možnost (tj. tu, která se přiklání k míru).²³² I přes nespočet možných vzájemných nároků varoval Grotius před vynucováním práv za každé okolnosti. Ačkoliv hraje spravedlnost důležitou roli, je potřeba při rozhodování vzít v úvahu i jiné ctnosti.²³³

3.3. Suverenita

Grotiov koncept suverenity je pro účely této práce významným příspěvkem k diskuzi o právu na zahájení války mezi panovníkem a poddanými. Podle Grotiovy definice je moc suveréna „*taková moc [...] jejíž jednání nejsou podřízena právní kontrole jiného subjektu, takže nemohou být prohlášena za nicotná působením jiné lidské vůle.*“²³⁴ Základním postulátem Grotiova pojetí suverenity bylo to, že jejím subjektem mohl být pouze stát.²³⁵ Suverenita a právo vést válku spolu úzce souvisely, avšak nelze je zcela ztotožňovat.²³⁶ Válku mohli vést totiž i lidé v sebeobraně, při sporu bez jurisdikce anebo při odepření spravedlnosti. Již nyní lze stručně říci, že významným leitmotivem Grotiovy koncepce spravedlivé války bylo pravidlo, že lid nemohl omezit nebo potrestat panovníka za zneužití své pravomoci.

Obdobně jako všechna ostatní práva v Grotiově pojetí vznikalo i právo vládnout obvykle z nějakého předchozího právního jednání. Převod práv ilustroval Grotius na příkladu otroctví.

---

²²⁹ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, II.1. 2, s. 75

²³⁰ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, II.22.1, s. 301, poznámka č. 2

²³¹ Tamtéž, II.22.5-17, s. 302-306

²³² GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, II.23.5, s. 275, 276

²³³ Tamtéž, II.24.1, s. 280 a násl.

²³⁴ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.3.7, s. 50

²³⁵ Grotius uznával více vládních zřízení, psal např. o monarchii, aristokracii a demokracii. Věnoval se však nejvíce monarchiím, neboť byly v té době nejčastějšími, viz GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, III.20.4, s. 427

²³⁶ LESAFFER, Randall. Grotius on the Use of Force: Perfect, Imperfect and Civil Wars. An Introduction. *Grotiana*. 2020, Vol. 41, No. 2, s. 259

Člověk podle něj mohl nakládat se svou autonomií, jak uznal za vhodné. Pokud mu (v té době) bylo umožněno vstoupit do otroctví, tím spíš by měl mít možnost přenést svá práva na suveréna.²³⁷ H. Grotius zde odmítl paternalistický přístup, který zastával např. T. Akvinský a uznal svobodu člověka při nakládání se svojí osobou.²³⁸

Důležitým aspektem Grotiova pohledu na suverenitu bylo, že ač suverenita původně vycházela z lidu, Grotius lidu upřel možnost vzít rozhodnutí o přenosu práv zpět. I zde si vypomohl paralelou s otroctvím či s manželstvím, ve kterých zneužití pravomoci nebo nedodržení slibu nevedlo k ukončení právního vztahu nad ovládanou osobou.²³⁹ Pokud by totiž existoval ještě někdo jiný, kdo by mohl zasahovat do moci suveréna, pak by suverén přestal být suverénem. Přenos práv z lidu na stát se lišil podle druhu vlády. V demokracii spočívalo převedení práv ve volbě, zatímco v monarchii ho bylo možné dovodit z předání moci, která byla jednou převedena a měla by být udržována ve stejném rozsahu.²⁴⁰

Rozsah práv panovníka bylo podle Grotia možné určit právě na základě toho, jakým způsobem získal panovník moc. Grotius pak výsledný právní vztah mezi panovníkem a lidem přirovnával buď k vlastnictví anebo k poživacímu právu (*ususfructus*). Platilo, že většina suverénů, na které byla moc převedena dobrovolně, ji držela jako poživací právo, kdežto ti, kteří získali moc ve spravedlivé válce či podvolením lidu, nabyli lid do plného vlastnictví.²⁴¹ I tato moc měla však bez ohledu na původ nabytí moci svá omezení, např. pokud by panovník přikazoval něco, co by bylo v rozporu s přirozeným právem. Panovník měl právo takové jednání přikázat, ale jeho poddaní měli povinnost ho neposlechnout. Ani tímto však podle Grotia nepřicházel suverén o moc.²⁴² Další omezení byla také možná, pokud byla ujednána dopředu zákonem nebo smluvně. Pokud byl panovník vázán slibem (např. v českých zemích obsaženým ve volební kapitulaci či v korunovačním reversu), pak moc neztrácel, ani když slib nesplnil. Jedině pokud by bylo ujednáno, že při nesplnění přijde o moc, pak by byla jeho moc omezena časově, avšak nikoliv rozsahem či druhem moci.²⁴³ Tato omezení suverénovy moci poskytují náhled do problematiky možných příčin zahájení války poddaných proti suverénovi. Jak je vidět z předchozího výčtu, suverénova moc byla omezená naprosto minimálně, a i porušení přirozených práv neopravňovalo poddané ke zbavení suveréna jeho moci.

---

²³⁷ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.3.8, s. 63–64

²³⁸ OLSSTHOORN, Johan. *Grotius and the Early Modern Tradition*, s. 52

²³⁹ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.3.8, s. 51–52 a I.3.16, s. 59

²⁴⁰ Tamtéž, s. 56–57

²⁴¹ GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace*, I.3.11, s. 71–72

²⁴² GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.3.9, s. 55, poznámka 43

²⁴³ Tamtéž, I.3.16, s. 59–60

Tomu odpovídá i Grotiův přístup k otázce vztahu panovníka a lidu. H. Grotius přiznal, že vláda mohla být zřízena ve prospěch lidu, ale tomu tak nemuselo být nutně vždy: „*Některé panovnické vlády tedy mohly být ustaveny ve prospěch králů, jako například ty, které byly získány vítězstvím, a přesto je nelze z těchto důvodů nazývat tyranii, protože... tyranie, alespoň tak, jak je toto slovo chápáno nyní, je doprovázena nespravedlností.*“²⁴⁴ Toto pojetí podporovalo spíše formalistickou koncepci moci, která sice mohla být převedena lidem, ale zároveň vůle lidu nebyla již v průběhu vlády panovníka (a občas ani před ní) určujícím hlediskem pro trvání této vlády.

Otázkou spravedlivé příčiny války se Grotius nadále zabýval v rámci podmínek smíšené války, tedy té, kde má suverenitu pouze jedna z válčících stran.²⁴⁵ Grotius neuznával právo na povstání poddaných, a to ani v případě, že by se vzbouřili např. členové vládnoucího orgánu, kteří byli podřízeni panovníkovi, protože z perspektivy suveréna byli i oni soukromými osobami.²⁴⁶ Na tomto místě se zdá, že podle Grotia by tedy neměli legitimitu ani husité, ani stavovské rebelie proti Habsburkům v roce 1547 a 1618. Níže však uvidíme, že tento pohled nemusí být zcela správný, neboť nereflektuje korektiv jednání proti své vlastní zemi. Další výjimku představovala situace, kdy právo vzdorovat bylo předem ujednáno. Lid se pak mohl bránit vůči nezákonnému zásahu suveréna a v případě krajní nutnosti i trestat smrtí panovníka, který porušil předem dané ustanovení. Naopak situace, kdy měl panovník plné vlastnictví, taková ujednání ze své podstaty vylučovala.²⁴⁷

I právo na válku však bylo v Grotiově pojetí v některých případech omezeno na straně suveréna. Pokud by jednal proti své zemi a prohlásil se za nepřítel, platí, že se efektivně vzdal své moci a království,²⁴⁸ a mimo to nemohl vést válku proti jiné složce, která ve státě držela moc, například proti senátu. Platilo tedy, že lze vést válku pouze proti jiným státům. Pokud by však zahájil válku proti jinému mocenskému orgánu, měli poddaní možnost mu vzdorovat.²⁴⁹ Grotius uzavřel téma poznámkou, že i přes uvedené výjimky a limity by právo vzdorovat panovníkovi mělo být omezeno co nejvíce. Stejně jako T. Akvinský zastával H. Grotius názor, že vypuknutí chaosu představovalo pro zemi větší nebezpečí než muset strpět vládu špatného panovníka.²⁵⁰

---

²⁴⁴ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.3.8, s. 54

²⁴⁵ ARMITAGE, David. *Civil War Time. Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*. 2017, Vol. 111, s. 8

²⁴⁶ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.4.6, s. 70

²⁴⁷ Tamtéž, I.4.8, s. 72 a poznámka

²⁴⁸ Tamtéž, I.4.11, s. 73

²⁴⁹ Tamtéž, I.4.13, s. 74

²⁵⁰ Tamtéž, I.4.19, s. 76

Posledním zajímavým tématem pro diskuzi o *ius ad bellum* v Grotiově díle byl vztah mezi poddanými jednoho suveréna a cizím suverénem, který na ně zaútočil. V případě, že se dobyvatel v nespravedlivé válce snažil získat moc, válka byla v rozporu s právem národů a mezi dobyvatelem a lidem druhého státu neexistovala žádná úmluva ani žádný slib, které by takový útok umožňovaly, pak se mohli napadení bránit a dobyvatele mohla zabít dokonce i soukromá osoba.²⁵¹ V kontrastu s tím stála situace, kdy lid trpěl pod špatnou vládou svého vlastního panovníka. Protože se proti němu lid v Grotiově pojetí nemohl vzbouřit ani mu sebrat moc, neměl žádnou možnost, jak se bránit. Toto pravidlo se nicméně nevztahovalo na ostatní suverény, kteří mohli zasáhnout na jejich účet, aby je ochránili. Cizí suverén totiž nespadal pod moc jakéhokoliv jiného suveréna, proto se na něj zákaz odporu nevztahoval. Grotius tímto umožnil humanitární intervence.²⁵²

3.4. Dílčí závěr

Největším přínosem Grotiovy filozofie bylo vytvoření systému mezinárodního práva veřejného, který stál na univerzálnějších základech než do té doby existující teorie, které se opíraly primárně o interpretaci Bible.²⁵³ Grotiovo pojetí mezinárodního práva veřejného mělo základy v přirozeném právu a jeho nejdůležitějším aspektem byla rozumnost. Toto se aplikovalo i na jeho koncepci spravedlivé války.

Jako určující kritérium pro posouzení spravedlnosti války v režimu přirozeného práva byla spravedlivá příčina. V Grotiově pojetí byla spravedlivá příčina války analogická soukromoprávním nárokům. Příčin k válce tedy mohlo být teoreticky nekonečně mnoho, ale v zásadě se daly rozdělit do tří skupin: (1.) obrana, (2.) kompenzace a (3.) retribuce. Kromě přirozeného práva hrálo však významnou roli také mezinárodní právo, které mohlo přirozené právo v některých případech učinit nevymahatelným, a tím ho suspendovat. Mezinárodní právo se spravedlivou příčinou nezabývalo a namísto toho stanovilo pro spravedlivou válku dva požadavky: autoritu panovníka a formální vyhlášení války. Tyto dva právní režimy měly i odlišné následky, např. pouze ve válce podle mezinárodního práva byla strana beztrestná a měla nárok na tzv. sekundární práva. Za Grotiův přínos lze považovat právě propagaci praxe vyhlašování válek.

Cílem duality tohoto systému bylo nejspíše zachovat důležité lidské hodnoty pomocí univerzality přirozeného práva a zároveň zamezit nekonečnému řetězení spravedlivých příčin,

---

²⁵¹ GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace*, I.4.16, s. 75

²⁵² Tamtéž, II.25.8, s. 317-318

²⁵³ S výjimkami jako je F. de Vittoria a F. Suárez, kteří jsou považováni za první představitele aplikace přirozeného práva ve válce a s nimiž je Grotiovo jméno často spojováno, viz kapitola 2.6. této práce.

kteří se v každé válce naskytly jakožto důvod k započetí další. Grotius takto zkombinoval přirozený racionalismus, kterému nastavil limit, kdy moc přešla do rukou absolutistického suveréna. Tato problematika je nicméně dodnes předmětem diskuze Grotiových interpretů. S. Forde např. zastával názor, že Grotius se snažil najít střední cestu mezi idealismem a realismem. Tato koncepce Grotiovy systému umožnila jistou flexibilitu a počítala s měnící se praxí mezinárodního práva. Zároveň si zachovala určitou stabilitu a neměnnost skrze přirozené právo. S. Forde při interpretaci Grotiovy právněfilozofické teorie akcentoval především minimalistickou definici spravedlnosti a poznamenal, že „zodpovědný přístup musí začít vždy přijetím jistých nepříjemných skutečností.“²⁵⁴

V dílech, snažících se o interpretaci Grotiových myšlenek, se ovšem objevují i odlišné názory. Např. J. Olsthoorn odmítal představu, že Grotius svojí koncepcí formální války chtěl „snížit standard“ práva na válku nebo vymyslet alternativní sadu pravidel, která by se bojujícím stranám jednodušeji dodržovala. Velký důraz kladl při interpretaci Grotiových textů na roli morálky, která byla podle něj klíčovým faktorem. Vyhrazoval se proti ostatním interpretům (mj. proti S. Fordovi), podle kterých Grotiova morální teorie měla minimum závazného obsahu: „Tato interpretace vypovídá spíše o postoji interpreta k morálce než o Grotiovi samotném. [...] Interpreti často neberou tato pravidla vážně vzhledem k tomu, že nejsou vynutitelná u soudu a ve válce.“²⁵⁵

Dalším významným prvkem Grotiovy filozofie bylo pojetí panovnické moci. Panovník měl podle Grotia neomezenou moc a neexistoval žádný prostředek obrany proti jeho jednání, ač by bylo nespravedlivé. Jediný způsob omezení představovalo panovnicko rozhodnutí omezit sám sebe, např. zákonem, případně některá moc bylo omezena už ze své podstaty, a to podle toho, jakým způsobem ji panovník nabyt.

---

²⁵⁴ FORDE, Steven. Hugo Grotius on Ethics and War. *The American Political Science Review*. 1998, Vol. 92, No. 3, s. 639

²⁵⁵ OLSSTHOORN, Johan. Grotius and the Early Modern Tradition, str. 55

4. Kroniky z období 6. až 15. století

Cílem této kapitoly je zachytit právo v praxi, a to zejména právo na válku, tak jak je popsáno ve středověkých kronikách. Ačkoliv kroniky nejsou pramenem práva, lze z nich vyčíst mnoho informací o tom, jak bylo právo aplikováno, která jeho porušení byla vnímána jako závažná nebo jaký význam přisuzovali právnímu jednání samotní kronikáři. Kroniky běžně neobsahují právní analýzu a *stricto sensu* se nejedná o prameny práva, nýbrž o prameny poznání práva, přesto je však možné na jejich základě právo zkoumat. Na některých místech kronikáři výslovně konstatovali, že nějaká skutečnost byla podle práva nebo v rozporu s ním. Mnohé lze také dovodit z morálního soudu o daném člověku, neboť osoby, které byly v kronice popsány už na začátku kladně, pak zpravidla také jednaly spravedlivě a v souladu se zákonem. Další možnost poskytuje abstrakce zásad a principů na základě popsaných opakujících se jevů, která umožňuje objektivnější pohled.

Kroniky, jakožto historický pramen, však mohou narážet na úskalí své vlastní subjektivity. Je například sporné, do jaké míry mohl autor kroniky zhodnotit své předchozí i současné panovníky objektivně vzhledem k tomu, že cílovou skupinou jeho čtenářů byly právě šlechta a duchovenstvo.²⁵⁶ Nadto byly kroniky obvykle připisovány nebo financovány některým z panovníků či feudálů. Widukindova kronika byla například věnována princezně z otonského rodu, a toto věnování dílo dozajista ovlivnilo. Ačkoliv je možné předpokládat, že některé pasáže jako například ústní projev králů byly zformulované samotným autorem, i ty se opíraly ať již o více či méně v paměti tradovaný původní projev anebo o obvyklé dobové literární vzorce takového projevu, aby dílo stále plnilo svůj edukativní účel.²⁵⁷

Analýza válečného práva v této kapitole diplomové práce je založena hlavně na Fredegarových kronikách, Kronice Slovanů od Helmonda z Bosau, Widukindových Dějinách Sasů, Kosmově kronice a Zbraslavské kronice. Všechna tato literární díla popisují události na území českých zemí, případně jejich nejbližších sousedů. Výjimku tvoří Froissartova Kronika stoleté války, která se vztahuje k dění v českých zemích jen okrajově (například smrti českého krále Jana Lucemburského). Froissartova kronika sice nabízí skvělý příklad války mezi státy, ale pro účely této práce poslouží především popisem války mezi panovníkem a poddanými (selská válka z roku 1381). Z tohoto důvodu je jí v této práci věnována vlastní subkapitola. Společně pokrývají kroniky období mezi 6. a 15. stoletím.

---

²⁵⁶ WIDUKIND Z CORVEY. *Dějiny Sasů*. 1. vyd. přel. Jakub Izdný a Kateřina Spurná. Praha: Argo, 2016, s. 8

²⁵⁷ tamtéž

Právní poměry, ve kterých se v minulosti i v současnosti odráželo a odráží válečné právo, lze klasifikovat mnoha způsoby. Tyto poměry je možné roztrždit podle jednotlivých zemí, podle staletí, na základě věcných vztahů anebo podle jednotlivých kronik. I přes tyto a mnohé další možnosti jejich kategorizace je však pro účely této práce nejvhodnější představit předmětné právní poměry podle společenských vrstev, které se tehdejších válek účastnily. Uvedené společenské vrstvy lze rozdělit na panovníka, privilegované vrstvy: zejména šlechtu společně s duchovenstvem a nakonec poddané. Toto dělení nejlépe vystihuje rozdíly v pravidlech a očekáváních, která se pojila s jednotlivými společenskými stavy.

4.1. Války mezi státy v 6. až 15. stol.

Válkou mezi státy je zde míněn ozbrojený konflikt, kdy v čele státu stál suverén a válčící strany mezi sebou neměly vztah nadřízenosti a podřízenosti, nýbrž vzájemné svrchovanosti.²⁵⁸ Vzhledem k tomu, že se tyto konflikty lišily podle toho, zda státy mezi sebou měly předchozí smluvní vztah či nikoliv, je třeba pro účely práce posuzovat zvlášť vztahy, kde smluvní poměr byl a kde nikoliv.

Nejčastější příčinou války mezi státy bez předchozích smluvních závazků byla vlastní obrana v nejširším slova smyslu. Suverén totiž mohl bránit fyzicky hranice svého státu a jeho obyvatele, ale mohlo jít i o obranu poněkud abstraktnější. Specifické postavení má v této kategorii zejména obrana náboženství. V každém případě se vždy jednalo o obranu vlastního ekonomického a mocenského postavení.

V práci analyzované kroniky obvykle nezmiňují mnoho detailů o případech prosté sebeobrany, tj. takové sebeobrany, kde se stát musel bránit bezprostřednímu útoku, kterému nepředcházela žádná příčina. Příčina války byla v kronikách zmíněna pouze v případech konfliktů mezi dvěma nebo více křesťanskými státy, zatímco útoky ze strany nekřesťanských zemí nebo kmenů²⁵⁹ byly v kronikách často uvedeny bez bližšího vysvětlení. Kronikáři v případě agrese ze strany nekřesťanů obvykle nehledali ani neposuzovali příčiny takových válek, celý konflikt byl implicitně vnímán jako projev dlouhodobého nepřátelství a řady vzájemných křivd, případně mu nebyla přisuzována žádná příčina. Například v kronice od Widukinda se přisuzoval Maďarům často motiv prosté oportunity, válka proběhla, „protože to bylo možné“. Jako jeden konkrétní příklad může sloužit následující zmínka o roce 937: „*Po těchto událostech se opět objevili dávní nepřátelé Maďaři, aby vyzkoušeli zdatnost nového*

---

²⁵⁸ Je nicméně sporné, zda lenní vztahy mezi dvěma státy, v jejichž čele stál suverén, umožňovaly faktickou rovnocennost (jako tomu mohlo být např. u zemí Koruny české a Svaté říše římské).

²⁵⁹ Zmíněnými kmeny mohli být např. Vikingové nebo Maďaři.

krále.²⁶⁰ Lze předpokládat, že autoři kronik na národy, které považovali za barbarské²⁶¹, nekladli nijak velká očekávání ohledně důvodů zahájení války. Barbarství samo o sobě odůvodňovalo agresivitu. Proto je běžné, že v kronikách absentuje posouzení kritérií jako je legitimní autorita, spravedlivá příčina, úmysl nebo proporcionalita.

Zajímavou výjimku z této koncepce však představovala zmínka o Slovanech z 1. poloviny 10. století, kteří podle Widukinda „bojovali za svobodu a proti nejtěžšímu podrobení“²⁶², zatímco jejich křesťanští protivníci válčili za čest a slávu. Kronikář vyzdvihl především slovanskou odolnost a skromnost. Jedná se o jednu z mála pasáží, ve které autor kroniky vzal v potaz pohled nekřesťanských protivníků a hodnotil ho pozitivně.

Obdobně byla z pohledu kronik samozřejmá i útočná válka křesťanských států proti pohanům. A i v těchto případech byly motivy často vnímány jako oportunistické, jak ostatně ilustruje úryvek z Widukindovy kroniky o událostech kolem roku 933: „Protože měl král shromážděné a jezdeckou bitvou prověřené vojsko, rozhodl se pustit se do boje s dávným nepřítelem, a sice s Maďary.“²⁶³ Právní posouzení důvodů konfliktů mezi křesťany a nekřesťany nebylo v zásadě podle kronikářů zapotřebí, neboť spravedlnost křesťanské věci a boje za ní byla (nejen v kronikách) tehdy presumována za samozřejmou.²⁶⁴

Spor mezi křesťanskými státy byl naopak vnímán především jako záležitost práva a spravedlnosti. Často byl vyobrazován jako boží soud, kde vítězná strana byla spravedlivá a její jednání bylo po právu. Toto pojetí se obzvláště výrazně projevilo např. u konfliktů, v nichž o výsledku války rozhodl souboj zástupců obou stran. S návrhem na uspořádání takového ordálového souboje přišla obvykle bránící se strana, typicky v obležení. Soubojové řešení bylo považováno za čestné a zbožné.

Příklad jednoho takového souboje uvádí Fredegarovy kroniky, ve kterých se franský dvorský majordomus Bertoald snažil v roce 604 předejít nadcházejícímu konfliktu mezi ním a druhým majordomem Landerichem. Bertoald je v kronice popsán jako „muž řádných mravů, moudrý a rozvážný, statečný bojovník a vždy spolehlivý a věrný svému slovu.“ Poté, co byl Bertoald obklíčen nepřátelskými vojsky, vyzval majordoma Landericha na nepřátelské straně

---

²⁶⁰ WIDUKIND Z CORVEY. *Dějiny Sasů*, s. 70

²⁶¹ Křesťanství přijal v Maďarsku až Štěpán I. roku 1000, viz VARDY, Nicholas A. a Steven Béla VÁRDY. *Hungary* [online]. 1999 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Hungary>

²⁶² WIDUKIND Z CORVEY. *Dějiny Sasů*, s. 80

²⁶³ Tamtéž, s. 61

²⁶⁴ Podle dobových zpráv volal papež Urban II. „Je to vůle boží“ při zahájení první křížové výpravy. Od té doby se stal tento výkřik příznačným pro zahajování křížových výprav obecně, viz THATCHER, Oliver J. a Edgar Holmes MCNEAL. *A Source Book for Medieval History: Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age* [online]. 2013 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/42707/pg42707-images.html>, listina 280.

k souboji: „*Jsi-li připraven bojovat pouze se mnou a přikážeš-li ostatním, aby se poněkud vzdálili, přijdu, budu s tebou bojovat a nechť rozhodne Bůh.*“ Po Landerichově odmítnutí Bertoald ke svému původnímu návrhu dodal: „*Protože se toho neodvážíš, naši páni se záhy kvůli tomu, co tu pácháš, dají do boje. Oblečme se tedy oba, ty i já, do purpurového šatu a budme v čele tam, kde se bude bojovat. Pak se ukáže, co je každý z nás zač. Přísahejme si navzájem před Bohem, že tento slib splníme.*“²⁶⁵ Z tohoto úryvku je patrná Bertoaldova snaha ušetřit co nejvíce životů na obou stranách a zároveň je vyzdvihována jeho odvaha a čest. Ve skutečnosti však zřejmě strana v méně výhodném postavení chtěla zlepšit své šance na vítězství.

V kronikách také vynikají rozdíly popisu a hodnocení důvodů křesťanských a nekřesťanských konfliktů. Zatímco mezi křesťanskými panovníky byla zbožnost důvodem pro ušetření životů, ve válkách proti Maďarům a dalším nekřesťanům představovala zbožnost spravedlivou příčinu války. Žádná další příčina v takovém případě již nebyla potřeba. Vzhledem k výše řečenému je z kronik také patrné, že křesťanství hrálo podstatnou roli v diskurzu o válkách a jejich příčinách. Náboženství sloužilo v 6. až 15. století jako kritérium pro posuzování motivu válek nebo jako prvek zmírnění násilí a předcházení válkám. Zároveň se ochrana náboženství často prolínala s útočnou válkou, takže v některých pasážích kronik je obtížné určit, zda se z hlediska příčiny války v historické realitě konfliktu jednalo o obranu víry nebo o útočnou válku s náboženským motivem.

Takto například kritizoval Helmond z Bosau jednání Sasů, kteří za peníze přispěli na pomoc straně, která byla v konfliktu z roku 1056 mezi několika slovanskými kmeny v nepravu: „*O křesťanské víře už se vůbec nemluvílo a nemysleli pak už vůbec na to, aby ctili Boha, který jim ve válce dopřál vítězství. Z uvedeného lze poznat nenasytou hamižnost Sasů, kteří [...] vždy myslí spíš na to, aby zvyšovali daňovou zátěž, než aby získávali duše pro pána.*“²⁶⁶ Z uvedeného lze tedy usoudit, že kdyby se ze strany Sasů jednalo o zásah s cílem šířit křesťanskou víru, pak by byl jejich válečný zásah ospravedlnitelný.

Přestože na první pohled lze zvažovat hypotézu, že Helmondův důraz na křesťanské motivy při zahájení války mohl být výraznější než u světských osob (neboť Helmond z Bosau byl saským knězem), taková hypotéza se zdá být nepřipadná. Tento pohled totiž sdíleli i někteří světští panovníci. Fredegarovy kroniky pojednávají například o hispánském králi Sisebutovi, který byl v kronice popsán jako „moudrý a převelice zbožný muž.“²⁶⁷ Sisebut před svou smrtí roku 621 uznal krvavost válečného násilí a podle kroniky zachránil před smrtí mnoho lidí.

---

²⁶⁵ *Fredegarovy kroniky: Čtvrtá kniha a Pokračování.* Argo, 2020, s. 30-31 (dále jen jako: „Fredegarovy kroniky“)

²⁶⁶ HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů.* 1. vyd. Argo, 2012, s. 60

²⁶⁷ *Fredegarovy kroniky,* s. 34

Kromě uvedených koncepcí zbožnosti jako příčiny zahájení a vedení válečných konfliktů bylo křesťanství také samotnou příčinou válek v 6. až 15. století. Častým příkladem obrany víry byla situace, kdy se panovník dozvěděl o „zabíjení křesťanů“ nebo chtěl vykonat bohulibé skutky a např. vyhlásil křížovou výpravu. Zbraslavská kronika uvádí příklad císaře Jindřicha z roku 1310, jemuž „vložil potom Hospodin do jeho srdce a zdálo se mu dobrým v očích jeho pomyslení, aby uspořádal obecnou křížovou výpravu a co nejdříve navštívil Svatou zemi [...]“.²⁶⁸

Kromě spravedlivé příčiny válek bylo v kronikách posuzováno na některých místech i kritérium nutnosti a proporcionality válečného střetnutí. Za samozřejmou příčinu vedení války, která nevyžadovala tolik vysvětlení a ospravedlnění, byla považována obrana státu a náboženství a nezbytnost takové války nebyla proto ani posuzována. V jiných pasážích kronik je na ni však kladen zvláštní důraz a jedná se o důležitý prvek ospravedlnění zahájení válečného konfliktu. Například v emotivní řeči v rámci konfliktu z roku 1164 psal jeden bratr, vězněný nepřítelem, druhému: „Copak si nepamatuješ, že když našeho otce Niklota drželi v zajetí v Lüneburgu, nemohl být vykoupen ani prosbami ani penězi? Copak jej však nepropustili, když jsme se odvážně chopili zbraní, založili jsme požáry a vyvraceli města?“²⁶⁹ Tato řeč byla reakcí na to, že v dřívější velmi podobné situaci selhaly všechny snahy o nenásilné vyjednávání a teprve válečným úsilím se podařilo bratrům svého otce zachránit. Po této zkušenosti vnímal jeden z bratrů vojenský zásah jako nezbytnou a proporcionální odpověď na opakující se situaci.

O něco více pozornosti se v kronikách dostává druhému motivu ospravedlňujícímu vedení války, který byl v konfliktech 6. až 15. století vedle obrany velice častým, a sice retribuci. V analyzovaných kronikách se o retribuci mluví jako o „pomstě.“ Uvedený pojem „pomsta“ nebyl v tehdejší době na rozdíl od současnosti spojován s nespravedlností a excesem trestání. Retribuce jako legitimizační příčina vedení války se naopak v dobových kronikách objevovala jako odpověď na nespravedlivé násilí, doprovázené mnohdy potřebou obrany dalších životů a cti. Typickým příkladem pomsty jako důvodu zahájení války byla v 6. až 15. století smrt některého z příslušníků královské rodiny nebo jiných významných osob. Míra nespravedlnosti musela dosáhnout takové intenzity, aby to ospravedlnilo vedení války, a mohla být vyjádřena třeba popisem skvělosti konkrétních významných obětí: „Byli to první mezi předními, mohutné pilíře naší vlasti, zářící světlem ctností [...]“²⁷⁰ Takto byli v Kosmově kronice popsáni dva bratři Načerát a Vznata, kteří byli zabiti ve vesnici Kyleb. Kníže Vratislav reagoval na smrt dvou výše

---

²⁶⁸ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika: Chronicon Aulae Regiae*. opr. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 245 (dále jen jako „Zbraslavská kronika“)

²⁶⁹ HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů*, s. 175

²⁷⁰ KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Argo, 2011, s. 128

popsaných bratrů tím, že se roku 1087 vydal se svými vojsky vyplnit vesnici, kde se to stalo.²⁷¹ Jestliže příčinou války v 6. až 15 stol. byla retribuce, byl v kronikách tento důvod doprovázen popisem události, která válku vyvolala.

Třetím a posledním legitimizačním důvodem zahájení války, který se v kronikách objevoval vedle obrany a retribuce, je expanzivní či útočná válka. Ta má v kronikách ze všech tří příčin zahájení války nejvíce ambivalentní postavení a nelze plošně říci, zda byly i v reálných situacích ve vztahu k dobovým teoriím považovány za spravedlivé. Mnohé pasáže kronik indikují, že kronikáři hodnotili útočnou válku kladně. Pozitivně bývala hodnocena zejména snaha jednat v souladu s Boží vůlí anebo na základě Božího mandátu, jako tomu bylo u výše zmíněného příkladu křížové výpravy císaře Jindřicha z roku 1310. Dalším příkladem, který nebyl legitimizován nábožensky, ale přesto byl vnímán kronikářem jako ospravedlňující, byla situace, kterou Helmond z Bosau popsal v Kronice Slovanů. Zmínil se tam o „válečném právu“, kterým bavorský vévoda Jindřich odňal území Obodritů ve 2. polovině 12. století,²⁷² zjevně v souladu s obyčejovým právem. Pro mnohé zmínky o expanzivních válkách bylo však v kronikách příznačné, že často opomíjely posouzení spravedlivé příčiny či jakékoliv jiného hlediska. Na základě toho nelze říci, zda je kronikáři opravdu považovali za spravedlivé bez dalšího anebo zda se k nim jen nechtěli vyjadřovat kriticky.

Ve více kronikách jsou jako jeden z dalších motivů, který doprovázel zahájení některých útočných či retributivních válek, uváděny emoce suveréna, který o takovém zahájení mohl rozhodnout. Některé pasáže kronik například popisují hněv panovníka jakožto „spravedlivý hněv“, Helmond ve své kronice zmínil příklad z roku 1163, kdy bavorský vévoda Jindřich „znovu vzplanul hněvem a přišel v zimě s velkým vojskem do země Slovanů.“²⁷³ Jako další příklad lze uvést Kosmovu kroniku, která v jedné pasáži pojednávající o 1. polovině 11. století uvádí, že „jeho [císařovo] srdce zachvátil hněv, hodný císaře.“²⁷⁴ Tato koncepce však zřejmě neodpovídala představám, které vycházely z Bible, protože na jiném místě Kosmas uvedl: „*Ale protože podle Šalomounova svědectví hněv odpočívá v klíně bláznů, budiž vznešený kníže dalek toho, aby hněvem a rozhořčením poskvřnil své výtečné ctnosti nebo zhanobil netrpělivostí své chvalitebné skutky.*“²⁷⁵

U jednotlivých emocí jakožto motivu zahájení válek není tedy možné jednoznačně určit, zda byly hodnoceny jako spravedlivé či nespravedlivé, je však možné o tom usuzovat na základě

---

²⁷¹ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 128

²⁷² HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů*, s. 166

²⁷³ Tamtéž, s. 166

²⁷⁴ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 97

²⁷⁵ Tamtéž, s. 197

kontextu v kronice. Emoce tedy podle kronik mohly být rovněž jedním z důvodů zahájení války alespoň podle historických textů. V některých textech kronik navíc mohly také sloužit jako stylistické a literární figury. Vyprávění kronikářů se pak stávalo „*inscenac[i], soustředěn[ou] zpravidla kolem panovníka, jeho ritualizovaného kontaktu s ostatními „herci“, jakož i s „komparzem“*“.²⁷⁶ Tomuto pojetí odpovídala také např. Helmondova zmínka o vévodově hněvu, která byla referencí²⁷⁷ na pasáž z biblického žalmu 78: „*Tak je stíhal svým planoucím hněvem, hněvem hrozným, prchlivostí, souženými, řadou poslušů zkázy*“.²⁷⁸ Vévoda tedy naplňoval v narativu kroniky již předem daný biblický předobraz božího hněvu, který byl zakořeněn v dobovém povědomí.

Tyto tři příčiny zahájení válečného konfliktu tedy (1.) obrana, (2.) retribuce a (3.) expanze, společně s náboženským prvkem se vyskytují pravidelně a podle kronik byly téměř výlučnými příčinami válek. Z tohoto pravidla existují určité výjimky. Občas se kroniky zmiňují například 4. o preemptivní válce, která kombinovala do různé míry prvky obranné a útočné války. Dalším případem je válka 5. z důvodu oportunity, kterou však teoreticky lze nezřídka podřadit pod příčinu expanze či snahu zničit nebo oslabit nepřítele.

Nyní se zaměříme na případy zahájení konfliktů, kdy mezi válčícími státy existoval předchozí smluvní vztah. V těchto případech bylo téměř výlučnou příčinou odůvodňující zahájení války porušení smluvní povinnosti. V této skupině vyniká zejména důležitost zásady *pacta sunt servanda*. Je zjevné, že porušení smlouvy nebo daného slova bylo vnímáno jako jasné porušení práva, které představovalo *casus belli* i v reálném životě, nejen v právněfilozofických koncepcích Akvinského a Grotia.

Proto bylo porušení smluvní povinnosti považováno za velmi excesivní a v zásadě za feudální infidelitu, což je reflektováno i v textech kronik. Porušení smluvní povinnosti bylo například důvodem konfliktu mezi bavorským vévodou Rudolfem a jeho bratrem Ludvíkem roku 1313, kde byl tento *casus belli* umocněn tím, že oba zmínění byli bratři: „*Silně také vzbuzuje úžas všech, kdož to slyší,*“ uvedl autor Zbraslavské kroniky, „*že bavorský vévoda Rudolf zrušil dohodu mnohonásobně učiněnou s bratrem Ludvíkem a nepřestává na škodu toho svého bratra až dosud pomáhati Fridrichu Rakouskému hlasem i silami*“.²⁷⁹ Autor kroniky dále dodal, že vévodu Rudolfa za to postihly odpovídající konsekvence: „*pocítil újmu na cti, kterou zakusil proto, že opovrhl bratrem, neboť sám byv jakýmsi spravedlivým soudem Božím, jakož*

---

²⁷⁶ KOPAL, Petr. *Kosmas a jeho svět. Obraz politického národa v nejstarší české kronice*. Dizertační práce, vedoucí Hošna, Jiří. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky, 2017, s. 75-76

²⁷⁷ HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů*, s. 234, v poznámce č. 1236

²⁷⁸ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad*, Ž 78,49, s. 520

²⁷⁹ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika*, s. 294

*i zákonitým nálezem odsouzen, byl vyhoštěn z celého svého vévodství, je ve vyhnanství a prabídně žije ve Wormsu jako uprchlík [...]*²⁸⁰

V rámci kronik je právě u porušení smluv jakožto příčiny zahájení války nejvíce zřetelná konfrontace dobových představ s realitou. Důvody porušení smluv či jejich protiprávního uzavření byly totiž často ekonomické a kronikáři toto jednání důrazně odsuzovali. O porušení spojenecké smlouvy mezi českým knížetem Bořivojem a neurozeným synem polského knížete Zbyhňevem roku 1103 napsal Kosmas: „*Ó mamone! Tys králem všeho zlého, přítelem podvodu, protivníkem a nepřitelem věrnosti, ty potlačuješ spravedlnost a podvracíš spravedlivé soudy.*“²⁸¹ Je příznačné pro tento druh literatury, že kronikář hledal příčinu tohoto jednání u podplacených rádců, spíše než u panovníka.

4.2. Spory se šlechtou a mezi příslušníky královské rodiny v 6. až 15. století

Války mezi panovníkem a šlechtou, resp. dvěma a více panovníky, mezi kterými existovaly prvky lenních vztahů, se vyznačovaly tím, že jim již předcházela určitý vazalský vztah, který vybavil obě strany jistými právy a povinnostmi, jejichž porušení pak mohlo vést ke konfliktu. Nyní se budu věnovat právě zkoumání příčin legitimizujících války v těchto případech.

Jednou z nejdůležitějších povinností seniora byla povinnost zachovávat právo a dohody. Konflikt, který mohl vzniknout při porušení této povinnosti, ilustruje v Kosmově kronice výměna názorů mezi císařem Jindřichem II. a Čechy, ke které mělo dojít v roce 1040. Císař se dozvěděl o zisku, který Čechové získali plundrováním v Polsku a chtěl ho získat pod pohrůžkou války pro sebe. Každá strana pak podle Kosmy prezentuje své právo. Čechové podle kronikáře měli vzkázat císaři: „*Vždy jsme byli bez újmy našeho práva a jsme i podnes pod panstvím krále Karla a jeho nástupců. Náš národ se nikdy nezbouřil a ve všech válkách ti zůstal a zůstane vždy věrný, budeš-li se k nám chtít chovat spravedlivě.*“²⁸² Dále argumentovali tím, že Pipin, syn krále Karla Velikého, jim uložil platit danou částku, kterou oni odváděli podle „obyčeje práva“, a odmítli zaplatit více.²⁸³

Z císařovy odpovědi byl však podle kroniky zřejmý jiný názor: „*Králové mají zvyk k předešlému právu vždy něco nového přidávat. Není totiž všechno právo ustanoveno v jednom čase, nýbrž řada práv vzrostla skrze nástupce králů. Neboť ti, kdo spravují práva, nespravují se právy, protože právo, jak se obecně říká, má nos z vosku a král má ruku železnou a dlouhou, aby*

---

²⁸⁰ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika*, s. 294

²⁸¹ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 157

²⁸² Tamtéž, s. 96

²⁸³ Tamtéž, s. 96

ji mohl vztahovat, kam mu libo. Král Pipin učinil, co chtěl, neučiníte-li však vy, co já chci, ukáži vám, kolik mám malovaných štítů anebo co zmohu ve válce.“²⁸⁴

Nad rámec této práce lze dodat, že tato konkrétní epizoda dopadla pro Čechy nezdarem a císař utilitárně prosadil své ekonomické požadavky silou. Opakovaně vtrhl se svými vojsky do Čech a kníže Břetislav byl nakonec nucen vykoupit mír penězi. Je zjevné, že Kosmas nenahlížel na císařovo jednání jako na spravedlivé. Příhodu uzavřel komentářem „*císařův hněv král mamon utlumil hravě.*“²⁸⁵ Z uvedeného vyplývá účelovost, ekonomické zájmy a hněv jako další důvody, pro které byly války v 6. až 15. století vedeny. Příběh o sporu mezi císařem a knížetem Břetislavem poukazuje také na panovníkovu povinnost jednat s jeho vazaly přátelsky a se ctí. Právě pro porušení tohoto závazku přátelského a ctnostného jednání s vazaly se bouřili mezi lety 621 a 631 také vazalové v Hispánii, neboť nový král se k nim choval „*nadmíru nepřátelsky a vyvolal nenávisť ve všech předácích království.*“²⁸⁶

S povinnostmi seniora vůči vazalům dále souvisela povinnost poskytnout spravedlnost a ochranu vazalům, ačkoliv v tomto případě je méně jednoznačné, jak vypadala praxe. Povinnost měla vycházet nejspíše z obyčejového práva a symbolického jednání zakládající vazalský vztah. Záznamy z kronik však ukazují, že pomoc byla poskytována pouze za úplatu, a nadto občas dokonce senior své slovo porušil. Svrchu psané konstatování lze vyčíst například v Kosmově kronice, v níž kronikář popsal nezdar Soběslava, který byl svým bratrem knížetem Vladislavem zbaven svého území roku 1123: „*Na útěku před svým bratrem Soběslav navštívil císaře v Mohuči. Se svou věcí však jen málo pochodil, protože bez peněz jsou marné u všech králů číkoli prosby a oněmi spravedlnost zákonů.*“²⁸⁷ I na jiných místech, např. u událostí z let 1106 a 1107 popsal Kosmas v kronice hrabivost a úplatnost vládců, kteří měnili svoji přízeň podle toho, kdo jim nabídl nejvyšší částku.²⁸⁸

Jako poslední z povinností seniora, jejichž porušení vedlo podle kronik k zahájení války, bylo zachovávání křesťanství a soulad s církví a v určité části uvedeného období také soulad panovníka s papežem. Už dříve bylo naznačeno, že úloha křesťanství měla mnohem širší dopad, než se mohlo zdát z individuálních konfliktů. Společné náboženství sloužilo kromě příčiny a mírnícího prvku také jako jednotící garanční prvek v mezinárodním právu veřejném, který zaručoval určité očekávatelné standardy chování. Vyčlenění z církve mělo proto negativní následky pro panovníka.

---

²⁸⁴ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 96

²⁸⁵ Tamtéž, s. 100

²⁸⁶ *Fredegarovy kroniky*, s. 64

²⁸⁷ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 187

²⁸⁸ Tamtéž, s. 162 a násl.

V práci analyzovaných kronikách se nenachází žádný konkrétní příklad, kdy by vyloučení seniora z církve bylo přímo příčinou války v českých zemích (ačkoliv takové případy byly známé, viz boj o investituru²⁸⁹), ale rozhodně zhoršovalo seniorovo postavení a bylo příležitostí pro ostatní aktéry k tomu, aby válku zahájili. Tento případ ilustruje spor, který vznikl roku 1112 mezi císařem a mohučským biskupem a další šlechtou. Helmond z Bosau uvedl, že důvodem zahájení onoho válečného konfliktu byla již analyzovaná příčina nezbytnosti a dále náchylnost tamního obyvatelstva ke vzpouře. Jako třetí příčinu zahájení konfliktu však uvádí rovněž klatbu, která byla uvalena na císaře, což poskytlo vedle druhých dvou příčin záminku k zahájení nepřátelství.²⁹⁰

Na druhou stranu i vazalové měli v Evropě 6. až 15. století určité povinnosti. Z těch, jejichž porušení vedlo často k válce, lze zmínit několik nejdůležitějších. Nejzákladnější povinností vazala bylo zachovávat věrnost. Porušení věrnosti bylo nejčastěji doprovázeno spiknutím či spolčením s ostatními vazaly anebo úsilím o přechod k jinému lennímu pánovi. Následky jednoho takového spiknutí, které vedlo k válečnému konfliktu, popsal v událostech od roku 1166 Helmond z Bosau. Knížata a šlechtici ze Saska se vzbouřili proti saskému vévodovi a ten reagoval válečným tažením a pleněním měst po celé zemi.²⁹¹ Nakonec celý konflikt skončil tím, že římský císař svolal sněm v Bamberku, na kterém obvinil knížata z porušení míru a přinutil je uzavřít novou mírovou dohodu.²⁹²

Důvodem k válce mohlo být dále porušení povinnosti vazala nebo jiného závislého vládce dostavit se na žádost seniora. Tento specifický příklad porušení povinnosti, které vedlo k zahájení válečných akcí, se odehrál například roku 1124, kdy jeden z feudálů mluvil o tom, že císař by měl pomáhat těm, kdo trpí křivdu. Císař pak o něm pravil následující: „*Může snad být nějaká křivda větší než ta, že on, ač byl povolán, nepřišel do našeho sněmu? Tedy nechť každý, koho hryže horlivost po spravedlnosti a tato křivda, slíbí nyní věrnost na svaté ostatky, že zdvihne svou zbraň a potáhne za mnou po svátku svatého Jakuba apoštola do Saska.*“²⁹³

Častou praxí odůvodňující zahájení války byla také situace, kdy panovník přikázal svým vazalům vést válku společně s ním nebo v jeho zastoupení. Jako příklad může sloužit výprava

---

²⁸⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. Církev a řeholní řády ve středověku. In SPUNAR, Pavel a kol. *Kultura středověku*. Praha: Academia, 1995

²⁹⁰ HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů*, s. 88-90

²⁹¹ Tamtéž, s. 183–187

²⁹² Tamtéž, s. 188-189

²⁹³ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 191

Jana Lucemburského do Francie roku 1331, před níž vybral peníze a zaplatil šlechticům žold, aby vedli válku, zatímco bude pryč.²⁹⁴

Jiná pravidla se vztahovala na spory v rámci panovnické rodiny. S lenními spory měly společné to, že královský rod byl obvykle také součástí šlechtického stavu, a i jeho členové měli předem vymezená práva a povinnosti. Když ale došlo ke sporům v rámci panovnické rodiny, mělo to obvykle své vlastní specifické příčiny, které se dotýkaly tématu legitimní autority.

Spory se odehrávaly nejčastěji mezi bratry či mezi otcem a synem. U těchto druhů sporů bylo pro kronikáře mnohem jednodušší určit, kdo byl v právu a kdo nebyl. Fredegarovy kroniky uváděly příklad sporu mezi dvěma bratry Theuderichem a Theudebertem kolem roku 609. Oběma bratrům bylo přisouzeno území jejich otcem, a proto když jednoho dne Theudebert napadl svého bratra, označil kronikář útok za barbarský.²⁹⁵ I v těchto typech sporů však mohl nastat překvapivý zvrat. Docházelo k tomu zejména tehdy, pokud spor doprovázel konflikt mezi legalitou a legitimitou. Ten nastával například za situace, kdy jedna strana konfliktu měla na své straně dědičné právo a druhá strana zase podporu privilegovaných vrstev či volbu.

Takovým příkladem byl spor mezi franským králem Theuderichem a řádným nástupcem trůnu Irminfridem, k němuž došlo kolem roku 511. Zatímco Irminfrid si činil nárok na trůn z důvodu manželského sňatku s jedinou dcerou zesnulého krále, Theuderich, ač byl nelegitimním synem předchozího panovníka, byl nastolen na trůn. Kronikář uvedl, že byl zvolen Franky „*na znamení vděčnosti*“ k bývalému králi.²⁹⁶ Widukind sice popsal Irminfridův nárok, avšak jeho rozhodnutí ucházet se o trůn nepovažoval za moudré. Irminfrid se rozhodl neřídít se radou svolaných předáků, aby se snažil o mír a svornost, a místo toho se nechal přesvědčit svou manželkou, která byla v příběhu popsána jako „*lehkovážná*“, a Iringem, přesvědčivým rádcem.²⁹⁷

Ještě o něco komplikovanější se zdá být případ sporu mezi franským králem a jeho synem a zetěm, kteří se proti němu spojili v roce 953. Král se dozvěděl o spiknutí a chtěl oba potrestat, ale nakonec po jejich žádosti „*očistit se z obvinění*“ přijal jejich obhajobu. Král jim vyšel vstříc „*protože ho tísnil čas i nevhodné místo.*“²⁹⁸ O něco později se ale píše, že „*král, posílen přítomností přátel a lidu, prohlásil dříve uzavřenou smlouvu za neplatnou, protože k ní byl donucen silou.*“²⁹⁹ Tato pasáž ukazuje, že i přesto, že se nakonec povedlo vyjednat mír mezi

---

²⁹⁴ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika*, s. 387

²⁹⁵ *Fredegarovy kroniky*, s. 39-40 a předchozí

²⁹⁶ WIDUKIND Z CORVEY, *Dějiny Sasů*, s. 36-37

²⁹⁷ Tamtéž, s. 37

²⁹⁸ Tamtéž, s. 97

²⁹⁹ Tamtéž, s. 97

oběma stranami, byly nakonec v nepravu všichni. Jedna strana pro spiknutí a druhá pro porušení daného slova.

Nebylo ani výjimkou, že se v 6. až 15 století mohla stát příčinou války pouhá nevraživost, jak o tom svědčí tato pasáž z Kosmovy kroniky o událostech z roku 1123: „[...] kníže Vladislav se dal pohnout hrozným hněvem proti bratru Soběslavovi, v březnu zdvihl zbraně a vypudil ho se všemi jeho lidmi z Moravy.“³⁰⁰

4.3. Exkurs: Stoletá válka

Mnoho zjištění o příčinách legalizujících začátek války lze nalézt v dějinách stoleté války, které byly významné tím, že dokumentují začátek a příčinu dlouholetého konfliktu mezi Anglií a Francií, v jehož důsledku došlo ke vzniku jednotného francouzského království.³⁰¹ Jako zdroj poznání tohoto konfliktu byla použita Kronika stoleté války od Jeana Froissarta. Pro účely této práce nicméně poslouží Froissartova kronika zejména detailním popisem selského povstání v Anglii, které proběhlo roku 1381. Na něm lze dobře ilustrovat otázky legitimizace zahájení válečného konfliktu mezi panovníkem a jeho poddanými. Na tomto místě by bylo příhodné zmínit také husitské války, ale vzhledem k tomu, že eskalace onoho konfliktu byla dosti komplikovaná a zdouhavá a zároveň byl celý spor ovlivněn náboženskými neshodami, tak se husitským válkám věnovat nebudu a k popisu problematiky bude využit právě příklad anglického povstání.

Hodnocení legality a legitimacy příčin války bylo důležitou náplní Froissartovy kroniky. Ohledně anglického selského povstání Froissart sám uvedl, že se do vyprávění o něm pustil „aby[...] tedy všem pánům postavil před oči, jak je podobné zlo a rebelantství nutno potlačovat...“³⁰²

Poddaní neměli žádná privilegia, pouze práva, která jim panovník či feudál poskytl. Proto také povstání proti panovníkovi patřila často k těm méně přehledným konfliktům a nevztahovala se na ně výše v textu zkoumaná pravidla zahájení války.

Pro lepší orientaci v konfliktu bylo vytvořeno následující schéma jeho průběhu vycházející z kroniky:

1. Roku 1381 kázal v kentském hrabství kněz John Ball rovnost a žádal zrušení nevolnictví.³⁰³

---

³⁰⁰ KOSMAS. *Kronika Čechů*, s. 187

³⁰¹ podrobněji viz KOVAŘÍK, Jirí. *Rytířské bitvy a osudy: Čas stoleté války: (1356-1450)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, Drahomír Rybníček, 2017

³⁰² FROISSART, Jean. *Kronika stoleté války*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1977, s. 198

³⁰³ Tamtéž, s. 196

2. Do čela povstání se postavili kromě J. Balla také Jack Straw a Wat Tyler.³⁰⁴
3. Názory a plán povstání se šířil po království a povstalci se začali shromažďovat kolem Londýna.³⁰⁵
4. Povstalci plenili Londýn a zabili některé vysoké hodnostáře.³⁰⁶
5. Král se rozhodl s povstalci na jejich žádost vyjednávat, ale poté, co spatřil rozzuřený dav, si to rozmyslel a stáhl se.³⁰⁷
6. W. Tyler vykonal osobní vendetu na svém bývalém zaměstnavateli.³⁰⁸
7. Královi rádci přesvědčili krále, aby ustoupil, pokud nechce o všechno přijít.³⁰⁹
8. Král svolal všechny povstalce na louky na Mile-Endu, mnoho vesničanů přišlo, vůdci povstání však zůstali nadále ve městě, aby mohli rabovat.³¹⁰
9. Král udělil všem svobodu, na důkaz slíbil sepsat listiny, které to budou potvrzovat, a rozdal své korouhve.³¹¹
10. Povstalci byli s tímto výsledkem spokojeni a většina z nich se vrátila zpět do svých domovů, nicméně malá část z nich zůstala s úmyslem dále plenit Londýn. V této skupině byli i vůdci povstání.³¹²
11. Král se vypořádal se zbytkem povstalců, kterým sebral korouhve a roztrhal listiny.³¹³
12. Po uklidnění poměrů se král vydal na cestu po celém království a popravoval přední povstalce z každé vesnice a ničil pardonovací listiny.³¹⁴

Pro účely zkoumání kritérií zahájení spravedlivé války si lze v tomto případě povšimnout, že Froissart přiznával spravedlivé důvody a další kritéria spravedlivé války pouze jedné straně – králi. Poddaným právo povstání vůči panovníkovi na rozdíl od privilegovaných stavů úplně upřel. Povstálý lid představoval v kronice bezprávnou zlou stranu, což odráží samotný popis vůdců povstání. Například o W. Tylerovi Froissart napsal, že to byl „*pokrývač střech a člověk nerudný*.”³¹⁵ Všichni tři vůdci povstání se v příběhu vylíčeném kronikářem vzdálili obrazu ideální autority také tím, že opustili lid svým jednáním i svým záměrem (viz body 6., 8. a 10.).

---

³⁰⁴ FROISSART, Jean. *Kronika stoleté války*, s. 197

³⁰⁵ Tamtéž, s. 198

³⁰⁶ Tamtéž, s. 198

³⁰⁷ Tamtéž, s. 200-201

³⁰⁸ Tamtéž, s. 203

³⁰⁹ Tamtéž, s. 203

³¹⁰ Tamtéž, s. 204

³¹¹ Tamtéž, s. 205

³¹² Tamtéž, s. 206

³¹³ Tamtéž, s. 211

³¹⁴ Tamtéž, s. 213

³¹⁵ Tamtéž, s. 197

Z popisu je možné vyčíst, že vůdci povstání nejen že nebyli spravedliví a čestní, ale zároveň ani nereprezentovali lid, který měli vést.

Při bližší analýze spravedlivé příčiny zahájení války lze na obou stranách nalézt několik rozporuplných motivů. Povstalci měli na začátku jasně definované cíle podložené věcnou argumentací. Kronikář popisuje, jak poddaným vadilo zejména nevolnictví, tedy robota na šlechtických polích. Kritiku nevolnictví podepřeli povstalci argumentací z Bible, na základě které tvrdili, že „na počátku světa žádní otroci nebyli.” a „[p]roto prý nikdo nemá být otrokem, pokud nespáchá zločin proti pánu – podobně jako Lucifer proti Bohu.”³¹⁶ Cíl zrušit nevolnictví byl také hlavním cílem většiny povstalců, neboť ve chvíli, kdy jim byla slíbena svoboda, tak se pokojně rozešli (viz bod 10.).

Posléze se však úmysly začaly různit a v průběhu povstání se k původnímu požadavku zrušení nevolnictví přidaly také mnohé další. Froissart popisoval, jak se mnozí přidali jen s vidinou zisku a celkově byli zmatení ohledně toho, co vlastně v Londýně pohledávají: „*Přitom tři čtvrtiny těch lidí nedovedly říci, proč přišly a oč jim jde, ale jeden se bral za druhým jako ovce.*“³¹⁷ Ačkoliv se zdá, že na počátku měli dobré úmysly, kronikář se postupně přiklonil spíše k obrazu lůzy, která jen rabuje a zabíjí bez míry a bez rozmyslu.³¹⁸

Také u krále lze vysledovat posun v příčině a záměru vedení války. Na začátku konfliktu jednal hlavně v sebeobraně. Ačkoliv měl v Londýně šlechtice s jednotkami vojáků, nepustil se nikdo z nich do boje ze strachu, že by se na stranu povstalců připojila také městská chudina.³¹⁹ Toto je poněkud neobvyklý motiv, vzhledem k tomu, že při jakémkoliv jiném konfliktu bylo považováno za čest padnout v boji, i kdyby byla přesila sebevětší.³²⁰ Šlechtici váhali s útokem, neboť lze usuzovat, že smrt rukou poddaných by jim nepřinesla ani čest, ani slávu. Později po rozchodu povstalců se stalo královým hlavním motivem jejich potrestání (viz bod 12.). Král uvedl, že vydal listiny pod hrozbou násilí a prohlásil je všechny za neplatné. Je diskutabilní, zda tohle byl jeho záměr od počátku, ale faktem zůstává, že v každém jiném dobovém konfliktu by takové jednání bylo považováno za nečestné, neboť porušení daného slova bylo, jak vyplývá z dobových kronik a dalších textů, hodnoceno jako bezectné, a tedy protiprávní.

Z výše uvedené analýzy vyplývá, že podle Froissarta neměli poddaní právo na válku proti svému panovníkovi. Tento názor nebyl v této době nijak ojedinělým. Například v tehdejší české realitě odsoudila Zbraslavská kronika (společně s Dalimilovou) měšťanské povstání z roku 1309,

---

³¹⁶ FROISSART, Jean. *Kronika stoleté války*, s. 195

³¹⁷ Tamtéž, s. 197

³¹⁸ Tamtéž, s. 202, 205-206, 208

³¹⁹ Tamtéž, s. 203

³²⁰ Viz smrt Jana Lucemburského, FROISSART, Jean. *Kronika stoleté války*, s. 40

jednoduše proto, že „*uspořádání společnosti je dáno Bohem a jakýkoliv pokus o změnu je naprosto nepřijatelný.*“³²¹

Naproti tomu panovník, ve Froissartově kronice král Richard, měl podle dobových názorů právo vyhlásit válku poddaným, resp. jejich zástupcům, a to i v případě, že se zavázal, že válku nevyhlásí. V této souvislosti se lze zamyslet nad argumenty ospravedlnění suspenze pravidel ze strany panovníka jako nadřazené strany. Je možné, že král Richard jednal v rozporu s právem a s morálním kodexem, protože věděl, že poddaní ho dodržovat nebudou. Pokud se na to však díváme z druhé strany, je možné obdobně prohlásit, že povstalci neměli na výběr, neboť se jim kvůli jejich společenskému postavení nedostávalo ani práva, ani cti.

4.4. Dílčí závěr

Z hlediska výzkumu práva na válku (tedy příčin zahájení válečného konfliktu) lze na základě poznatků ze středověkých kronik konstatovat, že se toto právo značně lišilo podle společenských skupin, které mezi sebou válku vedly. Tento fakt plyne přirozeně z toho, že se skupiny podle svého postavení vyskytovaly ve velice odlišných situacích, a proto měly i odlišné důvody, proč vést válku. Suverén sousedního státu, šlechtic ve vazalském vztahu a prostý poddaný měli jiná práva, jiná očekávání a jiné možnosti. Tento poznatek je reflexí obecně známé dobové sociální stratifikace jakožto klíčového kategorizačního kritéria v právu.

Obecně lze říci, že konflikty v 6. až 15. století ve střední a západní Evropě se významně lišily podle toho, zda mezi sebou měli aktéři předem upravená práva a povinnosti. Čím více byl vztah mezi válčícími stranami vymezen, tím formálnější a přehlednější byla v kronikách identifikace toho, kdo byl prismatem dobového právního očekávání při zahájení války v právu.

U sporů mezi seniorem a vazalem bylo typickou příčinou porušení povinností, které vyplývaly z lenního vztahu. Oproti tomu u sporů mezi dvěma suverénními státy se smluvně upravenými poměry byla na základě výzkumu zjištěna jako nejčastější příčina porušení smlouvy. K takovému porušení smlouvy docházelo obvykle čistě utilitárně, tj. protože to bylo v daném okamžiku takticky či strategicky výhodné pro útočící stranu, anebo protože agresor očekával finanční a majetkové zisky. Zadruhé se objevily případy konfliktů, v nichž vztahy dopředu před zahájením války upraveny nebyly. Zahájení takových konfliktů se vyznačovalo výrazně nižší mírou formálnosti než předchozí zmíněné případy. U takových válečných střetnutí, jež se neopíraly o nějaký druh, ať už formálního nebo neformálního závazku mezi stranami konfliktu, musely válčící strany své povinnosti týkající se zahájení války dovozovat z jiných právních

---

³²¹ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika*, s. 8

titulů. Typicky byly těmito tituly obecné zvyklostní zásady všeobecně přijímaného a dlouhodobě dodržovaného a vynucovaného obyčejového práva. Logicky pak tato skutečnost činila zahájení války v případě konfliktů opírajících se o obyčejové právo mnohem komplikovanějším. Častým úkazem proto byla při zahajování války různá nedorozumění mezi stranami sporu, nejednoznačná interpretace spravedlnosti příčin války a nedostatek komunikace.

Konstatování o komplikovanosti a problematičnosti identifikace důvodů ospravedlňujících zahájení války je možné sledovat také u sporů mezi panovníkem a poddanými. Z pohledu dobových kronikářů byla situace zcela jasná, dopředu bylo rozlišeno dobro a zlo a strana válčící spravedlivě a nespravedlivě. Pro účely této práce však takové zjednodušující, dobovým prismaem vedené hledisko lze považovat za nedostačující. Z tohoto důvodu je v závěru učiněn pokus posoudit rovněž zahájení války ze strany poddaných.

Ze všech pěti kritérií spravedlivé války, která se v právněfilozofickém diskurzu nejčastěji aplikují na posouzení spravedlnosti válek, se kroniky zabývaly nejčastěji spravedlivou příčinou války. Správný motiv byl obdobně důležitým kritériem, zejména v případech, kdy šlo o šíření a obranu křesťanství. Naopak jakékoliv motivy ekonomické byly kronikáři shodně zavrhovány jako nesprávné a nemorální. Kritérium autority bylo posuzováno pouze výjimečně, protože válku obvykle vedl panovník, a proto bylo toto kritérium v kronikách posuzováno pouze v případech, kdy útočník tuto autoritu neměl. Typickým příkladem osob s nedostatkem autority pro vedení války byly členové královské rodiny, šlechtici a poddaní. Kritéria jako proporcionalita a nezbytnost zahájení války se v kronikách běžně neposuzovala, s výjimkou specifických případů, kdy tyto skutečnosti zásadním způsobem ovlivnily povahu konfliktu. Proporcionalita byla zdůrazňována zejména v případech, kdy se jedna strana pokoušela opakovaně a neúspěšně vyřešit spor jinými prostředky, nutnost zase ve chvíli, kdy byla země či režim na pokraji úplného zániku. V popisu kronikářů také (až na výjimky) absentuje jakákoliv zmínka o tom, že by se válka oficiálně vyhlášovala, ačkoliv je možné, že důvody této absence mohly být i stylistické, nikoliv pouze právní. Klíčovým motivem mnoha konfliktů bylo křesťanství, které umožňovalo komunikaci na základě sdílených hodnot a ovlivňovalo zejména kritéria spravedlivé příčiny a správného úmyslu, na druhou stranu mohlo představovat bariéru při válce se státy a osobami odlišného vyznání.

Výše v textu se dále ukázalo, že postavení panovníka je relevantním faktorem z hlediska tématu spravedlivé války. Zatímco pro Akvinského představoval panovník rozumovou složku celé společnosti a měl jednat v zájmu lidí a vést je k obecnému dobru, tak Grotius naopak zastával názor, že panovník nemusí nutně vládnout ve prospěch lidu a v mnoha případech nebyla jeho moc vůči poddaným ničím omezená. Analyzované dobové zprávy v kronikách takovou

jednotnou koncepci panovníka nepředkládají. Existují zmínky o panovnících, kteří vládli více „paternalistickým“ způsobem, tj. s ohledem na zájmy a potřeby svých poddaných, chovali se přátelsky ke svým vazalům, dodržovali smlouvy a dané slovo a dbali na zachování křesťanských principů. Na druhou stranu zmiňují kronikáři i panovníky, jejichž vláda měla spíše absolutistické tendence. Ti rozhodovali o válce hlavně na základě svých vlastních zájmů a určovali právo vůči šlechtě, svým příbuzným a svým poddaným s menším ohledem na jejich práva a zájmy. Při této kategorizaci je třeba mít na paměti, že se mohlo jednat o literární stylizaci a autorskou licenci kronikářů.

Na závěr této kapitoly lze říci, že právo samotné se podle středověkých kronik z 6. až 15. století vyznačovalo tím, že nebylo příliš rozdělováno na soukromé a veřejné. Ačkoliv Hugo Grotius zvažoval, zda je zahájení války věcí veřejnou či soukromou, nelze toto u analyzovaných středověkých kronik jednoznačně posoudit, protože zmíněné kroniky pojednávaly převážně o dějinách panovnických rodů a o privilegovaných vrstvách, spíše než o soukromých sporech. Kromě toho navíc texty kronik zřetelně reflektují, že jedna z klíčových otázek teorie práva a právní filozofie 19. a 20. stol., totiž otázka vztahu práva a morálky, byla v dané době zodpovězena směrem ke splývání rozdílů mezi právem a morálkou, resp. ke zejména splývání práva a spravedlnosti. Tento aspekt občas činí obtížným určit, která pravidla byla vnímána kronikáři jako závazná, a která nikoliv.

5. Smlouvy a jiné listiny z období mezi 13. a 15. stoletím

5.1. Vymezení práva a právních pramenů

S ohledem na výzkum tématu se nyní zaměříme na analýzu středověkých smluv a prohlášení z období 13. a 15. století. Jedná se zejména o smlouvy mezi panovníky zemí Koruny české a jejich tehdejšími sousedy. Pro analýzu bylo sondážně využito přibližně 50 takových dobových smluv. Cílem této části je zachytit právo na válku v praxi, a to zejména jeho smluvní rozměr.

Uvedené listinné prameny neupravují výslovně právo na válku a nezabývají se hodnocením nebo ospravedlněním jednotlivých rozhodnutí panovníků o zahájení války. Typická je pro ně spíše snaha o prevenci válečných konfliktů, zakládání válečných aliancí anebo mírová ukončení sporů. Smlouvy z tohoto důvodu nepoužívají terminologii a kritéria, která jsou běžná u analýzy válečných konfliktů jako je např. spravedlivá příčina nebo správný úmysl.

Ve zkoumaném období se kontrahenti těchto smluv nesnažili nastavit obecná a trvalá pravidla pro vedení války, jež by byla použitelná pro všechny případy a všechny subjekty, a tedy obecně závazná, nýbrž usilovali o nalezení řešení a vytyčení limitů v konkrétním případě. Smlouvy například zakotvovaly sankce za porušení mírové dohody pro obě strany, a tedy nepřímo představovali pravidla pro zahájení budoucí války. Na základě těchto pramenů se pokouším identifikovat právní rámec, ve kterém diskuze o válce probíhala, a najít prvky, které byly pro takovou diskuzi typické a jež se v rámci stanovení rámce pro zahájení války opakovaly. Nejstarší listina z uvedené sumy analyzovaných dokumentů pochází z roku 1212 a nejnovější pak z roku 1511. Nejvíce listin, jež byly použitelné pro analýzu, však pochází z období 14. a 15. století.

Smlouvy mezi suverény lze podřadit v 13. až 15. století pod nařízení panovníka jakožto jeden z druhů pramenů práva. Středověké prameny práva, které upravovaly válečné poměry, sestávaly hlavně z aktů panovníka. Dalším ze středověkých pramenů válečného práva obecně a spravedlivých důvodů války konkrétně byly obyčeje. Vzhledem ke skutečnosti, že převážnou část právního řádu tvořily právě obyčeje, odpovídala tomu i míra komplexnosti středověkého válečného práva, jež bychom mohli označit z dnešního pohledu jako relativně jednoduché. Obyčeje jakožto nepsané právo totiž ze své podstaty logicky činily právo jednoduchým, konzervativním a neměnným. Nařízení panovníka představovalo v tehdejší době výjimku ze systému zvyklostí, které je buďto proměňovalo nebo se snažilo některý aspekt obyčejového

práva zdůraznit. Takový panovníkův zásah byl tedy spíše vzácným, leč o to významnějším pramenem válečného práva.³²²

Je třeba zdůraznit, že středověký systém právních pramenů nelze posuzovat stejným měřítkem jako současný právní systém. Jednalo by se totiž o metodu ideálního modelu, jež by mohla závěry zkreslit už jen proto, že stávající systém pramenů práva je výsledkem dlouhotrvající evoluce. Přesto i v té době existoval systém, který lze považovat za „*normativní řád s výraznými právními aspekty*.“³²³ Velmi důležitou roli hrál v tehdejší době právní rituál, který lze definovat jako „*jakékoliv na veřejnosti inscenované a sakrální autoritou podepřené jednání, jehož specifikem je schopnost vyvolat právní účinky*.“³²⁴ Funkce rituálu byla komunitární, stabilizační a protikonfliktní,³²⁵ což jsou vlastnosti, jež lze nalézt právě u analyzovaných listin týkajících se dobového vedení války.

Zásadní role, již panovník podle svědectví předmětných listin hrál ve více či méně ritualizovaném jednání se zahraničím včetně zahajování války a argumentačních důvodů takového zahajování války, byla dána tehdejší patrimoniální povahou státu. V systému patrimoniálního státu měl panovník velkou moc. Byl považován za vlastníka celého teritoria. Mimo to byl také nejvyšším zákonodárcem, reprezentantem státu a nejvyšším velitelem vojska.³²⁶

Na základě koncepce patrimoniálního státu lze říci, že ve středověku převládaly vztahy s personálním prvkem a až později se přidal i prvek teritoriální,³²⁷ což platí v zásadě obdobně i pro právo vedení války. Smlouva zavazovala spíše panovníka než stát jako celek. Tako skutečnost je reflektována v analyzovaných dohodách například tím, že pokud měla smlouva platit delší dobu než jen po dobu života vládnoucího panovníka, zavazovali se v textu předmětné listiny k jejímu dodržování také putativní panovníkovi následníci, případně další descendentí.

Důsledkem toho byla výrazná dynamika, fluktuace a prolínání právních poměrů mezi panovníky, a tím v zásadě i mezi státy. U patrimoniálního státu tak lze zvažovat, zda kromě tradičního panství nelze zvažovat také prvek charismatického panství.³²⁸ Tento dynamický systém měl rovněž některé stálé prvky, které dále dotvářely obecně známý obraz o dobovém právním systému. Ze jmenovaných stálých prvků je pro další analýzu právních listin z pohledu tématu této práce důležitá zejména otázka totožnosti panovníka a státu, absence dualismu

---

³²² MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Nuga, Orac, 1995., s. 10

³²³ RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 12

³²⁴ tamtéž, s. 36

³²⁵ tamtéž, s. 37

³²⁶ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 16, 18

³²⁷ Tamtéž, s. 16

³²⁸ Viz WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost: Pohled sociologa do dějin*. Praha: Mladá fronta, 1997

veřejného a soukromého života, již zmíněná priorita personálních svazků před teritoriálními a rovněž absence stálého vojska.³²⁹

Středověké smlouvy nelze ztotožňovat s mezinárodními smlouvami v dnešním slova smyslu. Nicméně je lze považovat za předchůdce moderních mezinárodních smluv. Nadále pro analyzované listiny je v této diplomové práci používán termín „mezinárodní smlouvy“, byť se jedná spíše o kvazismouvy. Texty těchto smluv připravovali a uzavírali zplnomocněnci ve jménu panovníků,³³⁰ obvykle osoby duchovního stavu, které disponovaly lepším právnickým a jazykovým vzděláním.³³¹

Stranami těchto smluv byli vždy samotní suveréni. Suverén nemusel být ovšem výlučně jen panovník. Vedle států existovaly i další jiné celky, které měly různou míru vlastní suverenity,³³² například představitelé šlechty, církevní hodnostáři jako arcibiskupové, města a městské svazy apod. Stranami smluv museli být suveréni, ale těmi nemuseli být nezbytně panovníci, aby bylo zachováno kritérium autority.

Výše zmíněné koncepty tedy představují základní právní rámec, v němž je nutné mezinárodní smlouvy pro účely této práce interpretovat. Pro lepší orientaci a přesnost interpretace je vhodné provést kategorizaci těchto smluv. Velice přínosné se přitom ukázalo dělení jednotlivých mezistátních forem od M. Wielersové. Ta se ve své analýze věnovala formám mezistátních uskupení v raném středověku. Obdobné prvky, které M. Wielersová našla pro období raného středověku ve franské říši, lze nalézt i pro období raného a vrcholného středověku v českých zemích. Pro účely práce kladu nározdíl od M. Wielersové větší důraz na kontraktační stránku a závazky z ní plynoucí než na obecná státovědná hlediska nebo obecně historická hlediska nadstátních útvarů.

M. Wielersová rozdělila formy mezistátních uskupení na (1.) *pax*, tj. svazek mezi státy zajišťující bezpečí před vojenskou agresí, (2.) *amicitia*, tzn. pouto věrnosti a lásky, oboustranný právní závazek k radě a pomoci, (3.) *foedus*, již ze starších dob známé vojenské spojení proti třetí straně a (4.) *fraternitas*, tedy spojení mezi královskými bratry vládnoucími různým zemím.³³³ Tyto formy vztahů se používaly i nadále, snad s výjimkou *fraternitas*, která v analyzovaných vybraných smlouvách zastoupena není. Názvy uvedených mezistátních spojení se postupem času proměňovaly a některé identifikační prvky, které byly výlučné pro jednu

---

³²⁹ RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové*, s. 20

³³⁰ tamtéž, s. 84

³³¹ Srov. BRIGGS, Charles F. Literacy, reading, and writing in the medieval West. *Journal of Medieval History*. 2000, Vol. 26, No. 4, s. 402, 409

³³² tamtéž, s. 84

³³³ WIELERS, Margret. *Zwischenstaatliche Beziehungsformen im frühen Mittelalter: (Pax, Foedus, Amicitia, Fraternitas)*. Münster, 1959. Inaugural-Dissertation. Westfälische Wilhelms-Universität Münster., s. 4, 27, 81, 99

formu, lze později nalézt i u ostatních typů mezistátních spojení. Mimo tři výše zmíněné typy jsou pro následující analýzu dále zásadní rozhodčí smlouvy nebo jiná pravidla pro řešení sporů. Toto dělení je pro účely této práce užitečné zejména tím, že každý smluvní typ obsahoval ustálená, leč odlišná, typizovaná ustanovení, která více či méně regulovala zahájení války. Jak je uvedeno v následující analýze, byly jednotlivé druhy smluv do různé míry schopné přispět k vytvoření dokonce i poměrně komplexního systému pravidel zahájení války s mnoha kontrolními a donucovacími mechanismy.

Mimo to je třeba zmínit, že analyzované smlouvy neupravují právo na zahájení války v materiálním smyslu, jako tomu bylo ve všech dosavadních kapitolách této práce. Tím, že smlouvy obsahují primárně ustanovení procesní povahy, jedná se o odlišný a unikátní systém kontroly válečného násilí, který pracuje spíše se smluvními povinnostmi než s analýzou a určením spravedlnosti příčin války. Pro úplnost je vhodné dodat, že některé analyzované „smlouvy“ nejsou jednotnou listinou obsahující synalagmatické právní poměry. V těchto specifických případech se jednalo spíše o dvě oddělená vzájemně směřující prohlášení, ve kterých strany stvrdily, že budou dodržovat dohodnuté povinnosti.

Přestože tato práce vychází z kategorizace M. Wielersové, ve které je jednotlivým názvům mezistátních forem přiřazena vlastní charakteristika, je třeba říci, že se analyzované smlouvy vrcholného středověku v českých zemích terminologicky lišily od názvů, které používá Wielersová. Smlouva, která obsahově odpovídá Wielersovou pojmenované formě *Pax*, tak občas v analyzovaných mezinárodních smlouvách nesla jiný název. Slovo mír se však stále vyskytovalo v názvech často, například ve složení „podmínky míru“ („*conditiones pacis*“) nebo „traktát míru“ („*tractatus pacis*“). Wielersovou nazvaná forma *amicitia* také neměla v českých smlouvách, kterými byla uzavírána, jednotné označení. Výjimkou tvořily dva případy, které shodně nesly název „spolek“ („*unio*“). Naopak *foedus* byl často příznačně pojmenován „*foedus*“, ale mohl být také doprovázen označením „pomoc“ („*auxilium*“), „slib ochrany“ („*servare promittit*“) nebo „slib služby“ („*servire promittit*“). Rozhodčí smlouvy měly v názvu nejčastěji výraz „*compromissum*“, což je termín, který latinský slovník překládá jakožto „společný závazek k dodržování rozhodčího řízení zaručený složením peněz.“³³⁴

Tato práce vychází z kategorizace M. Wielersové a po doplnění o rozhodčí smlouvy rozlišuje následující druhy kontraktů a závazků, související se zahájením války. Těmito jsou: válečné aliance (*foedus*), spojenecké smlouvy (*amicitia*), mírové smlouvy (*pax*) a rozhodčí smlouvy (*compromissum*). Kritérii použitými pro identifikaci a rozdělení jednotlivých výše

---

³³⁴ *Compromissum*. *Online Latin Dictionary* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=compromissum>

uvedených smluv jsou zejména komplexita ujednání, délka smlouvy, použité stylistické prostředky, smluvní povinnosti a v některých případech může také hrát roli určitost ujednání (zejména v případě stanovení určitého plnění nebo určení konkrétního nepřítele, za účelem jehož porážky je smlouva uzavřena).

5.2. Válečné aliance a spojenecké smlouvy ve 13. až 15. století

Z uvedených čtyř druhů smluv lze na prvním místě zařadit do jedné množiny válečné aliance a spojenecké smlouvy. Válečné aliance a spojenecké smlouvy byly v mnoha ohledech podobné. Oba tyto druhy smluv upravovaly pravidla pro budoucí válečné konflikty, a to s různou mírou určitosti v každém jednotlivém případě. Kategorizovat je lze podle jejich stylistiky, účelu, množství povinností a konečně podle toho, zda mají povahu úplatnou či nikoliv.

Válečné aliance lze chápat pro účely této práce jako závazek či spojení, které bylo uzavřeno za účelem útoku na nepřítele. Jedna smluvní strana měla v úmyslu vést válečné tažení a druhá se zavázala poskytnout první straně vojenskou pomoc. Nejednalo se o trvalé spojení, často bylo trvání smlouvy omezeno časově či na konkrétní událost, anebo věčně. Věcné omezení mohlo vypadat například tak, že bylo ve smlouvě uvedeno, jaký typ pomoci a v jakém množství bude druhé straně při jejím válečném úsilí poskytnuto. Pro tento druh smlouvy bylo typické, že její znění bylo strohé a bez zbytečných formalit. Jako příklad lze uvést například smlouvu, v níž „Císař Friedrich III. slibuje králi Jiřímu odměnu 31.000 zlatých dukátů uherských, dopomůže-li mu vojenskou mocí k vládě nad královstvím Uherským; v této částce jest obsaženo 8.000 dukátů, které slíbil již dříve českému králi.“³³⁵ Zmíněných 8 tisíc se císař již v předchozí listině zavázal zaplatit za pomoc při jednání o korunovaci,³³⁶ nejspíše pro případ, že by proběhlo nenásilnou cestou.

Podstatným prvkem aliancí, s nimiž se lze v analyzovaných smlouvách setkat, byl právě specifický cíl. Typicky se jednalo o vojenskou pomoc proti konkrétnímu nepříteli, ovšem bez dalších rozsáhlejších doplňujících povinností. Například ve smlouvě z roku 1336 mezi českým králem Janem Lucemburským a magdeburským arcibiskupem Ottou byly stanoveny tři povinnosti českého krále: (1.) závazek poskytnout magdeburskému arcibiskupovi přátelskou pomoc („*amicabiliter adjuvare*“) proti braniborskému markraběti Ludvíkovi, (2.) povinnost přijít

---

³³⁵ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 98, s. 69-70, dále jen jako „Smlouva o vojenské pomoci z roku 1459“ (č. 7)

³³⁶ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 97, s. 69-70, dále jen jako „Smlouva o pomoci z roku 1459“ (č. 6)

mu na pomoc v případě obležení arcibiskupových opevnění, měst či hradů a (3.) povinnost jednostranně neuzavřít s markrabětem žádnou mírovou dohodu bez souhlasu arcibiskupa.³³⁷

Běžnou podmínkou pro zahájení a ukončení války byla tedy u tohoto typu smluv podmínka předchozího souhlasu druhé strany válečné aliance. Jako příklad tohoto prvku může posloužit listina z roku 1489 mezi polským králem Kazimírem a českým králem Vladislavem II. V této listině je uvedeno: „*Polský král Kazimír IV. slibuje králi Vladislavovi II. vojenskou pomoc proti uherskému králi Matyášovi. Kdyby však válku zahájil český král bez vědomí a souhlasu krále polského, smlouva neplatí.*“³³⁸ Ostatně podobnou strukturu měly v rámci mezinárodních smluv v moderní době také například smlouvy mezi ČSR, Sovětským svazem a Francií z roku 1935. V případě napadení Československa záviselo plnění uzavřené smlouvy se Sovětským svazem na postupu Francie.³³⁹

Dalším elementem, týkajícím se práva na válku, který se ve smlouvách obvykle nacházel, byl prvek finanční motivace, tzn. že zkoumané dohody obsahovaly ujednanou cenu, kterou musela jedna strana za služby svého spojence zaplatit. Uvedená finanční motivace mohla mít rovněž podobu podílu na válečném zisku. Uvedený prvek je možné ilustrovat např. v listině z roku 1459 obsahující konkrétní finanční částky za poskytnutí vojenské pomoci. Naproti tomu listina z roku 1336 detailně upravovala finanční motivaci spojence na základě řečené koncepce rozdělení válečné kořisti. Tato smlouva rozlišila např. kořist získanou dohromady a kořist získanou každým ze spojenců zvlášť, a v některých případech rozdělovala kořist poměrně podle početního nasazení vojsk při konkrétním obléhání či střetnutí.

Z výše psaného je možné velmi snadno pochopit, proč byly válečné aliance ve zkoumaném období tak výhodné. Umožňovaly panovníkům rychle získat další spojence, představovaly krátkodobý závazek a nevyžadovaly mnoho formalit. Vztahy mezi členy aliance ani nemusely být nijak vřelé. Nevyžadovaly tolik diplomatického úsilí jako jiné druhy smluv. Aliance byly uzavírány za účelem budoucího blíže určeného útoku ze strany spojenců proti třetí straně, která jednotlivé spojence svou vojenskou mocí převyšovala. Z hlediska práva na válku poskytovaly účastníkům aliance výhodu relativní jistoty v případě útočných operací. Jejich nevýhoda z pohledu v práci analyzovaných filozofických koncepcí byla, že nijak neupravovaly tedy ani

---

³³⁷ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 125, s. 139-140, dále jen jako „Smlouva o vojenské alianci z roku 1336“ (č. 38)

³³⁸ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 257, s. 135, dále jen jako „Smlouva o vojenské pomoci z roku 1489“ (č. 13)

³³⁹ Viz Ověřená kopie spojenecká smlouvy mezi ČSR a SSSR z 16. května 1935. *Labyrintem dějin českých zemí* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/02/labyrint-1935-Spojenecka-smlouva.pdf>

neomezovaly válečné násilí. Panovník je mohl využít pro svou spravedlivou válku, ale stejně snadno i pro válku nespravedlivou.

Právě v otázce délky závazku či určení konkrétního cíle se od válečných aliancí lišily spojenecké smlouvy. Pro spojenecké smlouvy bylo typické, že neměly žádný konkrétní cíl a jejich trvání nebylo omezené na konkrétní událost. Právě u spojeneckých smluv se zřetelně projevoval princip personalitý závazků. Ačkoliv mohly strany prohlásit, že uzavírají spojenectví na věčné časy, platnost takových spojeneckých smluv trvala obvykle pouze do konce života obou kontrahentů a závazek zanikal jejich smrtí, pokud nebyl obnoven anebo smlouva neobsahovala ustanovení zavazující i potomky kontrahentů. Spojenecké smlouvy cílily oproti válečným aliancím spíše na obranu a bezpečnost země než na konkrétní krátkodobý a strategický cíl majetkového nebo územního zisku. Z tohoto pohledu měly v pojetí právněfilozofických koncepcí blíže spravedlivým válkám. Jako zajímavost lze uvést, že k častým ujednáním v dobových spojeneckých smlouvách mimo jiné patřil závazek k vzájemné ochraně a neutralitě při sporech mezi spřátelenými zeměmi.

Tento typ smlouvy byl obvykle uzavřen bez peněžního protiplnění i s ohledem na to, že předmětem plnění nebyla žádná konkrétní vojenská akce, a ani se nepočítalo s rozdělením zisku z dobytých území, neboť účel spolku byl v první řadě obranný. Na rozdíl od válečných aliancí se spojenecké smlouvy rovněž vyznačovaly větší jazykovou bohatostí. Jejich texty nejrůzněji obsahovaly vyjádření spojenectví, lásky a věrnosti, často i odkazy na Boží autoritu, což je výrazně od aliancí odlišovalo.

Například vícestranné spojenectví mezi maďarským králem, českým králem, rakouskými knížaty, moravským markrabětem a tyrolským knížetem z roku 1336 obsahuje frázi „*polibek věčného míru*“ („*pacis perpetuae libatur osculum*“) a smluvní strany jej uzavřely „*v dobré víře a v upřímném duchu, dotýkaje se svatých evangelii*“ („*bona fide et sincero spiritu, tactis [...] sacrosanctis evangeliiis*“).³⁴⁰ V podobném duchu byla uzavřena smlouva z roku 1335: „*toužíc být sjednoceni ve svazku bratrské lásky a vytrvat s nimi [s králem českým a jeho syny] v upřímné náklonnosti, silné pevnosti nezničitelného přátelství, navždy a neporušitelně...*“ („*cupientes fraternae dilectionis vinculo uniri et cum ipsis in sinceritatis affectu, indissolubilis*

---

³⁴⁰ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemi: Tomi II Pars I*. [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 129, s. 143-144, dále jen jako „Spojenecká smlouva z roku 1336“ (č. 48)

amicitiae firma constantia, perpetuo et inviolabiliter permanere...“)³⁴¹ Výše uvedené citace ilustrují, jak byl rituál, symbolika a formální proklamace součástí dobového právního koloritu.

Účelem spojeneckých smluv uzavíraných ve zkoumaném období bylo získat vojenskou pomoc v nadcházejících válkách, ale na rozdíl od aliancí, jak již bylo výše řešeno, šlo o války obranné. Proto v nich nebylo specifikováno, proti komu byly uzavírány. Jejich ujednání mohla být i velice konkrétní, jak ilustruje například smlouva z roku 1330 mezi Janem Lucemburským a rakouskými vládci, kteří se zavázali k „úplnému přátelství a přátelské pomoci proti všem nepřátelům.“³⁴² Předmětná smlouva obsahovala ovšem řadu exempcí, proti kterým by spojenci nerealizovali společnou obranu, např. proti vévodovi Jindřichovi Bavorskému. Pokud by bavorský vévoda vstoupil do války s rakouskými vládci, českému králi bylo umožněno zachovat neutralitu. Jediný zásah českého krále, který smlouva povolovala v takovém případě, bylo diplomatické zprostředkování smírného vyřešení sporu.

Uvedená smlouva je z hlediska tématu práce velmi přínosná, obsahovala i mnohá další ujednání: žádná ze stran nesměla vstupovat do aliancí, které by byly v rozporu s touto smlouvou, rakouští vládci měla povinnost pomoci českému králi, pokud by se říšský trůn uvolnil a Jan Lucemburský by chtěl usilovat o titul krále Svaté říše římské apod.³⁴³

5.3. Mírové a rozhodčí smlouvy ve 13. až 15. století

Další významnou množinu mezinárodních smluv z 13. až 15. století představují mírové a rozhodčí smlouvy. Oba zmíněné druhy smluv se významným způsobem podílely na individuálním řešení konfliktů, kterým se buď snažily předejít anebo alespoň zajišťovaly nenásilné vyřešení vzniklého sporu. Na rozdíl od válečných aliancí a spojeneckých smluv nebylo jejich předmětem plánování obranné či útočné války, nýbrž naopak deeskalace krizové situace.

Mírové dohody z období 13. až 15. století se ze všech typů mezinárodních smluv vykazovaly největší rozmanitostí. Je možné proto rozlišovat více druhů podle toho, do jaké míry zavazovaly smluvní strany. Míra závazků souvisela také s tím, do jaké míry byly smlouvy schopné upravit budoucí právní poměry mezi státy a jak moc umožňovaly nastavit pravidla bránící budoucímu zahájení války.

---

³⁴¹ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemici: Tomi II Pars I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 115, s. 127-130, dále jen jako „Smlouva o konfederaci a spojení z roku 1335“, (č. 46)

³⁴² JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 91, s. 103-105, dále jen jako „Spojenecká smlouva z roku 1330“ (č. 36)

³⁴³ Tamtéž

Nejstručnější a nejjednodušší byla mírová dohoda, která pouze ukončovala válku, tzn. přeměnila válečný stav do mírového, přičemž se mohlo jednat o trvalý i dočasný mír. Příkladem tohoto typu je mírová dohoda přerušující spor mezi anhaltským hrabětem Albrechtem a falckrabětem Ludvíkem na žádost krále Karla IV. z roku 1351. Celková dohoda je strohá, má pouze čtyři řádky a nastolila mezi stranami konfliktu dočasné příměří, „*Waffenstillstand*“.³⁴⁴

O něco komplexnější bylo ukončení války se smluvním vypořádáním poměrů a s vypořádáním poměrů za pomoci rozhodce. Jako příklad zde může posloužit ukončení války roku 1349. Strany v dokumentu prohlašují, že „*všechny nelibosti, války a konflikty byly usmířeny a vypořádány tak, aby i všechna zlost a zášť, která mezi námi existovala, byla usmířena a již nikdy neobnovena.*“ („*Wir [...] alle missfell, krieg und aufleuf [...] versunet und verrichtet haben, das aller zorn und verdechniss [...] zwischen uns und in [...] versunet und ab sullen sein und nymer vernewet werden sullen in argen zu keinen zeiten.*“³⁴⁵ Uvedená smlouva z roku 1349 sloužila hned dvěma účelům – poskytovala potvrzení o ukončení všech dosavadních konfliktů a snažila se zamezit vzniku dalších sporů, které by mohly vzniknout z přetrvávající zášti. Na toto potvrzení navázala další ujednání, a v důsledku toho byla dohoda komplexnější a obsáhlejší, než byly mírové smlouvy nejjednoduššího rázu jako například výše zmíněné příměří z roku 1351. Mezi navazující ustanovení analyzované smlouvy z roku 1349 patřila úprava poválečných poměrů, zejména stanovení povinností, které měly zaručit navrácení věcí zpět do původního stavu. Obě strany slíbily, že propustí zajatce, vrátí si zabraný majetek a nahradí způsobenou škodu.³⁴⁶

Dalším příkladem mírové smlouvy z 13. až 15. století, která také patřila k více komplexnějším dohodám, byla mírová a rozhodčí smlouva z roku 1350 mezi braniborským markrabětem Ludvíkem a římským a českým králem Karlem IV.³⁴⁷ Smluvní strany si ze své vůle vybraly a potvrdily rozhodce a zavázaly se, že se podrobí jeho rozhodnutím a příkazům. Rozhodce pak vydal nález, ve kterém stanovil práva a povinnosti pro obě strany sporu a navedl

---

³⁴⁴ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 312, s. 358, dále jen jako „Smlouva o dočasném příměří z roku 1351“ (č. 40)

³⁴⁵ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 107, s. 126-127, dále jen jako „Mírová smlouva z roku 1349“ (č. 19)

³⁴⁶ Tamtéž

³⁴⁷ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 134, s. 170-171, dále jen jako „Mírová smlouva ze 7.2.1350“ (č. 20)

je ke smírnému vyřešení konfliktu.³⁴⁸ V tomto konkrétním případě následovalo po vydání nálezu další potvrzení o podřízení se výsledkům řízení³⁴⁹ a navíc ještě potvrzení mírového vypořádání všech sporů.³⁵⁰ Vzhledem k tomu, že byl spor komplikovaný, vyřešily se některé nároky v samostatném nálezu.³⁵¹ Na příkladu této smlouvy lze pozorovat, že komplikovanější spory, které měly obě strany zájem vyřešit, byly často doprovázeny více dokumenty, zejména mnoha potvrzeními a garancemi, které zajišťovaly, že se ujednané řešení sporu opravdu uskuteční. Mírové smlouvy s rozhodčím řízením z 13. až 15. století byly specifické tím, že kontrahenti přenechávali rozhodnutí o spravedlnosti zahájení války, resp. spravedlivé příčině sporu třetí osobě, která měla pravomoc provést hmotněprávní posouzení celého konfliktu. Oproti tomu mírové smlouvy se smluvním vyrovnáním konfliktu nechávaly na obou stranách sporu posouzení toho, kdo byl v rozporu s právem a v důsledku toho také, co si strany navzájem nahradí.

Nejvyšší míru formálnosti měly mírové dohody, které sloužily zároveň k založení spojenectví. Obsahovaly více povinností a byly mnohem delší než předchozí druhy mírových smluv. Obdobně jako u spojeneckých dohod pro ně platí, že čím více se mezi sebou strany zavázaly, tím přátelštější a zdvořilejší byl i tón dohody.

Příkladem tohoto spolku je dohoda z roku 1271 mezi českým králem Přemyslem Otakarem II. a maďarským králem Štěpánem.³⁵² Smlouva používá jazyk, který poukazuje na povahu uzavřeného svazku: „[boží] *příkaz míru, který je poutem lásky*“ („*praeceptum in pace, quae caritatis est vinculum*“) a „*sladkost souladu a lásky*“ („*concordiae et amoris dulcedo*“), obojí značící závazek lásky, a časté odkazy na Boží autoritu („*ex mandati coelestis*“). Smlouva používá také termín „*věčný mír*“ („*pax perpetua*“), který vypovídal o úmyslu udržet mír co nejdéle. Tento závazek byl upevněn i konkrétními ujednáními, např. vypořádáním se se zrádci,

---

³⁴⁸ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 136, s. 172-178, dále jen jako „Rozhodčí nález z 14.2.1350“ (č. 31)

³⁴⁹ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 137, s. 179-181, dále jen jako „Potvrzení o podřízení se výsledkům rozhodčího řízení z 15.2.1350“ (č. 22)

³⁵⁰ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 138, s. 181-182, dále jen jako „Deklarace usmíření z roku 1350“ (č. 32)

³⁵¹ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 148, s. 197-198, dále jen jako „Rozhodčí nález z 17.4.1350“ (č. 33)

³⁵² JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemicus: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 62, s. 172-182, dále jen jako „Mírová smlouva z roku 1271“ (č. 42)

kteří přeběhli na dříve nepřátelskou stranu nebo řešením sporů, které by mohly vzniknout na hranicích. Nechybí ani ustanovení o neutralitě v případě sporu mezi spřátelenými zeměmi a rozdělení jurisdikce pro řešení případných sporů mezi příslušníky obou zemí. Všechna tato ujednání měla přispět k uzavření všech starých sporů a připravit půdu pro novou spolupráci. Z právního hlediska v ní lze identifikovat stejné prvky jako u předchozího typu mírové smlouvy se smluvním vypořádáním poměrů mezi oběma stranami, s tím, že tento druh smlouvy neměl být ad hoc řešením konkrétního sporu, nýbrž zajistit právní poměry také do budoucna.

Kromě výše zmíněných povinností bylo plnění smlouvy z roku 1271 také velmi dobře pojištěno. Jejím garantem bylo mnoho církevních autorit, včetně papeže. Smlouva obsahovala ustanovení, které říkalo, že pokud by se papežský stolec měl uvolnit, pak je třeba vyslat konvoj, který znovu potvrdí sjednaná mírová ustanovení před shromážděním kardinálů. Smlouvu doprovázelo také prohlášení maďarského arcibiskupa a biskupů z toho samého roku o tom, že zajistí plnění smlouvy a sami se podrobí sankcím, pokud by v tom selhali.³⁵³

I z mírových dohod vyplývá paradoxně mnohé o pravidlech války. Z uvedených příkladů lze dovodit, že ačkoliv neexistoval stálý a jednotný právní rámec pro řešení válečných konfliktů, mohli si ho panovníci mezi sebou vytvořit sami. Mírová smlouva tedy mohla tímto způsobem určit, že všechny započaté války proti druhé smluvní straně budou nespravedlivé a nelegální. Zároveň navíc umožňovala nastavit efektivní systém vynucování pravidel. Smlouvy měly pořad osobní povahu, tzn. pravidla se vztahovala jen na strany smlouvy, případně na jejich spojence. Nelze v nich najít ani rámec pro posuzování příčin a úmyslů, místo toho byl upřednostňován systém nenásilného řešení konfliktu s mnoha guaranty.

Smlouvy o mírovém spojení (tzn. třetího typu) měly samozřejmě největší potenciál ovlivnit právo na válku v nějakém dlouhodobějším měřítku. To umožňoval hlavně systém preventivních opatření a následných sankcí. S obdobnou úspěšností mohly nastavit pravidla války také mírové smlouvy dosažené rozhodčím řízením (druhého typu). Na jejich vytváření se totiž podílelo velké množství významných osobností, i kdyby jen právní radou. Nález z roku 1350 uvádí jmenovitě 11 šlechticů, kteří se podíleli na právním posouzení, dodává však, že účastni byli i mnozí další.³⁵⁴

Mírové smlouvy však nebyly jedinými, které předcházely vzniku dalších sporů. Panovníci často uzavírali také samostatné rozhodčí smlouvy, případně smlouvy o jiném způsobu řešení

---

³⁵³ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1935, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=260>, listina 18, s. 30-31, dále jen jako „Slíb Maďarských biskupů z roku 1271“ (č. 15)

³⁵⁴ Rozhodčí nález z 14.2.1350 (č. 31)

sporu. Na rozdíl od mírových rozhodčích smluv umožňovaly vyřešit jádro konfliktu před zahájením války a sporu tak účinně předejít. Rozhodcem ve sporech 13. až 15. století mohli být třeba „*vyslanci a rozhodčí*“,³⁵⁵ nebo vládnoucí císař Svaté říše římské.³⁵⁶ Rozhodčí řízení bylo zjevně až subsidiárním prostředkem, jak uvádí jedna ze smluv, která měla být aplikována „*pokud selžou přátelská vyjednávání a řešení podle starodávného práva a zvyků obou zemí*“.³⁵⁷

Rozhodci byli častěji vybíráni z vnitrostátních činitelů, pokud se předpokládalo, že spor vznikne mezi poddanými. Naopak u sporů, které vznikaly mezi panovníky bylo běžné se odvolávat k výše postavené autoritě nebo si vybrat třetí nezávislou osobu obdobného postavení (např. spor mezi markrabětem braniborským a Karlem IV. měl rozsoudit v roce 1353 rakouský vládce).³⁵⁸ Jiné smlouvy zase ustanovily zvláštní zplnomocněnce (např. pro spory mezi císařem Maxmiliánem a králem Vladislavem II. v roce 1511).³⁵⁹

Smlouva, která využila jiného prostředku než institutu rozhodce, byla například smlouva z roku 1335 mezi polským králem Kazimírem a Janem Lucemburským.³⁶⁰ Kazimír ve smlouvě uvedl, že „*pokud by došlo k nějaké újmě, svaz míru mezi námi a řečeným Janem, králem českým, nemá být žádným způsobem porušen, nýbrž má vytrvat pevně ve své síle*.“ Tato konkrétní smlouva upravuje problém přeshraničního plundrování, které by mohlo eskalací vést i k válce. Obě strany se tomu proto zavázaly předejít. Odpovědnost za škodu v tomto případě dopadala na kapitána s jurisdikcí v dané oblasti, který byl podřízen králi. Ten měl povinnost pachatele dopadnout a pokud se mu to nepodařilo, musel škodu nahradit sám.

Existence rozhodčích smluv nasvědčuje tomu, že spory, které mohly vést ke spravedlivé válce, mohly být právně posouzeny a vyřešeny ještě před zahájením války. Rozhodčí řízení fungovala hlavně na personální a individuální úrovni. Neumožňovala proto tvorbu uceleného

---

³⁵⁵ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 117, s. 76, dále jen jako „Spojenecká smlouva z roku 1459“ (č. 8)

³⁵⁶ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 482, s. 486-487, dále jen jako „Smlouva o arbitráži z roku 1360“ (č. 41)

³⁵⁷ Tamtéž

³⁵⁸ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 256, s. 308-310, dále jen jako „Smlouva o arbitráži z 15.7.1353“ (č. 26)

³⁵⁹ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 352, s. 174, dále jen jako „Spojenecká smlouva z roku 1511“ (č. 14)

³⁶⁰ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 118, s. 132-134, dále jen jako „Mírová smlouva z roku 1335“ (č. 37)

a stálého systému, který by institucionálně posuzoval právo na válku. Je nicméně jasné, že válka a její zahájení byly předmětem právní diskuze.

5.4. Typická ujednání smluv ve 13. až 15. století

Mezinárodní smlouvy 13. až 15. století neměly žádnou ustálenou strukturu, která by byla dodržována ve všech případech. Existovala nicméně opakující se ujednání, která lze kategorizovat do několika skupin. Smlouvy obvykle začínaly úvodními ustanoveními, která vymezovala smluvní strany a stanovila účel nebo předmět smlouvy. Formálnější dohody mohly také pojednávat o úmyslu a vztahu mezi jednotlivými aktéry.

Jádrem smlouvy bylo vymezení vzájemných práv a povinností smluvních stran. Na ně pak navazovala vedlejší ujednání, která povinnosti blíže specifikovala, např. vyjímala některé aktéry, proti kterým se válčit nesmělo.³⁶¹ Jiným typickým ujednáním bylo pojištění výkonu smlouvy. Tím mohl být např. závazek, že strana svou pomoc neodvolá³⁶² nebo povinnost otevřeně projevovat nepřátelství vůči společnému nepříteli.³⁶³ Občas je možné nalézt ustanovení ohledně reparací a navrácení do původního stavu, která měla napomoci k urovnání konfliktu a vymezit právní poměry do budoucna. Mohlo jít například o propuštění či výměnu zajatců³⁶⁴ nebo vzdání se půdy ve prospěch druhé strany.³⁶⁵

Velice podstatnou část smlouvy představovala ustanovení o kontrolních a donucovacích mechanismech, které zajišťovaly vymahatelnost smlouvy. Vymáhání práva se dělo skrze preventivní opatření a následné sankce. Příklady preventivních ustanovení lze najít v mnoha smlouvách. Patřily mezi ně zákazy formovat aliance s nepřítelem³⁶⁶, uzavírat jiné smlouvy v rozporu s již existující smlouvou³⁶⁷ či jednat bez vědomí a souhlasu kontrahenta.³⁶⁸ Smluvní strany si mohly také ujednat, že řešení daného sporu nebude ovlivněno žádným novým vzniklým sporem.³⁶⁹ Některá preventivní ustanovení měla zase více personální povahu. Mohla tak

---

³⁶¹ Spojenecká smlouva z roku 1330 (č. 36)

³⁶² HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 144, s. 192-194, dále jen jako „Smlouva o válečné alianci z roku 1350“ (č. 23)

³⁶³ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemicus: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 105, s. 441-442, dále jen jako „Smlouva o válečné alianci z roku 1303“ (č. 45)

³⁶⁴ Mírová smlouva z roku 1349 (č. 19)

³⁶⁵ Mírová smlouva z roku 1271, (č. 42)

³⁶⁶ Spojenecká smlouva z roku 1330, (č. 36)

³⁶⁷ Tamtéž

³⁶⁸ Smlouva o vojenské pomoci z roku 1489 (č. 13)

³⁶⁹ HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z:

například určit osoby, které budou smlouvu kontrolovat či vynucovat. Jako příklad lze uvést slib českých a maďarských biskupů: „*Slibujeme, že zajistíme, [...], aby smlouvy a dohody o míru a spojení [...] byly plněny a dodržovány naším králem a jeho lidmi v dobré víře, beze lsti či jakéhokoliv zlého úmyslu.*“³⁷⁰

Výše zmíněná opatření sloužila hlavně k prevenci proti zahájení nového válečného konfliktu mezi stranami. Smlouvy nicméně disponovaly nezřídka rovněž širokou škálou sankčních opatření pro případ, kdyby se jedna ze smluvních stran rozhodla jejich ustanovení porušit. Ta se lišila podle toho, zda se měla uplatnit na veřejné či soukromé osoby. Pro panovníky byla nejčastější a nejzávažnější sankcí exkomunikace.³⁷¹ Obzvláště smlouva z roku 1271³⁷², která byla základem pro výše zmíněný slib biskupů, obsahovala velké množství sankčních opatření. Mimo exkomunikaci uváděla následující prostředky: „*Pokud by se [...] mělo stát, že narušíme mír nebo to, co bylo nyní ujednáno, již zmíněný Biskup salzburský a jmenovaní biskupové, stejně tak jako baroni našeho království, nás opustí a připojí se ke králi maďarskému [...]. Dále podřídí tyto biskupové naše království a země církevnímu interdiktů ve svých diecézích [...]*“³⁷³ Církevní interdikt patřil společně s exkomunikací k nejzávažnějším církevním trestům kanonického práva a zakazoval účast na svátostech.³⁷⁴

V případě porušení této smlouvy však dopadaly sankce také na guaranty. V prohlášení biskupů byly jmenovány sankce pro ty, kteří zanedbali dohled nad plněním smlouvy. V tomto případě čekal biskupy trest, který stanovil jim nadřízený kardinál. Kromě pozemských důsledků stanovily některé smlouvy i tresty více náboženského rázu: „*Dodáváme, že každý, kdo poruší výše uvedené, kromě toho, že si odnese poskvrnu hanby vyplývající z porušení přísahy, pocítí prudkost boží pomsty.*“³⁷⁵

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 261, s. 316-319, „Smlouva o arbitráži z roku 17.7.1353“ (č. 27)

³⁷⁰ Slib Maďarských biskupů z roku 1271, (č. 15)

³⁷¹ tamtéž, dále i HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1935, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=260>, listina 26, s. 41-43, dále jen jako „Mírová smlouva z roku 1284“ (č. 17), Mírová smlouva z roku 1271 (č. 42), Smlouva o konfederaci a spojení z roku 1335 (č. 46)

³⁷² Slib Maďarských biskupů z roku 1271, (č. 15)

³⁷³ Mírová smlouva z roku 1271, (č. 42)

³⁷⁴ SPUNAR, Pavel. Interdikt. *Religionistická encyklopedie* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/interdikt_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/interdikt_(JKI-K)) a BOUDINHON, A. Interdikt. *Catholic Encyclopedia* [online]. 1910 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.newadvent.org/cathen/08073a.htm>

³⁷⁵ Mírová smlouva z roku 1271, (č. 42)

Sankce pro soukromé osoby byly oproti tomu méně časté a méně různorodé. Obvykle jim byl stanoven trest vyhnanství,³⁷⁶ vyřazení ze společenského života³⁷⁷ nebo ztráta a zničení majetku, pokud se pachatelé odmítali podřídit spravedlnosti.³⁷⁸ V některých případech spadala povinnost zajistit spravedlnost na velitele města, v jehož jurisdikci došlo ke konfliktu.³⁷⁹

Smlouvy pak zakončovala ustanovení formální povahy, která mohla obsahovat informace o obnovení či trvání smlouvy a určovala datum a místo uzavření smlouvy.

5.5. Dílčí závěr

Smlouvy a prohlášení z 13. až 15. století tvoří významný zdroj informací o smluvním aspektu práva na válku ve vrcholném středověku. Pokud strany konfliktu měly vůli zachovat mírový stav, mohly skrze vzájemné dohody a opatření vytvořit účinnou a rozsáhlou síť prostředků, které předcházely válce a řešily konflikt nenásilným způsobem. Význačným prvkem těchto mezinárodních smluv je jejich procesní povaha, která se projevuje například tím, že smlouvy řeší častěji, kdo je zodpovědný za posouzení sporu či vyřešení konfliktní situace spíše, než že by obsahovaly hmotněprávní pravidla, která určí spravedlnost mezi stranami.

Smlouvy se obvykle snažily konfliktu předejít úplně. Řešení předvídatelných a jednoduchých sporů mohlo být upraveno dopředu, jak je to např. vidět u přeshraničního plundrování. Pokud to nebylo možné, mohly se strany shodnout na sankčních prostředcích, případně podrobit spor rozhodčímu řízení. Analyzované dokumenty mají výraznou právní povahu, která nasvědčuje tomu, že ujednání byla vnímána stranami jako závazná a vynutitelná a nejednalo se tedy pouze o morální apel či nezávazné prohlášení. Vynutitelnost smluv zaručovalo velké množství preventivních a sankčních prostředků.

Kritéria, která se běžně aplikovala na válečné právo, se ve smlouvách tolik nevyskytují. Zajímavá je úplná absence diskuze o spravedlivé příčině, která se však dá vysvětlit převážně procesní povahou smluvních ustanovení. Ze stejného důvodu se v textech neobjevují ani kritéria správného úmyslu a nutnosti. Naopak v nich lze najít implicitně obsažené kritérium legitimní autority, neboť jednotlivé smluvní strany se musely navzájem vnímat jako legitimní autority, aby

---

³⁷⁶ HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 226, s. 120-121, dále jen jako „Mírová smlouva z roku 1479, č. 1“ (č. 11)

³⁷⁷ Mírová smlouva z roku 1335, (č. 37)

³⁷⁸ Tamtéž

³⁷⁹ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemic: Tomi II Pars I*. [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 148, s. 164-167, dále jen jako „Smlouva o arbitráži z roku 1337“ (č. 49)

spolu mohly jednat o válce a míru. Častá jsou také ustanovení, která se zaobírala proporcionalitou a nutila strany k diplomatickému jednání před zahájením války.

Výhody tohoto systému byly mnohé. Jednou z nich je například velké množství lidí, kteří se na něm podíleli. Ti měli moc zasáhnout do politického dění a výrazně ovlivnit mezinárodní vztahy ve středověké Evropě 13. až 15. století. V první řadě to byli samozřejmě panovníci jednotlivých zemí, ale důležitou roli hráli i zástupci šlechty a duchovenstva. Kromě toho byly smlouvy uzavírány dobrovolně, dokonce i smlouvy o rozhodčím řízení, kde nález vydala třetí nezávislá strana. To nepochybně také přispělo k účinnosti celého systému. Zejména delší a komplexnější smlouvy měly velký potenciál přispět k regulaci práva na zahájení války mezi stranami v dlouhodobém horizontu. Kratší smlouvy jako např. vyjednání příměří naopak neměly pro úpravu práva na zahájení války velký význam.

Dobrovolnost smluvního systému však mohla být stejně tak nevýhodou. Panovníkům, kteří chtěli jednat o míru, neposkytovaly smlouvy žádný prostředek, jak přimět k vyjednávání zemi, která vyjednat nechtěla. Další nevýhodou představovala také individuální a nesystematická povaha řešení sporů, která příliš nepodporovala právní jistotu a jednotnou koncepci práva na zahájení války.

6. Válečné manifesty z období 15. až 17. století

6.1. Manifest jakožto právní dokument

Významný příspěvek k tématu práva na válku ve středověku a raném novověku, zkoumaného v této práci, představují válečné manifesty, tj. dokumenty, které obsahovaly vyhlášení a ospravedlnění války. Předmětem zkoumání v této kapitole je šest manifestů, které pochází z období mezi 15. a 17. stoletím. V rámci jejich analýzy v této práci je hlavní důraz položen zejména na kvalitativní posouzení jejich typických znaků a stylistických prostředků. Cílem kapitoly je určit, která kritéria byla určující pro posouzení spravedlnosti zahájení války a jak bylo vnímáno postavení panovníka a jiných subjektů samotnými autory manifestů. Cílem kapitoly naopak není posoudit, která strana byla v právu nebo zasadit manifest do dobového kontextu za účelem posouzení pravdivosti jednotlivých tvrzení.

Válečný manifest jakožto právní dokument neměl v 15. až 17. století žádné ustálené definiční znaky, ale tato práce se drží koncepce, na jejímž základě jsou manifesty rozlišovány v databázi válečných manifestů.³⁸⁰ Aby se listina kvalifikovala jako válečný manifest, musela splňovat následující znaky: (1.) dokument byl veřejný, (2.) jeho autorem byl suverén, (3.) byl adresován jinému suverénovi a (4.) obsahoval důvody, které ospravedlňovaly započetí války.³⁸¹ Ne všechny dokumenty z této doby mohly z podstaty věci splňovat všechny tyto požadavky.³⁸² Pro dokumenty, které splňovaly tři ze čtyř uvedených podmínek, se proto používá pojem „kvazimanifest“. Pokud vydala strana manifest, který byl odpovědí na nepřátelský manifest, používá se pojem „protimanifest“.³⁸³

Vydávání válečných manifestů se neodmyslitelně vázalo na praxi vyhlášení války. Vyhlášení války bylo běžnou součástí vedení války už ve starověkém Římském impériu, ale po jeho pádu se tato praktika objevila v Evropě znovu až ve 12. století. Povinnost vyhlášení války pevně ukotvila Zlatá bula Karla IV. z roku 1356.³⁸⁴ Tento vývoj významně ovlivnil v práci zkoumaná kritéria zahájení spravedlivé války. Praxe vyhlášení války se odrazila také např. v díle H. Grotia, který ji považoval za podmínku zahájení formální války.

---

³⁸⁰ HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos, s. 1145

³⁸¹ Tamtéž, s. 1148

³⁸² Například u občanských válek nelze očekávat, že bude splněn požadavek, aby byl autorem manifestu suverén.

³⁸³ HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos, s. 1148

³⁸⁴ TISCHER, Anuschka. *Offizielle Kriegsbegründungen in der Frühen Neuzeit: Herrscherkommunikation in Europa zwischen Souveränität und korporativem Selbstverständnis*. LIT Verlag, 2012, s. 31 (dále jen jako „Offizielle Kriegsbegründungen“)

Povinnost vyhlásit válku však nezbytně nezahrnovala také povinnost válku ospravedlnit. K tomu, že se začaly uvádět také důvody ospravedlňující válku, přispěla významným způsobem reformace v 16. století. V době před reformací měl v západní a střední Evropě klíčovou funkci papež jakožto jednotící autorita pro veškeré západní křesťanstvo. Vyjednávání o konfliktech se konalo právě před ním (anebo před seniorem v případně konfliktu mezi vazaly) a podobalo se soudnímu řízení. Papež v něm hrál omezenou, leč významnou roli: nemohl zabránit válce, ale jeho přítomnost mohla napomoci k mírovému výsledku vyjednávání, a mohl dohlédnout na to, aby obě strany dodržovaly stanovená pravidla.³⁸⁵ Toto se zásadně změnilo právě během reformace, neboť protestantská frakce přestala autoritu papeže přijímat. Celý systém, který stál na vyjednávání o konfliktech a na snaze o ospravedlnění vlastního nároku, přestal být nadále funkční. To však nezměnilo nic na tom, že protestantské válčící strany chtěly i nadále ospravedlnit zahájení svých válek.³⁸⁶ Vhodnou příležitost jim poskytoval právě válečný manifest.

Tato postupná změna se projevila i na adresátech manifestů. Původně jimi byl především Bůh a protivník strany, která vydávala manifest. Druhotně jím mohla být také šlechta, která mohla být argumentací přesvědčena k vytvoření aliance s jednou či druhou stranou. Až teprve v poreformační době začaly být manifesty stále častěji adresovány „*všemu lidu*“.³⁸⁷ Manifest měl i další funkce kromě ospravedlnění války. Sloužil mimoto jako důkaz o tom, že se strana snažila o diplomatické vyřešení sporu a mnohdy mohla tato komunikace vést dokonce i k vyřešení konfliktu.³⁸⁸

Z dobových zdrojů lze dovodit, že povinnost vydat před zahájením války válečný manifest byla v 15. až 17. století právní povahy. Podle raně novověkého právníka E. de Vattela bylo vydání manifestu součástí obyčejového práva.³⁸⁹ Porušení této povinnosti navíc mělo závažné právní i faktické následky. Strana například ztratila nárok na dobytá území či náhradu škody, opomenutí válku ospravedlnit mohlo navíc přinést významný zásah do reputace. Pokud strana vydala manifest a druhá jej nechala bez odpovědi, hrozilo zase, že veřejné mínění se bude utvářet pouze na základě argumentů, které publikovala nepřátelská strana.³⁹⁰

---

³⁸⁵HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos, s. 1153-1157

³⁸⁶ Tamtéž, s. 1157-1161

³⁸⁷ TISCHER, Anuschka. *Offizielle Kriegsbegründungen*, s. 34

³⁸⁸HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos, s. 1171-1173

³⁸⁹ Tamtéž, s. 1171

³⁹⁰ TISCHER, Anuschka. *Offizielle Kriegsbegründungen*, s. 38-39

6.2. Druhá šmalkaldská válka

Manifest z roku 1552³⁹¹ popisuje okolnosti započetí druhé šmalkaldské války, která byla pro evropské dějiny významná tím, že vyústila v uzavření Augšpurského míru. Jsou v něm uvedeny důvody, které ospravedlňovaly zahájení války, a také posouzení některých dalších kritérií jako například nezbytnosti a správného úmyslu. Autorem manifestu byl francouzský král Jindřich II. a dokument byl adresován německým stavům. Obsahem dokumentu bylo ospravedlnění králova rozhodnutí přijít na pomoc německým protestantským stavům v konfliktu mezi nimi a katolickým císařem Karlem V.

Francouzský král uvedl manifest popisem minulých událostí, které předcházely tehdejší situaci roku 1552. Popisoval hlavně kroky, které podnikla Francie k nastolení všeobecného míru, zejména snahu o zachovávání křesťanství, pomoc Skotskému království, obnovení aliance se Švýcarskou konfederací a znovuzískání města Bonn, ve kterém byl opětovně nastolen pořádek. Francouzský král také uzavřel mírovou dohodu s Anglií, ale císaři Svaté říše římské se povedlo mír podkopat a vyvolat válku mezi oběma královstvími, která přinesla Anglii i Francii velkou škodu.

Francouzský král komentoval jednání římského císaře těmito slovy: „[...] *císař nám dal dostatek důvodů k válce nejrůznějšími tajnými a nebezpečnými praktikami a zrádným uzurpováním našich práv a násilnými akcemi proti nám, přesto jsme se více spoléhali na boží přízeň a mír našich poddaných než na pomstu a čest, kterou jiní hledají ve válce.*“³⁹²

Tato úvodní část umožnila králi deklarovat úmysl Francouzského království, který byl podle jeho slov orientován k míru a jednotě mezi evropskými zeměmi a vždy se vztahoval k ochraně a podpoře křesťanství. Stanovení úmyslu mělo v manifestu privilegovanou pozici, neboť je jím manifest zahájen a zároveň ho na konci uzavírá. Citovaná pasáž poskytla králi také výhodnou pozici v morální rovině, neboť na ní ilustroval svoji benevolenci a nadhled, které ho vedly k tomu, že přes všechny uvedené důvody válku nezahájil.

V další části své argumentace se zabýval vnitřními poměry ve Svaté říši římské. Kritizoval zejména zacházení císaře se šlechtou, která si stěžovala na útlak. Jindřich II. uvedl, že francouzský a německý národ sdílely obyčeje a měly společný původ a že doufal v dosažení jednoty mezi Svatou říší římskou a Francouzským královstvím, aby mohly společně čelit nebezpečím, která by hrozila křesťanské víře. Avšak ve Svaté říši nenalezl mezi šlechtou ani

---

³⁹¹ *Sendschreiben Der Königlichen Majestat zu Frankreich* [online]. War Manifestos Database. 1552, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://perma.cc/75WM-V6Z4>, viz příloha č. 1

³⁹² Tamtéž, s. 2

mezi stavy takovou jednotu, která by mohla být základem pro jednotu německého národa. Toto vyhodnocení situace vytvářelo ve francouzském manifestu pocit nezbytnosti nějakého zásahu.

Dále přešla argumentace ke konkrétním událostem, které se staly skutečnou příčinou války. Octavius, vévoda Placenzský a Parmský, byl nespravedlivě napaden císařem a papežem a král Jindřich mu přislíbil pomoc a rozhodl se konečně vyslyšet prosby šlechty a stavů. Sliboval jim zasáhnout na základě „křesťanského porozumění“ a s cílem zachránit svobodu německého národa. Nezbytnost tohoto kroku dovozoval z toho, že pokud by nezasáhl, znamenalo by to zánik německého národa a následně také zánik křesťanství.

Poté přešel ke kritice konkrétních politik německého císaře. Kritizoval ho za špatnou správu zemí, za nevyslyšení francouzských vyslanců, dále kvůli zákazu sloužit v cizím vojsku pro německé vojáky, což bylo podle francouzského krále v rozporu s právním obyčejem, a také na praxi odvolacího soudu („Camergericht“).

Tato druhá část se dopodrobna soustředila na posouzení kritéria spravedlivé příčiny války, kterou francouzský král spatřoval v „nebezpečných praktikách“ římského císaře a v jeho útlaku německé šlechty. V úvodu zmíněné úskoky císaře však nakonec nezavdaly příčinu k válce, jak sám král podotknul, a vnitropolitické konflikty byly záležitostí Svaté říše. Tyto dva samotné důvody tedy zřejmě nebyly tolik přesvědčivé, neboť argumentace zde implicitně naráží na kritérium legitimní autority, na jehož základě by francouzský král neměl mít právo zasahovat do záležitostí německého národa. Proto si zde vypomohl zejména apelem na nutnost a ochranu křesťanských a humanitních hodnot.

Nedostatek legitimní autority překlenul argumentem sdíleného původu a cíle, společně se zdůrazněním hodnot jako byla spravedlnost, čest a právo: „[...] *neviděli jsme žádný způsob, jak bychom mohli oprávněně a spravedlivě odmítnout legitimní a spravedlivou žádost knížat a stavů říše, aniž bychom porušili svou čest a odepřeli jim pomoc, kterou nám milostivě poskytl Bůh všemohoucí, abychom se postavili na odpor nespravedlnosti a podpořili ty, kteří by byli utlačováni proti právu.*“ Nezbytnost dovedl zejména z toho, že zánik Svaté říše by vedl k zániku křesťanství, které by mohlo podlehnout v tehdejších částých nájezdech Turků.

Na základě zmíněných důvodů proto uzavřel manifest ohlášením nově uzavřené aliance s německými stavy. Toto prohlášení doprovázelo opětovné ujištění o správných úmyslech francouzského krále. Jeho cílem bylo pomoci německému národu nikoliv ze ziskuchtivosti, ale aby podpořil jeho svobodu a získal si svými činy nesmrtelnost.

Tento dokument využíval bohatě všech pěti kritérií spravedlivé války, s výjimkou proporcionality. Zajímavou argumentační strategií zde bylo zejména překlenutí nedostatku legitimní autority apelem na společné křesťanské zájmy a společný původ. Tento krok se

v dokumentu snažil vyvolat obraz panovníka jakožto „paternalistického“ vládce, který dbal na zájmy svého lidu a staral se i o sousední spřízněný křesťanský lid, což je koncepce, se kterou se můžeme setkat např. u Tomáše Akvinského. Tento zájem proto dodal králi podle jeho slov nezbytnou autoritu k humanitárnímu zásahu ve prospěch utlačovaných německých stavů. Králem vytvořený obraz však samozřejmě nemusel odpovídat realitě a mohlo mu ve skutečnosti jít o své vlastní mocenské zájmy, proto je třeba přistupovat k posouzení úmyslu s určitou obezřetností. Z výše uvedeného lze však dovodit, že pokud v této situaci existovaly hodnoty, které mohly započítí války ospravedlnit, pak se jednalo právě o ochranu křesťanství a o zájmy šlechty a stavů.

6.3. Třicetiletá válka

Z období třicetileté války pocházely dva manifesty: kvazimanifest českých stavů z roku 1618³⁹³ a protimanifest³⁹⁴ českého krále z roku 1620. Události, které jsou v manifestech popsány, pak vedly k zahájení Třicetileté války a k porážce českých stavů na Bílé hoře. Oba dokumenty obsahovaly rozsáhlou a podrobnou právní argumentaci, která měla doložit spravedlnost jejich věci.

Dokument z roku 1618 byl pojmenován „Apologia“, nesl se ve zdvořilém, leč neústupném duchu a jeho adresátem byl český král.³⁹⁵ Stav v manifestu argumentovaly, že měly nárok na obranu a určitou ostražitost vzhledem k okolnostem, ke kterým došlo až do dne vydání manifestu. Důraz právní argumentace dokumentu byl kladen hlavně na vysvětlení spravedlivé příčiny, která byla do detailů rozvinuta na 24 stránkách textu.

Hlavní příčinou pro sepsání manifestu bylo soustavné a opakované porušování Rudolfova majestátu z roku 1609. Jednalo se o dokument, který uznával protestantské a českobratrské vyznání v českých zemích.³⁹⁶ Stav shledaly mnoho skutečností, které se udály v rozporu s tímto Majestátem. Mezi ty patřila hlavně preference vyznání „sub una“ před vyznáním „sub utraque“, tedy preference katolíků před protestanty. To se projevilo například na omezení správy protestantských kostelů, na výměně všech protestantských představitelů za katolické na významných úředních pozicích, a v důsledků toho na většinovém prosazování katolické politiky.

---

³⁹³ *Apologia* [online]. War Manifestos Database. 1618, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://perma.cc/2JB2-RMDR>, viz příloha č. 2

³⁹⁴ Der Röm. Kai. Mai. Ferdinandi II. Edictal Cassation unnd Annulation. *Staatsbibliothek zu Berlin* [online]. 1620 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1010825135&PHYSID=PHYS_0005&DMDID=

³⁹⁵ V dokumentu je nicméně osloven jako „císař“.

³⁹⁶ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepr. vydání. Praha: Leges, 2010, s.114

Jako další sporný bod uvedly stavy uzavření protestantských kostelů v městě Broumov (v dokumentu „*Braunau*“), zboření kostela v Hrobu (v dokumentu „*Klostergrab*“) a také zákaz setkávání defensorů, tedy „*volen[ého] orgán[u] k ochraně [...] nábož[enských] zájmů nekat[olických] čes[kých] stavů.*“³⁹⁷

Důvodem stavovské nespokojenosti nebylo pouze samotné porušování Majestátu, ale také jeho interpretace a snaha o jeho úplné zrušení. Stavy si zejména stěžovaly, že Majestát byl interpretován k jejich újmě a bránily se proti tomu, aby byl jakkoliv měněn nebo rušen. Argumentovaly tím, že proti němu nemohl být přijat žádný rozkaz ani jiný právní prostředek, který by zhoršoval jejich pozici. Právní rozměr tohoto názoru je zjevný z následující věty: „*A pokud by [rozkaz] přece byl vydán nebo někým přijat, pak by neměl nabýt právní moci, ani by tato záležitost neměla být uznána či deklarována, a to po právu ani mimo právo.*“³⁹⁸

V dalších částech dokumentu se argumentace odvrátila od Majestátu a zaměřila se na samotné faktické zacházení s českým lidem, které mělo podle stavů dokládat, že král český národ úplně zavrhl a chce mu pouze škodit. Na mnoha místech stavy uvedly příklady toho, jak a kdy se protestantské straně takové bezprávní dělo: nepřátelé protestantů se snažili zničit mír a královskou pardonovací listinu („amnestii“), vyjadřovali se potupně o protestantském vyznání, chtěli mezi sebou protestanty rozeštvat a způsobit rozkol a s královou pomocí upláceli a zvýhodňovali protestanty, kteří se vzdali svého vyznání a přešli na katolickou stranu.

Ke konci manifestu se změnilo také celkové vyznění textu, které přešlo od snahy prokázat své dobré úmysly v absolutní rezignaci na to, že by to vůbec bylo možné. Stavy po vyličení všech svých snah a událostí došly k závěru, že je král úplně zavrhl a uvedly, že neočekávají žádný spravedlivý soud ani slyšení, neboť těch se jim do onoho dne nikdy nedostalo. Zde bylo výrazným motivem právě kritérium nezbytnosti.

Výše zmíněné tvrzení doložily stavy argumentací o odpovědi českého krále na stavovskou snahu vyjednávat. Jako příklad zmínily zejména odmítnutí slyšení a jakéhokoliv nápravy poté, co stavy požadovaly vyřešení situace v Hrobu a v Broumově, která se zhoršila navíc tím, že někteří obyvatelé byli uvězněni za snahu bránit svá práva. Ke slyšení nedošlo kvůli obstrukcím a jiným intrikám. Tato argumentace zdůrazňuje zejména kritérium proporcionality zahájení války.

Stavy se také ostře vyhradily proti královu neveřejnému výroku, že nepovažuje stavovské stížnosti za legitimní, a dále proti listině, ve které král prohlásil, že české stavy překročily svým jednáním hranice dohody mezi katolíky a protestanty. Takové jednání interpretoval král jakožto

---

³⁹⁷ ČAPKA, František. *Slovník českých a světových dějin*, s. 79

³⁹⁸ *Apologia*, s. 11

povstání proti své vlastní osobě. Stavby proti tomuto v manifestu argumentovaly tím, že byly zavrženy jediným rozsudkem, který byl založen na nepravdivých informacích a nebyl ani vyhlášen veřejně. Ke konci došly k závěru, že neočekávají po takovém zavržení žádný spravedlivý soud ani dodržování práv a privilegií, která jim byla v minulosti udělena.

Všechny tyto argumenty tvořily spletitou síť příčin, kterou lze však shrnout do tří důvodů: (1.) porušování Rudolfova majestátu, (2.) rozvracení pospolitosti a míru v českých zemích a (3.) zavržení protestantské frakce panovníkem. Stavby vnímaly jako jádro konfliktu především rozpor v náboženství a apelovaly na povinnost panovníka zacházet se svým lidem spravedlivě a podle zákona.

Zajímavé je zde posouzení kritéria spravedlivé autority. Stavby se totiž zdráhaly prohlásit krále za svého nepřítele, a proto přisuzovaly mnohé škodlivé jednání „*nepřátelům krále, země a všeobecného míru*“ („*des Königs, des Landes und allgemainen friedens Feind*“).³⁹⁹ Nad to několikrát deklarovaly svoji vůli být nadále pod královou vládou a na mnoha místech ho žádaly, aby neinterpretoval jejich jednání jakožto vzdor královské moci, ale jako vzdor proti těm, kteří aktivně škodili obyvatelům země. Tímto prohlášením o přijetí královny autority se stavby zbavily povinnosti autoritu v manifestu dále prokazovat. Z jejich perspektivy ji český král odmítl sám, aniž by na tom nesly ony samy vinu.

Apologia se vyznačuje také obsáhlým posouzením kritéria správného úmyslu. Stavby uvedly, že ve vztahu ke katolíkům počítaly s tím, že obyvatelé Hrobu budou jednat „*pokojně, uctivě a patřičně a nezavdávát nikomu z [katolíků] ani nejmenší příčinu pro rozkol a nelibost*.“⁴⁰⁰ Ke konci, když zmiňovaly svou obranu a mluvily o své ostražitosti, pořád ještě zdůrazňovaly svůj pokojný záměr: „*tohoto se nedopouštíme s úmyslem vzbuzovat nelibost v Jeho Císařské Milosti, našem nanejvýš milostivém králi a pánu, ani s úmyslem způsobit újmu mírumilovným lidem, našim drahým přátelům či [katolickému] vyznání (za předpokladu, že oni sami budou pokojní)*.“⁴⁰¹ Zároveň žádaly krále, aby neinterpretoval jejich jednání jinak, než je popsáno v manifestu.

Následovaly pasáže, které se zabývaly kritériem nezbytnosti. Podle stavů bylo jejich jednání „*nezbytné vzhledem k předchozím a za žádných okolností opomenutelným důvodům, a nebylo by ani vhodné ani možné jednat jinak*.“⁴⁰² Stavby zhodnotily svoji reakci jakožto vhodnou reakci na královo zavržení: „*[...] tak může každý snadno pochopit, že pokud bychom Vámi měli být souzeni,*

---

³⁹⁹ Apologia, s. 3

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 12

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 22

⁴⁰² Tamtéž, s. 22

*pak byste ke své vlastní hanbě nám neudělil žádný jiný rozsudek [než-li zavržení], neboť nás nemůžete ani nesmíte napadnout [...]*⁴⁰³ Pasáže, které se vyjadřují o kritériu proporcionality, jsou obsaženy v obsáhlém popisu snahy získat slyšení u krále, které dopadlo mnohokrát nezdarem.

Bezprostřední odpověď krále přišla ještě toho samého roku a obsahovala odsouzení toho, že stavy svrhly místodržící bez jakéhokoliv předchozího právního slyšení a příkaz, aby stavy okamžitě rozpustily vojska.⁴⁰⁴ Obsáhlejší manifest z královny strany přišel až od dva roky později – 29. ledna 1620. V porovnání se stavovskou Apologií byl tento dokument mnohem stručnější. Český král Ferdinand v něm postavil argumentaci na svém dědičném právu k trůnu, které bránil v reakci na stavovské povstání a vyhlášení nového státu a vlády.

Manifest uvedl prohlášením, že jakožto panovník by neměl nést následky za něco, co sám nezpůsobil a o čem rozhodli jeho předchůdci. Z toho dovedl své právo zrušit královským reversem všechna privilegia, která zakotvil předchozí Majestát. Král uvedl, že stavy tento příkaz neuposlechly a nadále pokračovaly ve svém povstání. Tímto jednáním byl proto podle svých slov donucen bránit svůj právoplatný titul. Ten dovozoval z právních listin, jako byla Zlatá bula Karla IV., Vladislavské zřízení zemské či nejpozdější reversy krále Ferdinanda generálnímu sněmu z roku 1547. Tato linie podle něj vedla od knížete Přemysla až k němu samotnému. I přesto však stavy vyhlásily bez jakékoliv spravedlivé příčiny nové volby, které byly v rozporu s jeho dědičným titulem.

Druhá část královny argumentace spočívala v tom, že stavy používaly Majestát pouze jako zástěrku pro své povstání. To dovedl ze skutečnosti, že se dopustily „nevídaného excesu“ při bránění svých privilegií, ačkoliv mohly použít jiné, nenásilné prostředky. Kritizoval tím zejména svržení místodržících, zabránění regálií, zbrojení a nastolení nové vlády. Všechny tyto činy podle něj indikovaly jiný cíl než obranu náboženství. V tom se král utvrdil ještě víc poté, co vydal nařízení, aby stavy složily zbraně a podvolily se, a jeho požadavek byl ignorován. Stavy nepřijaly jeho korunovací a nesložily zbraně.

Vzhledem k tomu, že král nepřijal náboženský rozměr celého konfliktu a klasifikoval ho jako prosté povstání, bylo jeho ospravedlnění vcelku jednoduché. Ochranu náboženství odmítal na základě excesivního jednání českých stavů, a proto mu zbývalo pouze dovést své dědičné právo na trůn z výše uvedených listin. Jako svoji spravedlivou příčinu viděl proto bezdůvodné

---

⁴⁰³ *Apologia*, s. 18

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 24-25

povstání svých poddaných, které bylo třeba potlačit, a rušení práva na trůn. Z toho také jasně dovodil svoji legitimní autoritu.

Český král se podobně jako stavy vyjádřil i ke svému záměru a k nezbytnosti svého jednání. Povstání stavů označil jako „*krvavou alianci*“ a v jejich činech viděl úmysl „*vzbudit strach*“ a „*prosazovat své zlovolné plány*“. ⁴⁰⁵ Naopak při vysvětlování svých úmyslů o sobě prohlásil, že „*Jeho Milost a Pán viděli, že jejich nanejvýš otcovská a upřímná nabádání k pokání, polepšení a uznání nevyvolala žádnou reakci*“. ⁴⁰⁶ Částečně i kvůli tomu proto došel k závěru, že „*není ani vhodné ani proveditelné sečkávat bez protiústavy*“. ⁴⁰⁷

I přes výše uvedenou zmínku o „*otcovském a upřímném nabádání*“ a královo opakované vyjádření obav o životy a bezpečnost katolické frakce českých stavů, ze kterých by bylo možné dovozovat „*paternalistickou koncepci*“, lze však zároveň usoudit, že král sám považoval svou moc za ničím neomezenou a vlastnictví českých zemí jako nesporné a absolutní. To dokládají jeho jednání jako např. vydání reversu, kterým zrušil všechna dříve udělená práva, případně opomenutí vzít v potaz skutečné požadavky lidu, který vnímal jako své poddané. Ačkoliv se tedy stylizoval do panovníka, jenž odvozoval svoji legitimitu z lidu, stála jeho argumentace, a zejména část o spravedlivé příčině, spíše na formálním a absolutistickém pojetí moci.

6.4. Války Svaté říše římské

Manifest z roku 1644⁴⁰⁸ poskytuje vhled do porušení smluvních podmínek spojenecké smlouvy mezi císařem Svaté říše římské Ferdinandem III. a sedmihradským knížetem (v dokumentu „*Prince of Transylvania*“). Manifest byl adresován uherským stavům.

Římský císař uvedl hned několik argumentů, které podle něj představovaly spravedlivou příčinu války. Prvním z nich bylo, že sedmihradský kníže, Jiří I. Rákóczi, porušil alianci se Svatou říší římskou a uzavřel smlouvu s jejími nepřáteli, Švédy a Francouzi. Sedmihradsko mělo se Svatou říší dohodu poskytovat si vzájemně vojenskou pomoc a také povinnost neuzavírat žádné smlouvy o míru či příměří bez vědomí a souhlasu smluvních stran. Znění a podmínky smlouvy se velmi podobají příkladům spojeneckých smluv uvedených v předchozí kapitole této práce.

---

⁴⁰⁵ Der Röm. Kai. Mai. Ferdinandi II. Edictal Cassation unnd Annulation. *Staatsbibliothek zu Berlin* [online]. 1620 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://digital.staatsbibliothek->, s. 3, viz příloha č. 3

⁴⁰⁶ tamtéž

⁴⁰⁷ tamtéž

⁴⁰⁸ *A declaration or manifesto* [online]. War Manifestos Database. 1644, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/Q679-X6QR>, viz příloha č. 4

Mimo to argumentoval císař tím, že Svatá říše měla uzavřenou mírovou dohodu s Turky, která byla tímto jednáním porušena. Pokud by Turci napadli Uhersko, byla by podle manifestu v ohrožení i Svatá říše. Císař vyjádřil obavu, že „[sedmihradský kníže] *nejprve napadne Uhersko a pak některé další z našich zemí, podrobí si naše poddané válečným způsobem [...] a naruší a zničí obecný klid a mír.*“⁴⁰⁹

V další části manifestu rozporoval císař taktéž legitimní autoritu knížete. Argumentoval tím, že kníže uzavřel smlouvu bez vědomí a souhlasu svých poddaných a také tím, že si nárokoval titul dědičně, ačkoliv byly obyvatelstvu slíbeny nové volby.

Stejně velký důraz kladl císař na obhájení svého mírumilovného úmyslu. Hned v úvodu uvedl: „*v průběhu jsme se snažili, aby uherské knížectví bylo zachováno v dobrém stavu, míru a pokoji.*“ Naopak zdůraznil, že sedmihradský kníže chtěl zničit zemi a narušit mír, a připomněl mu, že jeho předci získali mnohé výhody a privilegia za uzavření spojení se Svatou říší.

Manifest se tedy zabíral všemi kritérii, kromě proporcionality. Byla v něm stanovena spravedlivá příčina, správný úmysl, rozporována legitimita autority a uveden důvod, proč bylo zahájení války nezbytné. Nezbytnost spatřoval císař právě v bezprostřední hrozbě útoku nové aliance na Svatou říši římskou. Manifest kromě toho prezentuje také příklad zahájení války z důvodů porušení smlouvy.

Manifest z roku 1644 měl kromě toho navíc dva další zajímavé prvky. Jedním z nich byl přímý apel na duchovní i světské činitele v Uherském království, aby se nepřidávali na stranu knížete a neprokazovali mu poslušnost. Druhým zajímavým aspektem bylo varování, které bylo adresováno uherskému lidu a zakončovalo celý manifest: „*Ti však, kteří nebudou dbát ani božské spravedlnosti, ani náležité poslušnosti vůči svému králi, ale budou pokračovat ve své tvrdohlavosti a troufalosti, ještě více se přimknou ke knížeti, neodstoupí od něj a zanedbají tak svou poslušnost vůči nám, budou prohlášeni za veřejné nepřátele své vlasti a upadnou v císařskou nemilost a silou našich vojsk budou přísně potrestáni podle svých zásluh.*“⁴¹⁰ Tento apel učinil z uherských stavů participanty konfliktu a přidělil jim přímou zodpovědnost za svůj vlastní osud a případný trest, pokud by neuposlechly pokynů císaře.

Druhým manifestem, který je předmětem analýzy v této subkapitole, je vyhlášení války mezi Svatou říší římskou a Švédským královstvím z roku 1657. Autorem manifestu byl Leopold I. Habsburský a v dokumentu adresovaném švédskému králi ospravedlňoval poskytnutí vojenské pomoci Polsku.

---

⁴⁰⁹ *A declaration or manifesto*, s. 2

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 5-6

Císař uvedl manifest krátkým vysvětlením událostí, které předcházely jeho napsání. Švédsko porušilo příměří s Polskem a jako jeden z důvodů uvedlo, že Polsko kdysi pomohlo Německu ve válce proti Švédsku. Vzhledem k tomu, že Polsku pak byla udělena abolice a amnestie, neměl být tento důvod použit jako spravedlivá příčina pro zahájení války ze strany Švédského království. Svatá říše se snažila zprostředkovat jednání mezi oběma státy, aby zabránila válečnému násilí, což akceptovalo pouze Polsko, zatímco Švédsko odmítlo. Vpád Švédů do Polska pak na některých místech přesáhl i na území Svaté říše římské a tento zásah, společně s pohybem otomanských a sedmihradských vojsk, přinutil Svatou říši k mobilizaci. Tento popis uvádí spravedlivou příčinu, kterou je převážně preemptivní obrana Svaté říše.

Císař pak celou situaci vyhodnotil s tím, že pád Polského království byl hrozbou, která by měla dopad na bezpečnost Svaté říše římské. Do toho zahrnul i okolnost, že Francie, která vyjednávala mír mezi Švédskem a Polskem, nezahrnula do mírových jednání také Svatou říši římskou. Tyto skutečnosti podle něj demonstrovaly, že Svatá říše měla zájem o mírové vyjednávání, které selhalo, a proto bylo vyhlášení války proporcionální odpovědí.

Nakonec konstatoval: „*kdybychom nadále nečinně přihlíželi švédskému a nyní i Rakocziho vpádu do Polska, opustili krále a polské království a nechali je zcela rozvrátit a rozdělit, a po jeho potlačení umožnili zmíněným švédským a Rakocziho zbraním napadnout naše dědičná království a země, poskytovali bychom jim k tomu příležitost i prostor.*“⁴¹¹ Tato poslední zmínka je velice zajímavá i s ohledem na preemptivní charakter války. Argumentací pro toto východisko bylo, že lze očekávat, že Švédí napadnou také Svatou říši římskou, a navíc z jejich strany nebyla do té doby patrná žádná známka snahy o mír.

Manifest z roku 1657 se nezabýval ani tolik koncepcí panovnické moci jako spíš mocenským uspořádáním v Evropě a snahou zachovat ekvilibrium a bezpečnost evropských zemí. Tato obava ospravedlňovala podle autora manifestu zahájení preemptivní války.

6.5. Exkurs: Husitské války

Posledním analyzovaným manifestem je „*Husitský manifest s prohlášením, proč nemá být král Zikmund přijímán za krále*“ z roku 1420.⁴¹² Tento dokument nelze kategorizovat jako běžný manifest, ačkoliv tak byl pojmenován. Nebyl adresován nepřátelské straně, tedy císaři Svaté říše římské a uchazeči o českou královskou korunu Zikmundovi Lucemburskému, nýbrž lidu Českého království a neobsahoval důvody pro zahájení války, nýbrž pro odmítnutí císaře

---

⁴¹¹ *Bericht Warumb dieselbe der Cron Pohlen Ihre Völcker zu Hülf geschickt* [online]. War Manifestos Database. 1657, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/4VHT-CX2V>, s. 6-7, viz příloha č. 5

⁴¹² BOUDYŠOVÁ, Vlasta. *Minulost našeho státu v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971, s. 59-61

Zikmunda jakožto českého krále. Přesto z něj lze vyčíst faktické důvody, kvůli kterým došlo k husitským válkám, a proto byl zahrnut pro účely této práce do kapitoly o válečných manifestech.

Dokument začínal apelem na český lid, aby odmítl poslušnost římskému císaři, který nebyl zatím právoplatně zvolen za českého krále a byl nepřítelem Českého království a jazyka. Autor manifestu vypočetl několik důvodů, ze kterých dovodil, že císař jim přeje jen zkázu a vyhlazení.

Prvním důvodem bylo vyhlášení křížové výpravy na český národ a falešné obvinění českého národa z kacířství. Autor se zde odvolal na autority, které potvrzovaly správnost husitského učení, které mělo původ v Bohem stvořených svatých knihách, bylo potvrzeno „svatými doktory“ a přijímáno ranou církví. Odsouzení tohoto učení bylo „*proti všemu řádu a právu křesťanskému*.“⁴¹³ Druhým argumentem bylo dle autora manifestu zacházení s lidmi, kteří si zvolili husitské vyznání. Kupec Jan Krása byl usmýkán koňmi a upálen, zatímco jiné svrhávali do šachet, přestože byli nevinní. Za třetí argument považoval autor špatnou správu Českého království. Jako důkaz uvedl mimo jiné odloučení Bramburského markrabství od Českého království nebo zastavení starých marek pruským křížovníkům. Posledním, velice pádným argumentem, bylo císařovo kázání na podporu upálení Jana Husa. Tato stěžejní část celého manifestu se zabírala v první řadě posouzením spravedlivé příčiny nepřijetí panovníka. Lze v ní však také nalézt kritérium nezbytnosti, které bylo implicitně obsaženo ve všech čtyřech argumentech a vytvářelo obraz krajní situace.

Na tomto místě je možné odkázat na H. Grotia a jeho pravidla o vzbouření poddaných. Uvedená situace (zejména vyhlášení křížové výpravy) by podle jeho koncepce práva na zahájení spravedlivé války legalizovala takové povstání, neboť vyhlášení války svým poddaným lze pokládat za nepřátelský akt, kterým se panovník prohlásil za nepřítele lidu, za předpokladu, že by Zikmund Lucemburský byl suverénem v českých zemích. Ke stejnému závěru lze dojít i za situace, kdy Zikmund nebyl v českých zemích přijat za panovníka, a tudíž by se dal podle Grotia konflikt klasifikovat jako vzdor poddaných vůči cizímu suverénovi, který byl v jeho koncepci práva na válku také povolen.

V dokumentu následovalo poučení obyvatel království o tom, co se stane, když se i přes všechny uvedené argumenty přidají na Zikmundovu stranu: „*Paklibyšte vždy mimo toto naše napomenutie [...] JMti poslušni byli [...], tehdy podle práv a koruny a královstvie tohoto propadli vyšte čest i hrdla i zbožie vaše [...]*“⁴¹⁴

---

⁴¹³ BOUDYŠOVÁ, Vlasta. *Minulost našeho státu v dokumentech*, s. 60

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 60

Manifest byl zakončen stanovením cílů husitského hnutí, které odrážely jeho úmysly a dokazovaly mírumilovné založení jeho členů:

1. přijímání božího těla a krve pod obojí,
2. řádné kázání slova božího,
3. příkladné chování kněží podle Kristova přikázání a
4. očištění špatného jména Českého království a jazyka.

Obdobně jako u manifestu, který dokumentoval předbělohorské povstání českých stavů v roce 1618, i v tomto případě lze sledovat obdobný přístup k pojetí moci. Husité sami sebe vnímali jakožto subjekt s dostatkem legitimacy na to, aby si sami zvolili panovníka. Tato koncepce předpokládala, že legitimita vychází z lidu, a proto se k lidu navrácí i v případě, že panovník svůj lid zavrhne, nebo zatím žádný panovník nebyl zvolen.

6.6. Dílčí závěr

Ze všech právních pramenů vztahujících se ke spravedlivé válce to byly právě válečné manifesty, které poskytovaly největší prostor k vysvětlení a ospravedlnění důvodů pro započetí války. Z tohoto důvodu bylo v manifestech z období 15. až 17. století nejčastěji zastoupeno všech pět kritérií spravedlivé války. Zejména kritérium správného úmyslu lze v manifestech identifikovat nejsnáze, protože samotný autor měl možnost se k němu vyjádřit a nebylo potřeba ho dovozovat z jiných jednání, která mohla být interpretována nesprávně. Proto je na úmysl kladen v manifestech největší důraz, společně s kritériem nutnosti a spravedlivé příčiny, která měla dokázat, že autor manifestu válku nezamýšlel nebo se dokonce stavěl proti ní. Součástí manifestů tudíž byla běžně argumentace, že autor manifestu musel válku zahájit z nutnosti, anebo že válku zapříčinila druhá strana.

Jednotlivé manifesty z 15. až 17. století poskytovaly také náhled na dvě různé koncepce panovnické moci. Jedna z nich, obdobně jako v Akvinského pojetí, představovala názor, že legitimita panovníka pocházela z lidu, zatímco druhá prezentovala panovnickou moc jako absolutní a neomezenou, což je možné vysledovat mj. v pojetí H. Grotia. S příkladem první koncepce se lze setkat hlavně u husitského manifestu a také u Apologie z roku 1618. Autorem obou dokumentů byly představitelé českých stavů. Z tohoto důvodu je pochopitelné, proč se snažili prosadit, že by panovnická vláda měla reflektovat zájmy lidu, zejména s ohledem na to, že se panovnická moc obrátila proti nim a k jejich újmě.

Naopak ostatní manifesty, jejichž autorem byli panovníci, se přikláněly spíše ke koncepci, že moc suveréna je neomezitelná. Tento názor nejlépe ilustroval manifest z roku 1620, ve kterém se císař odmítl nechat vázat zákony, které přijali jeho předchůdci a označil veškeré požadavky

českých stavů za nelegitimní. Ostatní manifesty se zabíraly spíše poměry mezi dvěma či více suverénními státy. Ačkoliv obsahovaly detailní vyjádření k téměř všem kritériím spravedlivé války, obdobně velkou roli hrálo též posouzení geopolitických poměrů a mocenské zájmy jednotlivých států. Běžným úkazem bylo v manifestech z 15. až 17. století tvrzení, že pokud by strana, která vydala manifest, nezačala válku, mělo by to katastrofální důsledky. Jako možné důsledky nečinnosti byl uváděn zánik vlastního státu, podrobení a smrt vlastních poddaných, zánik celé jednotné Evropy a zánik křesťanství. Dva ze čtyř panovnických manifestů obsahovaly ospravedlnění preemptivní války, která měla právě vést k zachování mocenské rovnováhy (manifest z roku 1657) nebo ochránit evropskou a křesťanskou civilizaci (manifest z roku 1552).

Závěr

V této diplomové práci provedený výzkum a analýza ukazují, že všechny druhy středověkých a raně novověkých filozofických, historických i právních pramenů, nabízely jedinečné řešení problému, jak upravovat a posuzovat právo na válku. Na závěr zbývá shrnout nejdůležitější elementy a koncepce, které byly ve středověku a raném novověku k regulaci práva na válku podle jednotlivých analyzovaných zdrojů, z nichž práce čerpá, používány a zodpovědět otázku, jaké byly hlavní dobové filozofické koncepce práva na válku a zda, příp. nakolik právní realita zmíněné dobové filozofické koncepce reflektovala.

Podle Akvinského měl největší odpovědnost a zásluhu za funkčnost válečného práva Bůh, resp. panovník z Boží vůle, který měl spravedlnost zařídit a měl být jejím garantem. Hugo Grotius ve svých dílech naopak učinil právo na válku mnohem univerzálnějším a zapojil do něj více subjektů, tím že ho koncepčně vystavěl na přirozeném právu, s tím, že do tohoto systému zakomponoval mechanismus, kterého mohl využít pouze panovník a který měl zabránit nejhoršímu. Tímto mechanismem byla formální válka podle mezinárodního práva. Kroniky 6. až 15. století naopak dokládaly existenci komunity či společenství, které byly schopné sledovat, co se děje v právním a politickém světě a adekvátně reagovat na konané bezpráví. Smlouvy ze 13. až 15. století zase nabízely pro účely práva na válku převážně procesní prostředky preventivní a sankční povahy. Manifesty z doby 15. až 17. století stanovily způsob, jak účinně regulovat válku pomocí komunikace stanovisek jednotlivých stran, tedy jakési dobové propagandy či hybridní války, za účelem potencionálního získání spojenců na základě přesvědčení dalších aktérů, aby se přidali na jednu (tj. vlastní) stranu konfliktu, případně přiznáním některých práv po skončení války a konstrukcí systému mezinárodních vztahů, který vyžadoval dobrou reputaci jeho jednotlivých účastníků.

Provedený výzkum dokládá, že zatímco filozofické koncepce kladly všechnu zodpovědnost především na panovníka (u Akvinského absolutně, u Grotia tomu tak bylo v krajních situacích), dokumenty o právním životě středověku a raného novověku naznačují závěr poněkud odlišný. Prameny dokládají, že v právním životě zahajování válek ve zkoumaném období ve střední Evropě, včetně českých zemí, byla funkce celé mezinárodní komunity, stejně tak jako komunity privilegovaných stavů, klíčová. Tyto komunity byly v tehdejší době schopné ovlivnit právo a spravedlnost ve vztahu k právu na válku mnohými prostředky. Je třeba dodat, že za součást této komunity nebyli považováni poddaní, jednalo se výhradně o panovníky, šlechtu a duchovenstvo.

Obecně lze identifikovat v rámci komparace také několik dlouhodobých trendů, které ve zkoumaném období 6. - 17. století ve střední Evropě formovaly evoluci koncepce spravedlivé

války. Jedním z nejvýznamnějších trendů byl posun od náboženských a biblických základů diskurzu o válce k sekulárním a racionálním úvahám. Tento posun je zřetelně vidět nejen na srovnání filozofie T. Akvinského a H. Grotia, ale také v dobové právní argumentaci, zejména té reflektované ve válečných manifestech 15. až 17. století. Ačkoliv představovalo křesťanství v analyzovaných válečných manifestech a proklamacích formálně a symbolický důležitý, a někdy i klíčový motiv, bylo ve skutečnosti považováno a sloužilo spíše jako jeden z ústředních zájmů států než jako rámec, ze kterého vycházely a v němž byly hodnoceny všechny argumenty válčících stran. Tento posun ovlivnil v rámci koncepce práva na válku například vnímání kritéria legitimní autority, která již nebyla božím obrazem, ale stála spíše na formalistických základech. Tuto změnu v základech diskuze o právu na válku (a v důsledku toho také v pojetí autority) lze hledat v reformačních změnách 16. století, které v západní, jižní, severní i střední Evropě zapříčinily rozpad jednotící církevní autority a víceméně jednotné představy o „obecném dobru“, které přetrvávaly do 16. století. Ačkoliv vždy existovaly na území Evropy alternativní náboženské pohledy k učení římskokatolické církve (bogomilové, kataři, valdenští aj.), nepředstavovaly kromě lokálně omezených utrakvistů a pravoslavných institucionální a mocenskou výzvu pro římskokatolickou církev jako dobovou oporu státu a vlády.

Druhým významným posunem ve vývoji způsobů regulace války bylo přenesení důrazu z hmotněprávních prostředků omezení války na procesněprávní. Klíčovým procesněprávním prostředkem limitace válečného úsilí v raném středověku byly podle středověkých kronik ordálové souboje. Od té doby se však výběr prostředků značně diverzifikoval i tím, že na území střední Evropy včetně českých zemí se začaly postupně objevovat mezinárodní smlouvy a později také manifesty, které stranám umožňovaly komunikaci a nabízely prostředky pro nenásilné řešení konfliktu. Tento posun dovoľoval stranám vyjednávat a komunikovat o spravedlivé válce i v období, kdy již řešení konfliktů nebylo zastřešeno papežskou autoritou.

Třetím výrazným posunem ohledně koncepce práva na válku, který lze v právních pramenech ve zkoumaném období identifikovat, bylo postupné oddělení morálky od práva. Narozdíl od kronik, ve kterých byly tyto dva aspekty téměř neoddělitelně spjaty, lze u smluv i manifestů nalézt samostatnou právní argumentaci, která se již tolik nezabývala aplikací koncepce ctností. To se projevilo větším důrazem na politické a faktické okolnosti konfliktu spíše než na interpretaci boží vůle.

Pokud přejdeme k samotnému zhodnocení výzkumné otázky, můžeme při porovnání filozofických a právních pramenů učinit následující závěry. (1.) Posun od teologických základů diskuze k více přirozenoprávním a racionalistickým východiskům byl reflektován také v právní praxi manifestů a mezinárodních smluv, jak bylo naznačeno již výše. (2.) Dalším významným

prvkem, který se shodně objevil v obou filozofických koncepcích, byl důraz na kritérium autority panovníka. Oba filozofové toto kritérium vnímali jako klíčové, ne-li nejdůležitější hledisko. Jak Akvinský, tak Grotius panovníkovi přisuzovali velkou odpovědnost a moc při rozhodování o otázkách války a práva. Tento jejich postoj byl také reflektován ve všech právních pramenech bez výjimky. Z hlediska analýzy pramenů reflektujících právní každodennost práva na válku lze říci, že v kronikách se dominantní význam panovníka, co se týče práva na zahájení válečného konfliktu, projevil jeho vyobrazením jakožto iniciátora válečných jednání. Smlouvy a manifesty byly zase adresovány panovníkům a psány jejich jménem. Významná role panovníka se v právních pramenech projevila se všemi svými pozitivními i negativními aspekty. Akvinský i Grotius se oba shodovali v tom, že špatný panovník byl lepší než žádný panovník, a byli proto ochotni přijmout risk, který mohla přinést státu špatná vláda. Je možné se zamyslet nad skutečností, zda tento názor nelze zpochybnit událostmi husitských válek a předbělohorského konfliktu z kapitoly 6 anebo selským povstáním z kapitoly 4, které líčí útlak a bezpráví, jež musel lid či stavy od (skutečného či zavrženého) panovníka snášet. Všechny tyto v práci popsané konflikty mezi panovníkem a lidem mohou vést k úvahám o tom, kdy už je zájem na zachování vlády panovníka převážen jinými hodnotami.

Dalším prvkem, na který kladla shodný důraz dobová teorie i praxe práva na válku, bylo (3.) pojetí spravedlivé příčiny zahájení války. Posuzování spravedlivé příčiny zahájení války bylo jak dobovými filozofy, tedy teorií, tak v praxi dobových dokumentů konstruováno a prováděno analogicky. Nejčastěji uznávanou příčinou byla právě obrana státu, retribuce nebo kompenzace způsobené škody, což lze najít doslovně v díle T. Akvinského i H. Grotia. U kronik lze tyto příčiny identifikovat nejčastěji u sporů mezi dvěma suverény bez předchozího vzájemného vztahu, ačkoliv tam hrála důležitou roli také smluvní praxe. Taktéž u mezinárodních smluv byla obvyklá spojení za účelem společné obrany a vojenské aliance mohly sloužit k válce s cílem zajistit retribuci. Kompenzace se projevila spíše u mírových nebo rozhodčích smluv. Podle článku,⁴¹⁵ který kvantitativně posuzoval četnost různých druhů spravedlivých příčin zahájení války, byla obecně v manifestech zastoupena nejčastěji sebeobrana, porušení smluvní povinnosti a způsobená škoda. První dvě uvedené příčiny odpovídají také v práci zkoumaným manifestům.

Posledním prvkem, který lze shodně pozorovat v právněfilozofických koncepcích i v právních a historických pramenech střední Evropy 6. až 17. století, byl (4.) posun od monopolního postavení panovníka k více diferencovanému pohledu na účast různých aktérů války. V teorii spravedlivé války H. Grotia se tato diferenciací projevila zejména začleněním

---

⁴¹⁵ HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos, s. 1202

přirozeného práva do rozhodování o spravedlivých příčinách zahájení války, kde v tomto režimu mohly vést válku soukromé osoby a za předem vyjednaných podmínek i poddaní. I v dobové realitě pozdního středověku a raného novověku lze vypočítávat tento posun v začlenění více aktérů do válečných konfliktů, ačkoliv v jiném slova smyslu, než Grotius zamýšlel, a to zejména ve vztahu k rozdělení jednoty křesťanství reforemací 16. století. V této souvislosti se především v dobových manifestech o vyhlášení války začaly objevovat i jiné subjekty, které si osobovaly právo na rozhodování o válce, což dokazuje existence tzv. kvazimanifestů s chybějícím prvkem řádné autority.

V čem se naopak teorie a praxe práva na válku v 6. až 17. století ve střední Evropě rozcházely, byly právě prvky, které ve filozofických koncepcích středověku a raného novověku chyběly. Jedná se zejména o (5.) smluvní a komunitní rozměr válečného práva. Ten poskytovaly zejména dobové kroniky 6. až 15. století a mezinárodní dohody z doby mezi 13. a 15. stoletím. Smluvní rozměr války byl minimálně Grotiem uznáván jakožto jeden z důležitých aspektů úpravy právních vztahů u práva na válku. H. Grotia však smluvní rozměr práva na válku zajímal spíše v kontextu otázky, jak a kdy byl panovník svým slovem vázán. Analýza dobových platných smluv dokazuje, že oproti koncepcím dobových filozofů a teologů byla smluvní úprava mezinárodních (a tedy i válečných) vztahů v praxi běžným a užívaným prostředkem. Z analýzy dobových kronik zase bylo možné dovodit, a to naprosto v rozporu s filozofickými koncepcemi, že jednotliví aktéři, kteří měli moc ovlivnit politické a mezinárodní dění, se navzájem ovlivňovali ve svých rozhodnutích a navzájem na sebe reagovali, pokud došlo k porušení práva. Tento úkaz lze vysvětlit jednoduše tím, že filozofické koncepce nemohly, a ani se nesnažily zachytit společenskou dynamiku, která se neustále proměňovala.

Dalším významným prvkem, jehož právní realita v 6. až 17. století ve střední Evropě neodpovídala dobovým filozofickým koncepcím práva na válku, bylo (6.) kritérium správného úmyslu válčících stran. Ve filozofii T. Akvinského se kritérium spravedlivého úmyslu válčících stran jako legitimizační prvek práva na válku ještě vyskytoval (byť někteří autoři jej řadí spíše jako kritérium *ius ad bellum*, zásadu spravedlivého vedení již zahájené války). Hugo Grotius spravedlivému úmyslu již nepřikládal velkou důležitost. Naopak právní prameny uváděly posouzení správného úmyslu velice často. Zejména praxe vydávání válečných manifestů poskytovala stranám konfliktu možnost svoje úmysly deklarovat a ospravedlnit tak válečné přípravy i zahájení války. Vzhledem k subjektivní povaze těchto deklarácí je nelze považovat vždy za odpovídající, někdy ani za pravdivé, ale faktem zůstává, že pro tehdejší válčící strany i pro dobovou veřejnost měla deklarace úmyslu určitý, nikoliv jen symbolický význam.

Posledním prvkem, ve kterém se filozofie a právo rozcházel, bylo (7.) posouzení kritéria nutnosti a proporcionality. T. Akvinský toto posouzení nechával na panovníkovi a Grotius ho považoval spíše za okrajové, ačkoliv podle některých interpretů lze hledat začlenění kritéria proporcionality do požadavku deklarace války. Analýza dobové praxe však ukázala, že právě tato kritéria byla jednotlivými válčícími stranami posuzována poměrně často. Běžnou praxí bylo, že se strana vyjádřila alespoň k jednomu z obou kritérií, byť jen implicitně.

Kromě výše vylíčených rozporů, které existovaly v 6. až 17. století ve střední Evropě mezi filozofickým a právním pojetím práva na válku, stejně tak rozporů vzniklých napříč časem, lze posoudit nesrovnalosti v rámci koncepcí samotných. Přejdeme nyní k posouzení některých těchto protikladů, které představují spíše možnost k zamyšlení, neboť dobové prameny na ně odpověď poskytnout nemohou.

Jedním z největších koncepčních rozporů byla právě autorita panovníka, který měl sice z hlediska zahajování válečných konfliktů ve zkoumaném období zásadní moc. Na druhou stranu bylo velmi obtížné, resp. většinou téměř nemožné jej učinit zodpovědným za konsekvence jeho jednání. Tento rozpor byl zřetelný zejména v situacích, kdy panovník nedodržel očekávaný morální a právní standard. Toto selhání bylo častým tématem pramenů práva, pramenů poznání práva i právněfilozofických koncepcí. Akvinský a Grotius byli ve svém díle ochotni zajít za hranice práva i morálky, aby metaforicky udrželi panovníka u moci. Filozofické koncepce tedy trvaly na jeho privilegovaném postavení a dobová realita odrážela v mnohých případech podobné stanovisko.

Další zajímavý konflikt představoval rozpor mezi panovníkem a jeho lidem, zejména v pozdějších dobách, pokud vyvstala otázka o původu legitimacy. Původně bylo v doktríně nesporné, že by měl panovník dbát na zájmy svého lidu, a to bylo běžně reflektováno i v kronikách, zejména v rámci křesťanských motivů. Později se však teorie i praxe rozešla opačnými směry, neboť Grotius už nutně nepřijímal, že by vláda musela být ve prospěch lidu, na druhou stranu právě v dobové realitě pozdního středověku a raného novověku vzniklo mnoho konfliktů, pro které byla otázka legitimacy ústřední. Jako příklad může posloužit spor mezi katolíky a protestanty, který ilustrovala *Apologia* z roku 1618.

S tímto konfliktem souvisel též konflikt náboženský, který vznikl příchodem reformace a způsobil změnu celého systému. Původně totiž křesťanství představovalo univerzální komunikační rámec pro všechny křesťanské evropské státy, stejně tak jako pro všechny společenské vrstvy. Tento nárok na univerzalitu však rozkoem v náboženství již nebyl dále aplikovatelný.

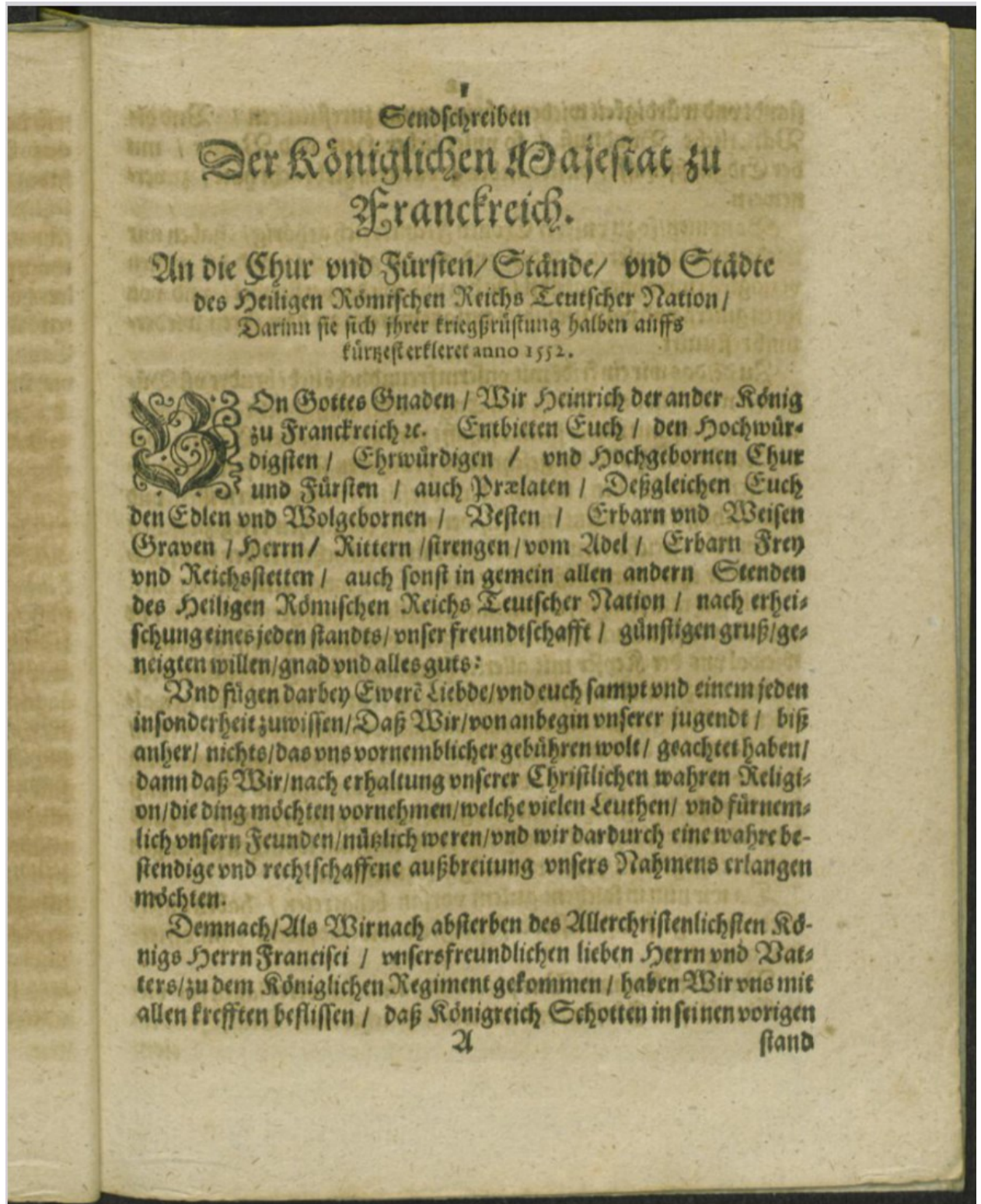

Na základě výše učiněných závěrů lze prohlásit, že ve střední Evropě středověku a raného novověku převládaly v diskurzu o spravedlivé válce dvě právněfilozofické koncepce o právu na zahájení války, které reprezentoval Tomáš Akvinský a Hugo Grotius. Tyto koncepce byly v mnohých ohledech reflektovány v dobové právní realitě, např. v otázce role panovníka při zahajování války nebo při určování spravedlivé příčiny. V mnoha ohledech se od ní však lišily, zejména v subjektivních kritériích pro posouzení spravedlnosti zahájení války jako byl správný úmysl či nezbytnost a proporcionalita, anebo v některých dalších aspektech práva na válku jako byla komunikace mezi válčícími stranami a role mezinárodní komunity. Jak již bylo řečeno v úvodu práce, téma spravedlivé války ve středověku a raném novověku je velice obsáhlé, a proto je pro další výzkum možné pokračovat např. rozsáhlejší analýzou primárních a sekundárních zdrojů. Dále se nabízí také další výzkum dobových archiválií, případně analýza státoprávních dokumentů ve středověku i raném novověku.

Přílohy

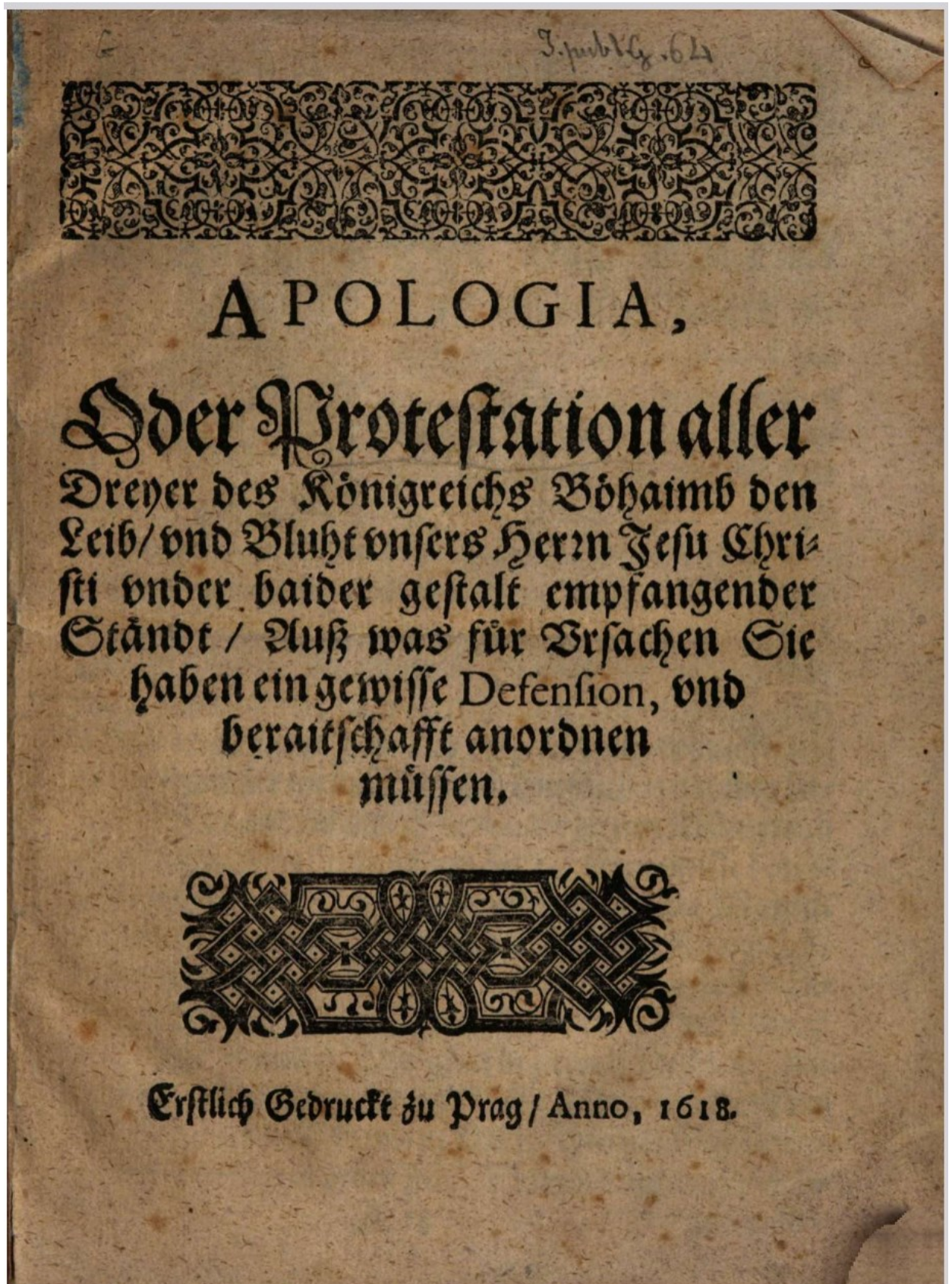
▪ Příloha č. 1 „Sendschreiben Der Königlichen Majestat zu Frankreich“

Sendschreiben Der Königlichen Majestat zu Frankreich [online]. War Manifestos Database. 1552, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://perma.cc/75WM-V6Z4>

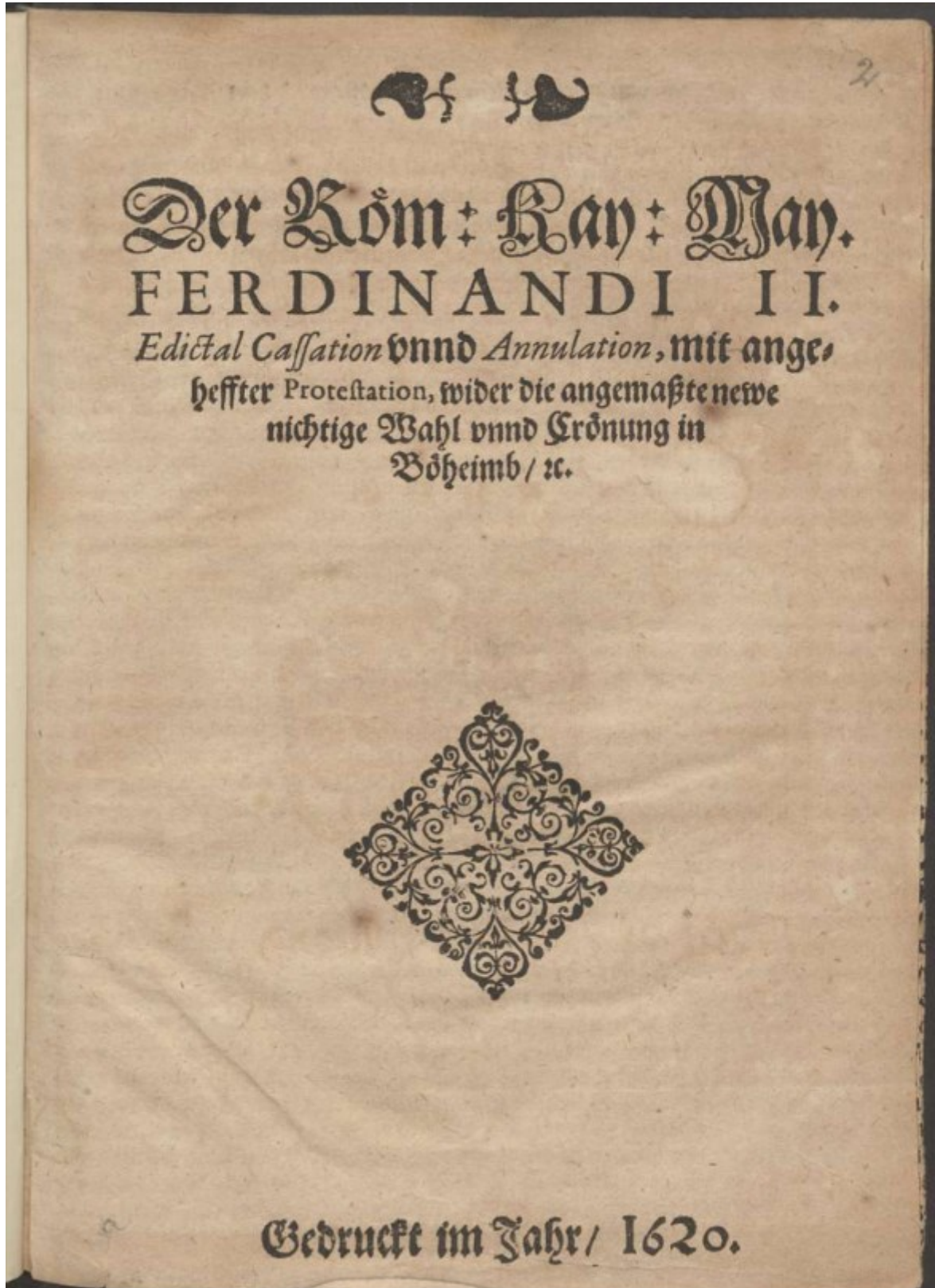
▪ Příloha č. 2 „Apologia“

Apologia [online]. War Manifestos Database. 1618, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z:
<https://perma.cc/2JB2-RMDR>

▪ Příloha č. 3 „Der Röm. Kai. Mai. Ferdinandi II. Edictal Cassation unnd Annulation“

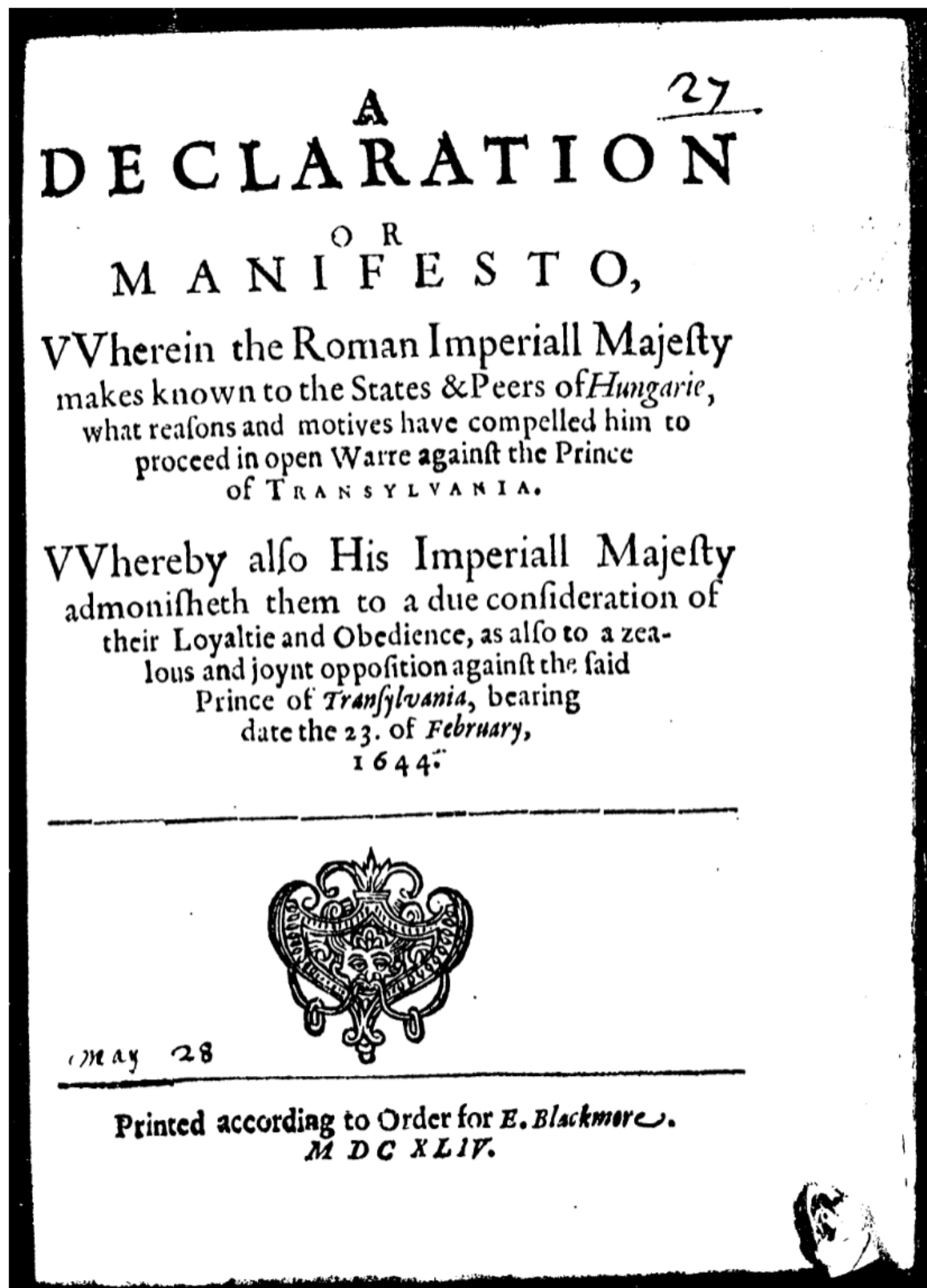
Der Röm. Kai. Mai. Ferdinandi II. Edictal Cassation unnd Annulation. *Staatsbibliothek zu Berlin* [online]. 1620 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1010825135&PHYSID=PHYS_0005&DMDID=

▪ Příloha č. 4 „A declaration or manifesto“

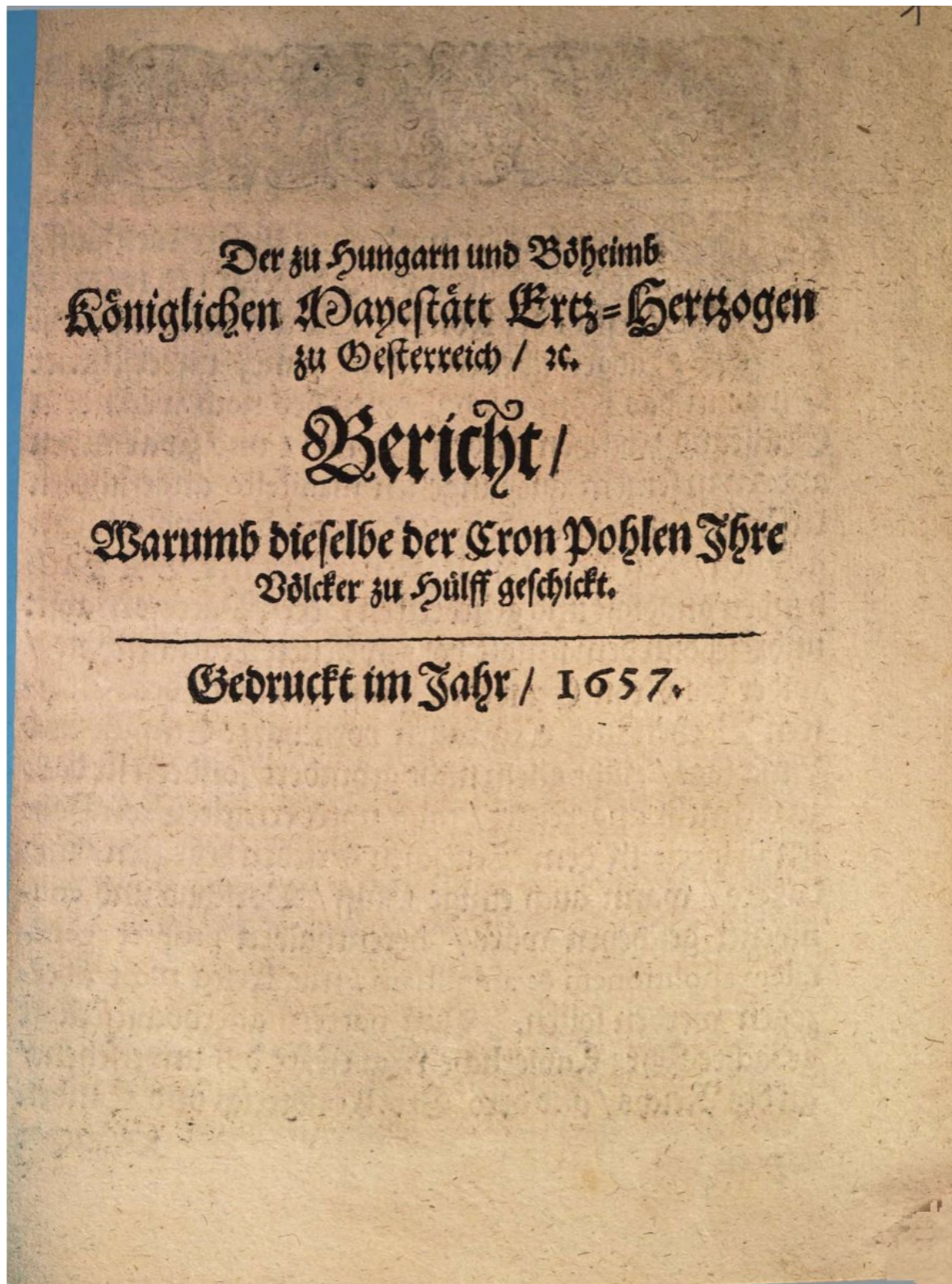
A declaration or manifesto [online]. War Manifestos Database. 1644, [cit. 2024-06-04].

Dostupné z: <https://perma.cc/Q679-X6QR>

- Příloha č. 5 „Bericht Warumb dieselbe der Cron Pohlen Ihre Völcker zu Hülf geschickt“

Bericht Warumb dieselbe der Cron Pohlen Ihre Völcker zu Hülf geschickt [online]. War Manifestos Database. 1657, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/4VHT-CX2V>

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- ADAMOVIČ, Karolina. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-7179-282-9
- AKVINSKÝ, Tomáš. Theologické summy svatého Tomáše Akvinského druhé části druhý díl: Otázka I. - CV. Olomouc: Edice Krystal, 1938
- AQUINAS, Thomas. *Summa theologiae*. Cambridge University Press, 2006
- AUGUSTIN. *The city of God*. New York: Modern Library, 1950
- *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad*. 3. podst. dopl. a přepr. vyd. Praha: Ekumenická rada církví, 1985
- BLOKEŠOVÁ, Nikola. *Koncept spravedlivé války a jeho vnímání a využití v současnosti*. Brno, 2016. Diplomová práce. vedoucí Kříž, Zdeněk. Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií
- BOUDYŠOVÁ, Vlasta. *Minulost našeho státu v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971
- COREY, David D. a J. Daryl CHARLES. *The Just War Tradition: An Introduction*. ISI Books, 2012. ISBN 978-1-935191-10-0
- ČAPKA, František. *Slovník českých a světových dějin*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-081-2
- ČORNEJ, Petr. *Husitská revoluce: Stručná historie*. 1. vyd. Paseka, 2021. ISBN 978-80-7637-189-7
- DAVIES, Brian. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae: A Guide and Commentary*. Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-938062-6
- *Fredegarovy kroniky: Čtvrtá kniha a Pokračování*. 1. vyd. Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3141-3
- FROISSART, Jean. *Kronika stoleté války*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1977
- GROTIUS, Hugo. *On the Law of War and Peace: Student edition*. Stephen C. Neff (ed.). Cambridge University Press, 2012. ISBN 78-0-521-19778-6
- GROTIUS, Hugo. *The Rights of War and Peace*. Richard Tuck (ed.). Indianapolis: Liberty Fund, 2005.
- GROTIUS, Hugo. *The rights of war and peace: including the Law of Nature and of Nations*. A. C. Campbell, David J. Hill (eds.). M. Walter Dunne Publisher, 1901
- HELMOND Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. 1. vyd. Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0786-9
- HOBZA, Antonín. *Válečné právo pozemní*, Praha, 1923

- JOHNSON, James Turner. *Ideology, Reason, and the Limitation of War: Religious and Secular Concepts, 1200-1740*. Princeton: Princeton University Press, 1975. ISBN 0-691-07209-4
- JOHNSON, James Turner. *Just War Tradition and the Restraint of War: A Moral and Historical Inquiry*. Princeton University Press, 1981. ISBN 0-691-07263-9
- KAUFMANN, Thomas. *Erlöste und Verdammte: Eine Geschichte der Reformation*. München: C.H.Beck, 2016. ISBN 978-3-406-69607-7
- KEJŘ, Jiří. *Dějiny pražské právnické univerzity*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-016-5
- KLUXEN, Wolfgang. *Philosophische Ethik bei Thomas von Aquin*. Hamburg: Meiner, 1980
- KOPAL, Petr. *Kosmas a jeho svět. Obraz politického národa v nejstarší české kronice*. Dizertační práce, vedoucí Hošna, Jiří. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky, 2017
- KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0465-3
- KOVAŘÍK, Jiří. *Rytířské bitvy a osudy: Čas stoleté války: (1356-1450)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, Drahomír Rybníček, 2017. ISBN 978-80-7497-182-2
- MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. Praha: Fortuna Libri, 2022. ISBN 978-80-7546-402-6
- MALENOVSKÝ, Jiří, *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. ISBN 80-210-2770-3
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Nuga, Orac, 1995. ISBN 80-85903-01-6
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepr. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4
- ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-185-7
- POTOČNÝ, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné*, 2. přepr. a dopl. vyd. Praha: Panorama Praha, 1978
- RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-218-9
- RUSSELL, Frederick H. *The Just War in the Middle Ages*. Cambridge University Press, 1975. ISBN 0-521-20690-1
- ŠTURMA, Pavel a Čestmír ČEPELKA. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-721-7

- TISCHER, Anuschka. *Offizielle Kriegsbegründungen in der Frühen Neuzeit: Herrscherkommunikation in Europa zwischen Souveränität und korporativem Selbstverständnis*. LIT Verlag, 2012. ISBN 978-3-643-10666-7
- TRETERA, Jiří R. a Záboj HORÁK. *Právní dějiny církví: Synagoga a církev v průběhu dějin*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-440-4
- WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. Basic Books, 1977. ISBN 978-0-465-03707-0
- WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost: Pohled sociologa do dějin*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0611-5
- WIDUKIND Z CORVEY. *Dějiny Sasů*. 1. vyd. přel. Jakub Izdný a Kateřina Spurná. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1743-1
- WIELERS, Margret. *Zwischenstaatliche Beziehungsformen im frühen Mittelalter: (Pax, Foedus, Amicitia, Fraternitas)*. Münster, 1959. Inaugural-Dissertation. Westfälische Wilhelms-Universität Münster
- ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-196-4.
- ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika: Chronicon Aulae Regiae*. Opr. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976

2. Seznam použitých článků a příspěvků ve sbornících

- ARMITAGE, David. Civil War Time. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*. 2017, Vol. 111, s. 3-14
- BEŇA, Jozef. Československé légie v Rusku – právně problémy. *Právněhistorické studie*. 2018, roč. 48, č. 2, s. 17-45
- BOISEN, Camilla. Hugo Grotius, Declaration of War, and the International Moral Order. *Grotiana*. 2020, Vol. 41, No. 2, s. 282-303
- BRIGGS, Charles F. Literacy, reading, and writing in the medieval West. *Journal of Medieval History*. 2000, Vol. 26, No. 4, s. 397–420
- COLE, Darrell. Thomas Aquinas on Virtuous Warfare. *The Journal of Religious Ethics*. Blackwell Publishing, 1999, Vol. 27, No. 1, s. 57-80
- DE BLOIS, Matthijs. Blessed [Are] the Peacemakers – Grotius on the Just War and Christian Pacifism. *Grotiana*. 2011, Vol. 32, s. 20-39
- FORDE, Steven. Hugo Grotius on Ethics and War. *The American Political Science Review*. 1998, Vol. 92, No. 3, s. 639-648

- GEORGE, William P. Grotius, Theology, and International Law: Overcoming Textbook Bias. *Journal of Law and Religion*. 2000, 1999-2000, Vol. 14, No. 2, s. 605-631
- HALL, Alexander W. Thomas Aquinas. In LAGERLUND, Henrik (ed.). *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500 and 1500*. New York: Springer, 2011, s. 1279-1287. ISBN 978-1-4020-9728-7
- HATHAWAY, Oona A., HOLSTE, William S., SHAPIRO, Scott J., VAN DE VELDE, Jacqueline a Lisa WANG LACHOWICZ. War Manifestos. *The University of Chicago Law Review*. 2018, Vol. 85, No. 5, s. 1139-1226
- JOHNSON, James Turner. The Broken Tradition. *The National Interest*. 1996, No. 45, s. 27-36
- KELSAY, John. War (Just War, Holy War). In LAGERLUND, Henrik (ed.). *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500 and 1500*. New York: Springer, 2011, s. 1381-1387. ISBN 978-1-4020-9728-7
- KLUXEN, Wolfgang. Tomáš Akvinský. Základní stanoviska jeho etiky. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice*. Praha: Křesťanská akademie, 1994, s. 128-138
- LANGAN, John. The Elements of St. Augustine's Just War Theory. *The Journal of Religious Ethics*. 1984, Vol. 12, No. 1, s. 19-38
- LESAFFER, Randall. Grotius on the Use of Force: Perfect, Imperfect and Civil Wars. An Introduction. *Grotiana*. 2020, Vol. 41, No. 2, s. 255-262
- MILLER, Richard B. Aquinas and the Presumption against Killing and War. *The Journal of Religion*. The University of Chicago Press, 2002, Vol. 82, No. 2, s. 173-204.
- MUNRO, Dana C. The Popes and the Crusades. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1916, Vol. 55, No. 5, s. 348-356
- MURPHY, Mark C. Consent, Custom, and the Common Good in Aquinas's Account of Political Authority. *The Review of Politics*. 1997, vol. 59, no. 2, s. 323-350
- NELLEN, Henk. Hugo Grotius on Religion as a Motive for Waging War, *Historische Forschungen*. 2015, Vol. 105, s. 261-8
- NĚMEC, Václav. Etika Tomáše Akvinského. In ŠPINKA, Štěpán a et al. *Přístupy k etice I.* Praha: Filosofia, 2014, s. 175-215. ISBN 978-80-7007-430-5
- OLSTHOORN, Johan. Grotius and the Early Modern Tradition. In MAY, Larry (ed.). *The Cambridge Handbook of The Just War*. Cambridge University Press, 2018, s. 33-56. ISBN 978-1-107-15249-6
- OLSTHOORN, Johan. Grotius on Natural Law and Supererogation. *Journal of the History of Philosophy*. 2019, Vol. 57, No. 3, s. 443-469

- REICHBERG, Gregory M. Thomas Aquinas between Just War and Pacifism. *The Journal of Religious Ethics*. 2010, Vol. 38, No. 2, s. 219-241
- SELTENREICH, Radim. Hugo Grotius jako křesťanský myslitel své doby. *Revue církevního práva*. 2022, č. 86, s. 57-66
- ŠEJVL, Michal. Přirozená subjektivní práva mezi středověkem a novověkem. *Právník*. 2017, č. 5, s. 416–452.
- TRETERA, Jiří Rajmund. Církev a řeholní řády ve středověku. In SPUNAR, Pavel a kol. *Kultura středověku*. Praha: Academia, 1995
- VYŠNÝ, Peter a Marek PRUDOVIČ. Konceptia spravodlivej vojny v stredovekej a rano-novovekej sociálno-právnej filozofii. *Právněhistorické studie* [online]. 2023, roč. 53, č. 2, s. 61-80 [cit. 2024-01-27]
- VYŠNÝ, Peter. Teória spravodlivej vojny Francisca de Vitoriu. *Právník*. 2021, č. 9, s. 759-778
- WILSON, George Grafton. Grotius: Law of War and Peace. *The American Journal of International Law*. 1941, Vol. 35, No. 2, s. 205–226
- WINDASS, Stanley. Saint Augustine and the Just War. *Blackfriars*. 1962, Vol. 43, No. 509, s. 460-468

3. Seznam použitých internetových zdrojů

- AQUINAS, Thomas. *De Regno: On kingship, To the King of Cyprus* [online]. Přel. Gerald B. Phelan. 1949 [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: <https://isidore.co/aquinas/english/DeRegno.htm#21>
- AQUINAS, Thomas. *New English Translation of St. Thomas Aquinas's Summa Theologiae (Summa Theologica)* [online]. přel. Alfred J. Freddoso. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www3.nd.edu/~afreddos/summa-translation/TOC.htm>
- BOUDINHON, A. Interdikt. *Catholic Encyclopedia* [online]. 1910 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.newadvent.org/cathen/08073a.htm>
- Compromissum. *Online Latin Dictionary* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=compromissum>
- FINNIS, John. Aquinas' Moral, Political, and Legal Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005 [cit. 2024-01-20]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/aquinas-moral-political/>

- FLETCHER, Christopher. Religious Wars in Early Modern Europe. *Digital Collections for the Classroom* [online]. 2018 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://dcc.newberry.org/?p=14404>
- HUDSON, Myles. Fall of Constantinople. *Encyclopedia Britannica* [online]. 2019 [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Fall-of-Constantinople-1453>
- MILLER, Jon. Hugo Grotius. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/grotius/#JustWarDoct>
- O'DONNELL, James. St. Augustine: Christian bishop and theologian. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1998 [cit. 2024-01-12]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Augustine>
- Ověřená kopie spojenecká smlouvy mezi ČSR a SSSR z 16. května 1935. *Labyrintem dějin českých zemí* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/02/labyrint-1935-Spojenecka-smlouva.pdf>
- SHIELDS, Christopher a Daniel SCHWARTZ. Francisco Suárez. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2014 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/suarez/>
- SPUNAR, Pavel. Interdikt. *Religionistická encyklopedie* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/interdikt_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/interdikt_(JKI-K))
- SPUNAR, Pavel. Řehoř Veliký. *Religionistická encyklopedie* [online]. [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/%C5%98eho%C5%99_Velik%C3%BD_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/%C5%98eho%C5%99_Velik%C3%BD_(JKI-K))
- STERN, Robert. Martin Luther. *Plato Stanford* [online]. 2020 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/luther/>
- SULLIVAN, Richard E. Charlemagne. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1999 [cit. 2024-01-22]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Charlemagne>
- THATCHER, Oliver J. a Edgar Holmes MCNEAL. *A Source Book for Mediæval History: Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age* [online]. 2013 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/42707/pg42707-images.html>
- THOMAS DE AQUINO. Secunda pars secundae partis a quaestione XXXIV ad XLIII. *Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.corpusthomisticum.org/sth3034.html>

- TORNAU, Christian. Saint Augustine. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2000 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/augustine/>
- VARDY, Nicholas A. a Steven Béla VÁRDY. *Hungary* [online]. 1999 [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Hungary>
- War Manifestos Database [online]. [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://documents.law.yale.edu/manifestos>

4. Seznam použitých právních listin

Tato diplomová práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062):

1. FRIEDRICH, Gustavus (ed.). *Codex Diplomaticus et epistolarius Regni bohemiae II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1243>, listina 94, s. 89-91, („Spojenecká smlouva z roku 1212“)
2. FRIEDRICH, Gustavus a Zdeněk KRISTEN (eds.). *Codex Diplomaticus et epistolarius Regni bohemiae: Tomi III, Fasciculus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1962, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=598>, listina 230, s. 309-310, („Zákaz útočení z roku 1240“)
3. FRIEDRICH, Gustavus (ed.). *Codex Diplomaticus et epistolarius Regni bohemiae I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1904-1907, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1243>, listina 408, s. 441-442, („Falsum vyhlášení války Saracénům z roku 1188“)
4. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 5* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1947, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1124>, listina 337, s. 208-209, („Udělení odměny za pomoc ve válce z roku 1431“)
5. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 95, s. 68-69, („Spojenecká smlouva z roku 1459“)

6. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 97, s. 69, („Smlouva o pomoci z roku 1459“)
7. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 98, s. 69-70, („Smlouva o vojenské pomoci z roku 1459“)
8. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 117, s. 76, („Spojenecká smlouva z roku 1459“)
9. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Dostupné z: Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 132, s. 81-82, („Spojenecká smlouva z roku 1460“)
10. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 136, s. 83, („Obnovení spojenecké smlouvy z roku 1461“)
11. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 226, s. 120-121, („Mírová smlouva z roku 1479, č. 1“)
12. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 227, s. 121-122, („Mírová smlouva z roku 1479, č. 2“)
13. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 257, s. 135, („Smlouva o vojenské pomoci z roku 1489“)
14. HAAS, Antonín (ed.). *Archiv Koruny české 6* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1958, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z:

- <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1121>, listina 352, s. 174, („Spojenecká smlouva z roku 1511“)
15. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1935, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=260>, listina 18, s. 30-31, („Slib Maďarských biskupů z roku 1271“)
  16. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 94, s. 109-110, („Smlouva o pomoci z roku 1349“)
  17. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1935, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=260>, listina 26, s. 41-43, („Mírová smlouva z roku 1284“)
  18. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 106, s. 125-126, („Smlouva o vojenské alianci z roku 1349“)
  19. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 107, s. 126-127, („Mírová smlouva z roku 1349“)
  20. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 134, s. 170-171, („Mírová smlouva ze 7.2.1350“)
  21. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 128, s. 158-160, („Mírová smlouva z 2.2.1350“)
  22. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 137, s. 179-181, („Potvrzení o podřízení se výsledkům rozhodčího řízení z 15.2.1350“)

23. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 144, s. 192-194, („Smlouva o válečné alianci z roku 1350“)
24. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 151, s. 200-201, („Smlouva o vojenské pomoci z roku 1350“)
25. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 152, s. 201-202, („Příkaz práva cesty z roku 1350“)
26. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 256, s. 308-310, („Smlouva o arbitráži z 15.7.1353“)
27. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 261, s. 316-319, („Smlouva o arbitráži z roku 17.7.1353“)
28. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 280, s. 342-343, („Smlouva o arbitráži z 18.9.1353“)
29. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 316, s. 392-394, („Smlouva o pomoci z roku 1353“)
30. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 334, s. 411, („Smlouva o arbitráži z roku 1354“)
31. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z:

- <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 136, s. 172-178, („Rozhodčí nález z 14.2.1350“)
32. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 138, s. 181-182, („Deklarace usmíření z roku 1350“)
33. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 148, s. 197-198, („Rozhodčí nález z 17.4.1350“)
34. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 268, s. 330-333, („Rozhodčí nález z roku 1353“)
35. HRUBÝ, Václav (ed.). *Archivum Coronae regni Bohemiae: Tomus II.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1928, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1126>, listina 372, s. 336-337, („Potvrzení o dodržení podmínek rozhodčího nálezu z roku 1350“)
36. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 91, s. 103-105, („Spojenecká smlouva z roku 1330“)
37. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 118, s. 132-134, („Mírová smlouva z roku 1335“)
38. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 125, s. 139-140, („Smlouva o vojenské alianci z roku 1336“)
39. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 138, s. 151-152, („Spojenecká smlouva z roku 1337“)

40. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 312, s. 358, („Smlouva o dočasném příměří z roku 1351“)
41. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Korunní archiv český* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1125>, listina 482, s. 486-487, („Smlouva o arbitráži z roku 1360“)
42. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 62, s. 172-182, („Mírová smlouva z roku 1271“)
43. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 68, s. 193-196, („Mírová smlouva z roku 1277“)
44. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 73, s. 212-213, („Traktát z roku 1279“)
45. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomus I* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1867, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=264>, listina 105, s. 441-442, („Smlouva o válečné alianci z roku 1303“)
46. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomi II Pars I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 115, s. 127-130, („Smlouva o konfederaci a spojení z roku 1335“)
47. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomi II Pars IV* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=292>, Capitulum XLIX, s. 209, („Sententiae Brunenses“)
48. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Iuris bohemici: Tomi II Pars I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 129, s. 143-144, („Spojenecká smlouva z roku 1336“)

49. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemici: Tomi II Pars I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 148, s. 164-167, („Smlouva o arbitráži z roku 1337“)

50. JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Codex Juris bohemici: Tomi II Pars I.* [online]. Czech medieval sources FONTES. Praha, 1896, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1101>, listina 203, s. 214-215, („Smlouva o pomoci z roku 1341“)

5. Seznam použitých válečných manifestů

- *A declaration or manifesto* [online]. War Manifestos Database. 1644, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/Q679-X6QR>
- *Apologia* [online]. War Manifestos Database. 1618, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/2JB2-RMDR>
- *Bericht Warumb dieselbe der Cron Pohlen Ihre Völcker zu Hülf geschickt* [online]. War Manifestos Database. 1657, [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://perma.cc/4VHT-CX2V>
- Der Röm. Kai. Mai. Ferdinandi II. Edictal Cassation unnd Annulation. *Staatsbibliothek zu Berlin* [online]. 1620 [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1010825135&PHYSID=PHYS_0005&DMDID=
- *Sendschreiben Der Königlichen Majestat zu Frankreich* [online]. War Manifestos Database. 1552, [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://perma.cc/75WM-V6Z4>

Historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů

Abstrakt

Práce pojednává o koncepci spravedlivé války se zaměřením na právo na zahájení války (*ius ad bellum*) ve středověku a raném novověku, přičemž srovnává pojetí vyobrazené ve filozofických dílech s právními dobovými dokumenty a s prameny poznání práva. Koncepce spravedlivé války je významným právním a filozofickým institutem, který stál v základech vzniku současného pojetí válečného práva a přispěl významným způsobem k vývoji mezinárodního práva veřejného.

Práce poskytuje detailní analýzu a interpretaci relevantních pasáží děl Tomáše Akvinského a Huga Grotia, které se vztahují k institutu práva na válku. Zde jsou také vyzdvíženy charakteristické prvky jednotlivých koncepcí, zejména za pomoci určení kritérií pro posuzování spravedlivého zahájení války. Důraz je kladem také na jednotlivá pojetí panovnické moci a začlenění pasáží do širšího kontextu děl obou autorů. Další část práce, která se zabývá posouzením dobových právních pramenů a pramenů poznání práva, vychází z analýzy a interpretace šesti kronik pokrývajících období od 6. do 15. století, dále 50 mezinárodních smluv či jiných listin z 13. až 15. století a 6 válečných manifestů z doby 15. až 17. století. U právních a historických pramenů jsou sledovány zejména typické prvky a vzorce, které byly charakterizující pro daný pramen s ohledem na právo na válku, a také nástroje, které jednotlivý pramen poskytoval k regulaci válečného práva.

V práci je kladen důraz na posouzení jednotlivých koncepcí skrze pět kritérií, která se v diskurzu o právu na zahájení války vyskytovala v různých variacích již od Augustina z Hippa. Těmi jsou spravedlivá příčina, správný úmysl, legitimní autorita, nezbytnost a proporcionalita. Pozornost je zaměřena také na proměny práva v návaznosti na problematiku sociální stratifikace a na vlivy, které přinesla náboženská reformace 16. století. Z hlediska systematického se práce dělí na šest částí, z nichž první uvádí kontext pro vývoj konceptu práva na válku a vysvětluje některé příbuzné instituty (např. koncepci svaté války), další dvě se zabývají filozofickými zdroji a následující tři právními či právněhistorickými prameny.

Klíčová slova: spravedlivá válka – právo na válku – spravedlivá příčina války

The Historical Form of the Right to War from the Perspective of Selected Medieval and Early Modern Philosophers

Abstract

The thesis discusses the concept of just war with a focus on the right to initiate war (*ius ad bellum*) in the Middle Ages and the early modern period and compares the concept depicted in philosophical works with legal documents of the time and with sources of legal knowledge. The concept of just war is an important legal and philosophical institution that underlies the emergence of the contemporary concept of the law of war and has made a significant contribution to the development of public international law.

This thesis provides a detailed analysis and interpretation of relevant passages in the works of Thomas Aquinas and Hugo Grotius that relate to the institution of the right to war. Here the distinctive elements of each conception are also highlighted, in particular by means of identifying the criteria for judging the justness of the commencement of war. Emphasis is also placed on individual conceptions of sovereign power and the integration of passages into the broader context of the works of both authors. The next part of the work, which examines contemporary legal sources and sources of legal knowledge, is based on the analysis and interpretation of six chronicles covering the period from the 6th to the 15th century, as well as 50 international treaties or other documents from the 13th to the 15th centuries and six war manifestoes from the 15th to the 17th centuries. For the legal and historical sources, the typical elements and patterns that were characteristic of the source with regard to the law of war are traced, as well as the tools that the individual source provided for the regulation of the law of war.

The thesis focuses on the assessment of the different concepts through five criteria that have been present in the discourse on the right to initiate war in different variations since Augustine of Hippo. These are just cause, right intention, legitimate authority, necessity and proportionality. Attention is also focused on the transformations of law in relation to issues of social stratification and the influences brought about by the religious reformation of the 16th century. From a systematic point of view, the work is divided into six parts, the first of which provides the context for the development of the concept of the law of war and explains some related institutions (e.g. the concept of holy war), the next two deal with philosophical sources, and the following three with legal or historical sources.

Key words: just war - right to initiate war - just cause of war